

“નવ અમૃતવાક્યો”

(પ્રત્યન મગ્રહ)

પ્રત્યનકાર

પરમપૂજ્ય આચાર્યશ્રી નિજયસૂર્યોદયસૂત્રધરજી મ

સ્થળ નવાપુરા, જીન ઉપાગ્રહ, સૂરત
વિ મ ૨૦૩૮

પ્રમુદ

સ્વ ગેઠશ્રી હીરાલાલ પુરુષોત્તમ ત્રિ શ્રોત્ર-પરિવાર
હ કમળાબેન હીરાલાલ શ્રોત્ર
ટ્રેડર,
ખલાલ (જિ એડા)

પ્રાપ્તિસ્થાન

જમલતલાલ ગીરધરલાલ શાહ
C/O જૈન પ્રકાશન મંદિર
૩૦૬ ૪ દોશીવાડાની પોળ,
અમદાવાદ-૧

મુ ક

શ્રી પાર્થ પ્રિન્ટરી

જમલતલાલ ગીરધરલાલ શાહ
૧૪૭ તબોળાનો ખાંચો
દોશીવાડાની પોળ
અમદાવાદ ૧
ફોન નં ૩૮૩૭૦૬

પગ્મપૂજ્ય પરમહયાણી સંબનાયકે

આચાર્ય માદાગજ શ્રી વિજયનંદનમૂર્તીશ્વરજી મહારાજ

નિવેદન

પરમપૂજ્ય પરમદયાળુ સંઘનાયક સ્વ આચાર્ય શામ-
વત શ્રીવિજયનન્દનસૂરીશ્વરજી મહારાજની પુણ્ય ઋતિમાં,
પરમપૂજ્ય આચાર્ય મહારાજ શ્રીવિજયસૂર્યોદયસૂરીશ્વરજી
મની ગુલ પ્રે છાશી શકે થયે । “શ્રીનેમિ-નન્દન મધ્ય
માળા”ના પાંચમા પુસ્તક તરીકે, પૂજ્ય આચાર્ય શ્રીવિજય
સૂર્યોદયસૂરીશ્વરજી મ ના પ્રવચનોનો આ નાનો મ મ્ક
“નવ અમૃત વાક્યો” રજૂ કરતા અમે પરમ હર્ષ અનુભવી
રહ્યા છીએ

પરમપૂજ્ય શામન ગમાટ આચાર્ય મહારાજ શ્રી
વિજયનેમિસૂરીશ્વરજી મ ના મમત્ર સમુદાયનો અમાળ
કુટુંબ ઉપર અનન્ય ઉપકાર હોયેલા વગસતો રહ્યો છે અમાળ
મુગ્ધા પૂજ્ય સ્વ ગેઠ શ્રીચીમનલાલ શ્રોફ તથા ૨૫ ગેઠ
શ્રીહીરાભાઈ શ્રોફના ન્વર્ગાગિહણ અને પુણ્ય અમરણ નિમિત્તે
અમોએ નિ સ ૨૦૩૫ના જેઠ મહિનામાં, જાળાતના
શ્રીઅભનપાર્શ્વનાથના જિનાલયમાં ઉજવેલ શ્રીસિદ્ધચક્રપૂજન
અને શાંતિનાથ મહેતના યાદગાર પથ્થાદ્ધિનમાં મળેલાવ
પ્રસંગે, અમારી વિનંતિનો સ્વીકાર કરીને પધારના તેમજ
માગદશન આપનાર પૂજ્ય આચાર્ય શ્રીવિજયસૂર્યોદયસૂરી
શ્વરજી મ ના અમે સદા માટે સખી બન્યા છીએ અને એ
ઉત્સવ પ્રસંગે જ અમારી ગુલભાવનાનો સ્વીકાર કરીને તેઓ-
શ્રીએ આ પ્રવચનમ અહિં પ્રકાશન કરાના લાભ અમોને
આપીને ઉપકૃત બનાવ્યા છે

પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજના આ પ્રવચનો, તેઓશ્રીના
 મ ૨૦૩૪ના સૂરત રાહેરમા થયેલ ચાતુર્માસ દરમિયાન,
 ત્યાના શ્રીનવાપુરા જૈન સઘના ઉપક્રમે યોજાયેલ “પ્રવચન
 સપ્તાહ”મા અપાયેલા છે તે વખતે ત્યાજ બિરાજતા ૫ ૫
 ગાસનતઆટના પરિવારના ૫ ૫ સાધ્વીશ્રી શ્રીસૂયપ્રભાશ્રીશ્રી
 મના શિષ્યા ૫ ૫ સાધ્વીશ્રી ત્રીસૌમ્યપ્રભાશ્રીશ્રી મ એ આ
 પ્રવચનોનું અવતરણ કર્યું હતું, અને તેમની નોટોનો જ
 ઉપયોગ આ સપ્તાહના પ્રકાશનમા કરાયો છે, તે બદલ અમે
 તે ૫ સાધ્વીશ્રીના કૃપી બન્યા છીએ એ ઉપરાંત સૂરતના
 શેઠ ત્રી અમૃતલાલ જેઠીરાજદાસ વખારિયાએ કૌલ અવતર
 રણ કેપ નોંધનો પણ આમા ઉપયોગ કરાયો છે

લિ પ્રકાશક

ગેઠ શ્રી ચીમનલાલ પુરુષોત્તમદાસ શ્રોત્ર

પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજના આ પ્રવચનો, તેઓશ્રીના
 મ ૨૦૩૪ના સૂરત રાહોરમાં થયેલ ચાતુર્માસ દરમિયાન,
 ત્યાંના શ્રીનવાપુરા જેન સઘના ઉપક્રમે યોજાયેલ “પ્રવચન
 સપ્તાહ”માં અપાયેલા છે તે વળતે ત્યાં જિરાજતા ૫ ૫
 ગામતસઆટના પરિવારના ૫ ૫ માંનીજ શ્રીસૂય પ્રભાશ્રીજી
 મ ના શિષ્યા ૫ ૫ સાધ્વીજી શ્રીમૌમ્યપ્રભાશ્રીજી મ જે આ
 પ્રવચનોનું અનંતરણ કર્યું હતું, અને તેમની નોંધેનો જ
 ઉપયોગ આ સ ગ્રંથના પ્રકાશનમાં કરાયો છે, તે બદલ અમે
 તે ૫ સાધ્વીજીના કણી બન્યા હીએ જે ઉપરાંત સૂરતના
 શેઠ શ્રી અમૃતલાલ જેડીશનદાસ વળારિયાએ કંઈ અવત
 રણ ઉપ નોંધેનો પણ આમાં ઉપયોગ કરાયો છે

લિ પ્રકાશક

ગૅઠ ઓ ચીમનલાલ પુરુષોત્તમદામ ઓફ

ગઠ શ્રી હીરાલાલ પુરુષોત્તમદાસ ઓડ

શ્રી ચીમનલાલ પુરુષોત્તમદાસ શ્રોત્ર

આ મસારમા કયાંક એવા માનવીઓ જન્મે છે
તેઓ જીવનકાળ દરમ્યાન એવા કાર્યો કરી જાય છે અને
એની જીવન મુવાસ મરી જાય છે કે જેથી એ સુવાસ સદા
મહે કયા કંઈ છે અને તેની અમર ફળ થતી નથી સ્વ
શેઠ શ્રી ચીમનભાઈ શ્રોત્ર તેવી વ્યક્તિઓમાના એક હતા.

તેમનો જન્મ થયો એક સગ્ગાની કુટુંબમા પિતાનું
નામ પરમોત્તમદાસ શ્રોત્ર માતાનું નામ મણીબેન તેમના
લગ્ન જામુદાસેન સાથે વયા હતા.

અભ્યાસ તો તેમણે થોડો કર્યો હતો પણ વાચન
વિગામ હતું અનુભવ જીવનમા ઘણો મેળવ્યો હતો
એટલે ધધાદારી મિત્રો તેમની પાસે મહા આવતા, તેમની
અગવડોની વાત કરતા તો તે તેઓને થોડા ગાંઠ ખત-
તાવતા અને થોડા માર્ગદર્શન આપતા.

શ્રી રત્નભાઈ તપગચ્છ જૈન નાથના તેઓ મુકાની
ખમ્યા હતા તેમણે આ અગ્યાના નિકામમા જે ભોગ
આપ્યો છે તે સદા યાદગાર છે.

ખભાન શહેરના પત્ર તેઓ આગેવાન કાયદો હતા
શહેરની અનેકવિધ અગ્યાઓમા ઉંચે હોદ્દે રત્ન મેવાઓ
આપી હતી સુવાનોને ગમ્યાની જે તેની રીતે મેવાઓ
આપતા હતા તેઓ સાચા અધમા સેવાપરાયણ હતા
અત્યંત નિષ્ઠા અને પ્રમાણિકતાથી તેઓ સદા કામ કરતા હતા
કોઈની પણ શેર તળાવ નહિ ખભાન શહેરના નાગરિક-

જીવનમાં તેઓ આગળ પડતા કાર્યકર હતા અને સોહામણી વ્યક્તિત્વથી જ સાત શહેર અને તાલુકાની જનતામાં તેઓ ઘણાજ લોકપ્રિય બન્યા હતા સમાજોત્થાનના કામમાં પણ તેમનું પ્રદાન યશસ્વી છે

શ્રી સ્તભતીથ તપગચ્છાનૈન સઘના ઉત્કર્ષમાં તેમણે જી ડો રસ લીધો હતો તેજ પ્રમાણે જીવત અને જી ડો રસ નિશાગ જનસમુદાયના વિકાસ અને પ્રગતિમાં તેમણે લીધો હતો પ્રસિદ્ધિની લેશમાન અપેક્ષા વગર પોતાની સવ મુદર સેવાઓ આપી હતી He worked and worked and worked for the benefit of others 'નિંદગી દેવા માટે છે લેવા માટે નથી' એ સૂત્ર તેમણે જીવનમાં વણી લીધું હતું અને જીવનના અત મુધી તે જ પ્રમાણે જીવ્યા

કુટુંબના કામ હોય તો તેઓ ખડે પગે હાજર રહેતા તેમની મલાહ સૂચના કાયમ નિષ્પક્ષ જ રહેતી હતી લોકોના લાભ માટેની વાત હોય ત્યારે સામે પગલે આતીને સલાહ આપતા તેમના નિષ્પક્ષપણાની એટલી તો મુદર છાપ હતી કે જ સાત શહેર અને તાલુકામાં યોગ્ય સલાહ સૂચનાની જરૂર પડતી હતી ત્યારે શહેર અને તાલુકાના આગેવાનો તેમની પાસે આવતા હતા

તેમની જીવન સૌરભ લાખા વખત મુધી જીન સમાજની વ્યક્તિઓને સાડે જીવન જીવના માટેનું પ્રેરક બળ બનશે તેવી મને આશા અને શ્રદ્ધા છે

—સદ્રીક જે. કાપડીયા

શેઠશ્રી હીરાલાલ પુરુષોત્તમદાસ શ્રોફ

સસ્કાર, સાદાર્થ, સરળતા, શિશુબદ્ધતા, ધર્મપરાયણતા, કર્તવ્ય નિષ્ઠા, બધુલભાવ, મેવાપરાયણતા વિ જેમના જીવનમા વણાઈ ગયા હતા, અને શાત, મૌન્ય પ્રકૃતિવાળા, મિલનસાર, સૌના પ્રીતિપાત્ર અને તેવા સુશીલ, વિનમ્ર સદ્ગુણો ધરાવતા સ્વ શેઠશ્રી હીરાભાઈ શ્રોફ સાથે જ જૈન સમાજના હીરા હતા !

ખાનદાન કુટુંબમા જન્મ ધારણ કરી, સુસંસ્કારો પામી, ધાર્મિક, સામાજિક આદિ પ્રવૃત્તિઓમા રસ લેતા થયા અને તેમના મોટાભાઈ સ્વ શેઠશ્રી ચીમનલાલ શ્રોફની જેમ તેઓ પણ જૈનસંઘના સદ્ગુણ મુકાની બન્યા હતા

શેઠશ્રી હીરાભાઈ શ્રોફે 'સોચો, સાચ કયા જાયગા' એ સૂત્રને જીવનમા વણી લીધું હતું. ધર્મામા, વ્યવહારમા ન સચવાતી પ્રમાણિકતા તેમની નસોમા વહેતી હતી

તેઓ ધાર્મિક વૃત્તિના હતા જીવનના અતિમ દિવસ સુધી તેમને ખસાત ખાતે શ્રી નથુલાલ પાર્શ્વનાથજીના દેરાસરે દર્શન-પૂજા અચૂક કરેલી આધ્યાત્મિક વાચન, પૂજ્ય સાધુ મહારાજો તથા પૃ આચાર્ય મહારાજોનો સતત સમાગમ અને તેમની યથાશક્તિ સેવા અને ધાર્મિક સેવાની એક પણ તક જતી ન કરવાની તેમની વૃત્તિ દાદ માગી લે તેવી હતી સેવા કાર્યોની લગની, સખત પગિશ્રમ, હાથમા લીધેલ કાર્યને સુદર રીતે પાર પારવાની તાલાવેલી અને ધર્મભાવનાથી ઓતપ્રોત બનેલા તેમના ગૌરવભર્યા જીવનમા ઠોઢીયું કરવાથી જેમની સુરેખ વિચાર સરણી અને અનુભવ રસનું પાન કરવાથી ધન્યતા અનુભવાય છે !

ધધાકીય પ્રવૃત્તિઓ તેમજે જાત મદેનતથી કરી અને ચપગ બુદ્ધિ અને મદેનતુ સ્વસાવ હતો એટલે જ્યાં જ્યાં વ્યાપાર-ધધા અર્થે જ્યાં ત્યાં સફળતાને વર્ધા અને કુશળ વહીવટી સ આલોક તરીકે જાણીતા થયા ધધાદારી પ્રવૃત્તિઓ ની સારે સમાજસેવાના ઉમ્મદ ધ્યેયને તેઓશ્રી વિસર્જી ન હતા અને ધાર્મિક, સામાજિક આદિ સમ્બાળોમા તેમની સેવા શક્તિનો લાભ તેઓ આપતા રહ્યા હતા.

જીવનના અમુક વર્ષો સેવાકાર્યોમા આપ્યા પડી તેમજે નિવૃત્તિ લીધી હતી પણ જાહેર જીવનમા ન આવવા છતાં તેમના હૈયે જન સમાજ અને ખલાત ગહેરતુ હિત હતુ મમાજની નાની કે મોટી બ્યક્તિ પ્રત્યે તેમનુ વર્તન આદરમય હતુ ખામ કરીને કાયદા વિષયક જ્ઞાન બનાધ હતુ અને તેમની પાસે આવતારને તેઓ સદા માચી સલાહ અને યોગ્ય માર્ગદર્શન આપતા.

તેઓ પોતાની મનનભરી વિચારશીલતાને લીધે બહોળા વગમા સમાનિત બની શક્યા હતા અને આદર્શ અને બ્યવહારમા સુદર નમ વય કમ્વાની તેઓમા શક્તિ હતી.

તેઓના ધર્મપત્ની શ્રી કમળાબેને પણ તેમના કાર્યોમા ઉમદા રસ લીધો હતો સ્વ શેઠશ્રી હીંગલાઈ અને કમળાબેનના જીવનમાથી ધર્મ અને સસ્કારની સુદર સુવામ માપડે છે.

તેમજે પોતાના જીવન ભી દરમ્યાન જે વર્ષો કહેવા છે તે પર નજર નાખીએ છીએ ત્યાં જે તે કાર્યોમા તેમની બુદ્ધિ પ્રતિભા, બ્યવહાર કુશળતા, દુર દેશિતાના દર્શન ધાય છે અને તેથી જ તેમના બ્યક્તિત્વને અહોભાવે વદન કર્યો સિવાય રહી શકાતુ નથી.

—ભદ્રીક જે કાપડીયા

॥ વે નમ ॥ શ્રી શ ખેશ્વર પાર્થનાથાય નમો નમ ॥
 નમો નમ શ્રીગુરુનેમિસૂરયે ॥

નવ અમૃત વાક્યો

(૧) “હૈયુ કોમળ રાખજો”

ચેતઃ સાન્દ્રતર, વચઃ સુમધુર, દષ્ટિઃ પ્રસન્નોજ્જ્વલા,
 શક્તિઃ ક્ષાન્તિયુતા, મતિઃ શ્રિતનયા, શ્રીર્દીનૈદન્યાપહા ।
 રૂપ શીલયુત, શ્રુત ગતમદ, સ્વામિત્વમુત્સેરુતા-
 નિર્મુક્ત પ્રકટાન્યહો ! નમ સુધાકુણ્ડાન્યમૂન્યુત્તમમ્ ॥

મહાપુરુષો સમય કાઢીને આપણને ઉપદેશ આપે છે
 જેણે જિંદગીમાં કોઈ સારી વાત સાલણી જ નથી, તે
 જીવ કેવી રીતે પામશે ? આપણે આખો દિવસ નકામો
 શુભાવીએ છીએ પણ સફળગુની વાત સાલણવી ગમતી નથી,
 રુચતી નથી

મ સૌરભા સાચી અને સારી વાત કહેનારા ઝોંછા
 હોય છે અહીં આ મહાપુરુષ આ શ્લોકમાં સુદર એવી
 નવ વાતો કહે છે એમને શુ પ્રયોજન છે કે પોતાનું ડાઢીને,
 સમય કાઢીને ઉપદેશ આપે છે ? એમના હૈયામાં એક જ
 ભાવના છે કે “જીવનમાં કોઈક જણને તો કરી છૂગે
 કોઈક વાર”

લખી રાખેા કે “હૃતનભર-આખેા દિવસ ઘણાનુ ઘણુ આપણે સાલણીએ હીએ, પણ મહાપુરુષોની વાત કદીએ સાલણી નથી, હેયે ઉતારી નથી ” પણ યાદ રાખજો “સાલજીયુ હશે તો ક્યારેક કામ લાગશે ”

ગાંધિજીયા ચારને તેનો બાપ કહે છે “તુ બધુ સાલજીએ પણ પ્રભુ મહાવીરની વાણી સાલજો નહિ ” તેને ખબર હતી કે પ્રભુ મહાવીરની વાણીમા એવુ કાઈક છે કે જો એ વાણી સભગાઈ જાય તો મારા ચારીનો ધર્મ મારે મૂકી દેવો પડે માટે જ લોહપુર ચાર તેના પુત્રને પ્રભુની વાણી સાલજવાની ના પાડે છે જોજો, સગો બાપ મરતા મરતા પણ પુત્રને કેવી શિખામણ આપે છે ? “તુ સારાનુ સાલણીય નહિ ” કમકે એ સમજે છે કે એની વાણીથી હવે સસાના પાપબાપાર મૂકી દે છે બાપ રૂપે પણ દુઃખન મળે તે આનુ નામ ! દીકરો નરકના દુઃખ ભોગવે તો ભલે, પણ આ જન્મમા એને સુકર્મમા ન જોડે !

આ શ્લોકમા નવ અમૃત વાક્યોમા પહેલુ વાક્ય છે-“જેન માત્રતર-ચિત્તને કોમળ રાખજો.” બીનુ કપડુ સૂકાય નહિ ત્યાં મુખી દપકયા કરે તડકામા તેને સૂકવવામા આવે તો ? કડક થઈ જાય ને ? તેમ જેનુ હૈયુ કોમળ હોય તેના હેયામાથી કોમળતારૂપ આદ્રતા દપકયા જ કરે એ આત્મા કદી નિર્દય બની શકે જ નહિ એક લક્ષ્મી કવિ કહે છે

“હયામય અચરી મતિ હો જાય !

ઓરોકે હુ ખોઠો મે સમજી, સુખકા કરે ઉપાય,
અપનાં હુ ખ મે સહુ કિંતુ, પરંતુ ખ સહા ન જાય
દયામય અયસી મતિ હો જાય !”

“હે પ્રભો ! મારી બુદ્ધિ એવી દયામય થઈ જાય,
બુદ્ધિમા એવી સુદરતા આવી જાય કે હુ બીજાના હુ ખોને
સમજી શકું ” બીજાના હુ ખને સમજવા માટે પણ અદરની
કોમળ બુદ્ધિ ભેઈએ

સગમ દેવ અલબ્ય છે ઇંદ્રસભામા ઇંદ્રમહારાજ
પ્રભુ મહાવીરની પ્રશસા કરી રહ્યા છે તે સાલજીને એને
દેખ પ્રગટે છે “દુર્જન મનુષ્ય બધુ સાલજી શકે છે પણ
કોઈની ગુણકથા નથી સાલજી શકતો ” પ્રભુના અનન્ય તપ,
સયમ, દયાભાવ, સહનશીલતા વગેરે ઉત્કૃષ્ટ ગુણોની પ્રશસા
સાલજી બધા દેવો આનંદ અને આશ્ચર્ય પામે છે પણ
સગમ નથી સમજતો તેણે તો દેવલોક છોડી, નીચે આવી,
એક રાત્રિમા વીસ ઉપસર્ગો કર્યાં ! છ માસફૂંસુધી ઉપસર્ગો
કર્યાં ! છતાં પ્રભુની વૃત્તિ કેવી ? “મારા કર્મ ખપે છે અને
તેતુ નિમિત્ત આ સગમ દેવ છે ” આપણને જ્યાં દેખ
જાતો, ત્યાં પ્રભુને દયા આવે છે

હુનિયામા જેને સતાવીએ તે થાકે છે જ્યારે અહીં
વિપરીત બન્યું છ મહિનાને અતે સગમ થાક્યો સતા-
વનાર થાક્યો પણ પ્રભુ ન થાક્યા ! કટાણીને જતા જતા
સગમે કહ્યું હુ જઈ છ હવે તુ સુખે વિચરજે

ઔરોરો હું ખોઠો મેં સમજ્યું, સુખકા કંડે ઉપાય,
અપના હું ખ મેં સહ્યું કિંતુ, પરહું ખ સહા ન જાય
દયામય અયસી મતિ હો જાય !”

“હે પ્રભો ! મારી બુદ્ધિ એવી દયામય થઈ જાય,
બુદ્ધિમા એવી સુદરતા આવી જાય કે હું બીજાના હું ખોને
સમજી શકું” બીજાના હું ખને સમજવા માટે પણ અદરની
કોમળ બુદ્ધિ ભેઈએ

સગમ દેવ અભવ્ય છે ઇંદ્રસભામા ઇંદ્રમહારાજ
પ્રભુ મહાવીરની પ્રશસા કરી રહ્યા છે તે સાલણીને એને
દેવ પ્રગટે છે “દુર્જન મનુષ્ય બધું સાલણી શકે છે પણ
કોઈની શુભકથા નથી સાલણી શકતો” પ્રભુના અનન્ય તપ,
સયમ, દયાભાવ, સહનશીલતા વગેરે ઉત્કૃષ્ટ ગુણોની પ્રશસા
સાલણી બધા દેવો આનંદ અને આશ્ચર્ય પામે છે પણ
સગમ નથી સમજતો તેણે તો દેવલોક છોડી, નીચે આવી,
એક રાત્રિમા વીસ ઉપસર્ગો કર્યાં ! છ માસજૂંમુધી ઉપસર્ગો
કર્યાં ! છતાં પ્રભુની વૃત્તિ કેવી ? “મારા કર્મ ખરે છે અને
તેતું નિમિત્ત આ સગમ દેવ છે” આપણને જ્યાં દેવ
જાગે, ત્યાં પ્રભુને દયા આવે છે

દુનિયામા જેને સતાવીએ તે થાકે છે જ્યારે અહીં
વિપરીત બન્યું છ મહિનાને અતે સગમ થાક્યો સતા
વનાર થાક્યો પણ પ્રભુ ન થાક્યા ! કટાણીને જતા જતા
સગમે કહ્યું હું જઈ છ હવે તું સુખે વિચરજે

મુખે કહારે વિચાર્યો કે “જા મા આંદ્રી હોય કમી
 દર યથ ત્યાં જ નુમે વિચાર્યો કે” તો પાલ ના કોઈ
 કમી જ બામરે છે એ બીજાના કો વા રોઈએ તો
 અપગા કોઈ કમી નિર્ધાર જ કરે જાય”

મગમદવ આગુ કહે છે ત્યાં જ કમીની નેત્રી
 માંદ્રી જુએ છે કમીની નેત્રી જુએ છે તેનું જ ના વિ
 નકશાનું કોઈ આ વિચારમય કમીમય કમીમય
 મહારાજને આજેજુ છે

જનાજનાનિ જન, જનાજનાનિ જન ।

જનાજનાનિ જન, જનાજનાનિ જન ॥

કમીમા ૧૨ નુ જુ દેવુ તેના બાવી દુ ખડી કમ
 નાંદ્રી આંદ્રી બની કમી એમની આખોળા જના બાવ
 કમ ૧૫ ‘હસામ’ નુ મને પાનીને પગ દારી ‘ધો’
 આ વિચારે જેલો આંદ્રી કમી છે તેના લાંબુ દિ પાવ
 કમીમા આખોળા પાવ જા, આંદ્રી કમ ૧૫

માટે જ કહે છે-જન જાજનાનિ-વિન કમીમા જેવુ
 કમીમા બાવળ જેલો પગ બાવળ વિ કહે છે કે, “દ
 પ્રમે” નુ આગા અપાની દપર પગ દવાનાવ લાવી શકે
 છે તો દુ પગ લાવી પાને આખોળા નુ મા’ બીજુ કમ
 નાંદ્રી જેલો નુ મને એક વાગ આપ કે ‘નુ’ બીજાના
 દુ પાને સમજ મગ-ઓગેકે દુ ખોડો ને કમીમા

આ માટે જ વિચારી કમીમા કમીમા રાખવાની છે.

અનમા નિર્દયતાને પ્રવેશવા ન દેશો. બીજાનો દુ ખને સમ-
જવાની કોશીશ કરજો. “વિશિષ્ટ જ્ઞાન નહિ હશે તો ચાલશે
પણ દયાવાળી બુદ્ધિ નહી હોય તો નહી ચાલે”

મહાપુરુષો કહે છે કે મા બાપ બન્યા છે તો તમારી
એટલી ફરજ છે કે તમારા દીકરા દીકરી દુ ખી ન થવા
જોઈએ. ખરી કે નહિ? તો પછી લોકપુર જેવા બાપ
ન થશો. બાપે દીકરાને પૂજા સેવા વ્યાખ્યાન ધવણ કરવા
કહેવું જોઈએ. બાપ દુકાને મોડલવામા અને નિશાળે
લણવા મોકલવા માટે જેટલી કાળજી રાખે છે એથી વધુ
કાળજી સુમચ્છાર પાડના માટે રાખવી આવશ્યક છે અને
એ માટે જ નિર્દય ન બનશો. પેલા કવિ કહે છે કે, હે
પ્રભો! મને બુદ્ધિ અને વિવેક આપજે “સામાના દુ ખો
સમજવાની જે બુદ્ધિ તેનું જ નામ વિવેક”

બીરબલનું નામ તો સૌએ સાંભળ્યું હશે એનું નામ
આવે એટલે બાદશાહ પણ આવે જ! બીરબલ અને
બાદશાહ વચ્ચે ગાઢ પ્રીતિ પણ આ જગતમા ગાઢ પ્રીતિ-
વાળાને ઈર્ષ્યાનું મજ્યા વિના ન રહે આ જગતમા ઈર્ષ્યાનું
ઓનો તોળા નથી બાદશાહની બેગમને આ બન્નેની પ્રીતિ
જોઈને એક જિવમ ઈર્ષ્યા થઈ તેને થયું, આ કાફરમા
એવી તે શી વિશેષતા છે કે બાદશાહ જેવો બાદશાહ પણ
તેને આટલું બધું માન આપે છે! અને મારા ભાઈને
એ સાવ ઓછું માન આપે છે! મારા ભાઈનું માન વધારે
કેમ નહિ?

એવે તે પ્રકારની જાણની કાંઈ જ નહોતી
 મુ નથી કરતી ? અમારમાં અભેદ કે જે કરે છે તે કે જે
 નથી કરે, અભાવમાં વાંચે એ તો, મને પાત્ર દાખલ,
 તેથી પ્રમાણિત નથી. પણ માનવા પછી વિદ્યાર્થીને કાંઈ
 કાંઈ જાણના ન હતું

આખ્યાનમાં આવા તથા પાત્ર કાળના કાંઈ
 આવના તમે છો, જેથી નિરાશ રહાઈ ન શકો !

બાલકો તેમજ સમજાવે છે નું અટકાવમાં ન પડે
 જે છે તે બાળક છે" એ કહેશે. મેં તેમ જોઈ જો
 આપણે કાંઈ જાણના ન હતું તેથી જો કેમ કે અટકાવે
 છતાં અટકાવે કોઈ વિના રહી જાણના નથી કાંઈ જાણના
 વિનારો ના "અટકાવ" કહેવા જોઈ પાછા મળાયે છે
 તથા તેમાં વધારે અટકાવ આપણે કે જે કરના તેથી જો તે
 અટકાવ ન

જેમમ છોડે તે ની નથી વારવાર કરે તે
 એવું છેવટે એક વખત બાલકોને કહ્યું કે હું, બીજાન
 મને તારા બાળક, અને ફરી માટે પરીણ કરેલા પછી તારા
 બાળક કહેશે એમ કરીશું

બાલકો, પરીણની કોઈ જાણના બનાવે જાણના બાલ-
 નાલ ઉપર પર તખ્તો બધે જી મીત્ર મારી, અભેદ
 બોલાવીને આપ્યો, અને કહ્યું કે આ પર ઇશાનના બાલ
 શાહને આપવા તમારે જવાનું છે

એગમનો લાઈ તો વિચારમા પડી ગયો અરે, આટલે દૂર ? ભારત છોડીને જવાનું ? ઘરખાર ને જીખીખચ્યા છોડીને જવાનું ? એવું તે શું કામ હશે ? સીલ માયુ' છે એટલે ખોટીને ભેવાય તેમ પણ નથી અને આવા કામ કાઈ સીધા સગળ નથી હોતા ! એના પેટમા ફાળ પડી

ખીરખલને તો ગઈ થતું નથી એ તો બુદ્ધિથી વિચારે છે કંઈક ગૂઢચ્છ હશે અવસરે ભેયું જશે

ખન્ને રજા લઈને ગયા પણ બાદશાહના સાળાને તો ખૂબ ચિતા થાય છે, શું થશે ? શું હશે ? એ ખીરખલને પૂછે છે “હે ખીરખલ ! આમા શું હશે ?” ખીરખલ કહે “જે હશે તે” પેલો કહે છે “ખીરખલ ! તને ગઈ થતું જ નથી ?” ખીરખલ કહે છે, “ના” પેલો કહે છે, “પણ આ તો બાદશાહ ! એનો કાઈ લગમો નહિ” ખીરખલ કહે, “લલેને બાદશાહનો ભરોસો ન હોય પણ મને મારી બુદ્ધિનો ભરોસો છે ને ! ચિતા નથી”

“પરબુદ્ધિએ પ્રલયકાળ” પારકી બુદ્ધિએ ચાલીએ તો કોઈવાર પસ્તાવું પડે છે પણ ખીરખલને તો પોતાની બુદ્ધિ ઉપર ભરોસો છે એટલે એ નિશ્ચિત છે ‘પડશે એવી દેવાશે’

જે મહિને ઇરાન પહોંચ્યા ગન્ધરખાદે જતા દરવાને રોક્યા કહેણ મોકલાવ્યું કે દિલ્લીથી અકબર બાદશાહનો ખરીતો લઈને જે માણસો આવ્યા છે ઇરાનનો બાદશાહ ખુશ થઈ ગયો કહ્યું ‘ઝટ, અદર, બોલાવો !’ આવ્યા ખબર

પ્રજ્ઞા ખીતો આખો જાણે છે વાં ડીન વજીરનું હાથમાં
મૂંઝવે વાળો વાચોને મેં ૬ પરીઝુ બનેં વિચારમાં
પડી ત્યાં આ જોઈ આ વાતને ધન્ય જીવનનું ત્યાં હાથને
પૂરે ૧, 'ગુ વિચાર કેવી રીતે' જાણ્યાં છે, 'જાણે નહિ.'
બી રહે આમને કયો 'જુ કાં નો જુ' !"

બાણાદ મુઝ ફોંપેને જવા મુજા વિચાર કે ?

બીરબડ હાથ જવા વિચાર કે ?

બાણાદ હાથે વિચાર કે જિ જાણવા દાખાં જો
મુજા જાંતી જો જવા ન હોં.

આ સામનનાં જ પેને આને તો ત્યાં જ દમડો
જો ગોંઠા માળને ૩૦ ડોને ન હોં ? એને માનુ સામે
દેખાવા લાગ્યું મરી માળી પછી હાથ લાગ્યા ત્યારે
બીરબડ માળ કહેલો કે હું જમવા જમવા ન જી દે
દીક્ષિત, જુ મન વીક્ષિત "

વજીર અને બાણાદ વિચારે છે કે આમ કેમ ?
મ વાનુ હાથ આ દેખાવા કેમ જુ છે ? મુ વાનુ હોય ?
કઈ બેડ છે ? જો પ મે બીરબડને પ મુ જમવા
જા વગામ કિ મુજા જવા મુજા વિચાર કે ? બીરબડ
કમુ "જો વિચાર જા મન વજીર જા જા દીક્ષિત " બાદ
જાદ મુજાવો જાહેર કમુ કે સાન વિચાર પછી ફાળી
આપીમુ

બ નેને નજરકેડ રાખ્યા છે પવો રહે છે બીરબડ

તો ખુદ વાપરી છે એ બધો મામલો બહે છે કે આ સાળો કોણ છે? છતાં હું કોમળ રાખ્યું છે પોતાની સાથે. તેને પણ બચાવી લે છે એ ધાત્ત તો પોતાનું રક્ષણ મેળવી તેને મરાવી શકત પણ સજ્જનનું હું સદા સર્વત્ર કોમળ હોય છે

શત્તેષુ જાયતે શૂર સહસ્રપુ ચ પદિત ।
વક્તા દશસહસ્રેષુ, દાતા મયતિ યા નયા ॥

સે કડોમાથી એક જ શૂરવીર પાકે છે. એવો શૂરવીર ક્યારે સામનો કરી શકે? અદરની નિર્ભયતા હોય ત્યારે ને? અને હજારોમા એક જ પડિત હોય છે દશ હજારે એકાદ જ વક્તા હોય છે અને દાતા તો હોય પણ અને ન પણ હોય

इन्द्रियाणा जये शूर , धर्मं चरति पदित ।
मत्पयादी भयैक्ष्मा, दाता भीताऽभयप्रद ॥

સાથો શૂરવીર કોણ? જે ઇન્દ્રિયો પર કાબૂ મેળવે તે જ સાથો શૂરવીર છે સ્વેજ મીઠું વધારે પડી ગયું તો ઘરમા ખેરાને લડવા બેમે તે શૂર નથી. “નબળો માટી બેમર શૂરો” એ આવા માટે જ બુદ્ધ છે એમ ને એમ નથી કહ્યું

અને લક્ષ્યાલક્ષ્ય વિચારીને ખવાય આપણે તો બધું જ ખવાય, કેમ? એવું ન રાખણો પડિત તે જ છે, જે દાન, શીયળ, તપ અને ભાવ એ ચાર ધર્મ છે, તેને જિંદગીમા વધતે જોએ અશે આંચરી રહ્યો છે

પાટ પર ચઢ્યા એટલે વક્તા નથી થઈ જવાતું. જે સત્યવાદી હોય, સાચું હોય તે જ કહે, તે જ વક્તા છે

અને ભયભીત હોવાને જે અભય આપે છે તે સાચો દાતા છે

ખીરબલે બાદશાહના માળાના કાનમા મત્ર દૂકયો-
“હું કહું” તેમ કરજે કાઈ બોલીશ નહિ બધો જવાબ હું
આપી દઈશ” સાતમે દહાડે બન્નેને બાદશાહ પાસે હાજર
કરવામા આવ્યા બાદશાહે કહ્યું, “તૈયાર થઈ જાવ” ખીર-
બલ એવી જ શાંતિથી કહે છે “અમે તો કેટલાય દિવસથી
તૈયાર છીએ, તમે દેર કરો છો.”

બાદશાહે વિચાર્યું કે નક્કી કરીક દાળમા કાળું છે
પણ કાંઈ ગેડ બેસતી નથી ને આ બે તો કશું કહેતા
જ નથી કટાળીને બન્નેને ફાંસીના માથડે મોકલી આપે
છે ત્યાં જઈને આ બન્ને ફાંસીએ ચડવા માટે રકઝક કરે
છે રસાકસી કરે, છે એક કહે, પહેલા મને ફાંસી આપો.
ખીરબલે કહે, ના, તું ખસ મને પહેલા ફાંસી આપો

ફાંસીગરો વિચારમા પડી ગયા કે કોને પહેલો ચડા-
વવો ? બુદ્ધિના ખેત્ર ભારે વિચિત્ર હોય છે એમા ભલભલા
મૂઝાઈ જાય બાદશાહને પૂછાવ્યું, “આમ વાત છે, શું
કરીએ ?” બાદશાહ ત્યાં આવ્યો બન્નેને પૂછ્યું, “શું છે ?
આવી રકઝક કેમ કરો છો ?” ખીરબલે કહે છે “નહીં
વહેંચે, આપ આપકા વામ કરે, હમ હમારા” બાદશાહ

ચિડાયો! આજ લાલ કરીને પૂછ્યું “સત્ત્વ કહવો કયા વાત છે? નહિ તો હમ દોનોને વાપમ દિલ્લી મેજ વેંગ!”

ગલરાતો હોય એવો દેખાવ કરીને ખીરખલે કહ્યું “જહાપનાહ! દિંહીમા કાઈ કાસીનો તોટો નથી ઘણી કામીઓ છે છતાં અમને જોને અહીં સુધી કેમ મોકલ્યા હશે? વિચારો તો ખરા!” આમ ધીમે રહીને બાદશાહને સદેહમા નાખ્યા શાહે કહ્યું “જરૂર કહો કે તમને અહીં કેમ મોકલ્યા? હું તમને કાસીએ નહીં ચડાવું હવે તો નહિ કહો તો પણ નથી જ ચડાવવાનો.”

ખીરખલની ખુદ્દિએ લાગ જોઈને જવાબ વાળ્યો “શાહે આલમ! અમારા બાદશાહને ઇરાન જીતી લેવાની મુરાદ છે પણ એ મેળવવું અશક્ય છે એમા એક જોશી મળી ગયો. એણે ઉપાય બતાવ્યો કે અમારા જેમાથી ઇરાનમા જેને પહેલી કામી મળે તે મરીને ઇરાનનો બાદશાહ થાય અને બીજો કાસીએ ચડશે તે ત્યાનો વજીર થશે આથી અમે અમારા રાજ્યમા આપઘાત કરીને મરી ન જઈએ એટલા માટે માણસો સાથે અમને અહીં મોકલી દીધા છે સાચી હકીકત આ છે.”

હવે ઇરાનનો શાહ કાસી આપે ખરો? જન્નેને પાછા મોકલી આપ્યા જન્ને મરણથી બચી ગયા ખીરખલની ખુદ્દિથી જન્ને દિંહી આવ્યા બધી વાત બાદશાહને જણાવી

અકબર બાધ્યાહે કહ્યું કે હવે મારે ખીરબખ્શનું પદ
મારા સાજાને આપવાનું છે

સાજો ના પાડે છે “નામદાર” જેનું કામ જો કરે
ખીરબખ્શનું કામ મારાથી નહિ થાય તેના પદે તે જ બરાબર
છે ખીરબખ્શ જો જુદી લગની શકે છે એવી મારી તાકાત
નથી.”

ખીરબખ્શ પોતાનું રક્ષણ મેળવીને પેલાને હાસીએ
ચડાવી ગુફત પણ તેણે એનું ન કર્યું સાથીદારને પણ
અચાન્યે વિષ્ટ પરિસ્થિતિમાં પણ કોઈના પ્રત્યે દુર્ભાવ ન
મેલવે. પ્રત્યેક વાતની મર્યાદા રાખવી

હું મેશા હેયુ ડોમળ રાખજો દયાળુ બનજો
લજ્જતળુ બનજો નિલજ્જ ન બનશો

ઘરમાં વૃદ્ધ હોય તો તેનું માન સાચવજો કદાચ
ધાણું કરો તો પણ વડીલની અનુમતિ મેળવીને કરજો
આપઠોડ કરીને કરજો તેમનો વિનય વિવેક જાળવવો તે
પણ હૈયાની ડોમળતા હશે તો જ સકય બનશે ધર્મની
જે મર્યાદાઓ તે તે પણ સાચવવી જોઈએ જેના હૈયામાં
અદરથી ડોમળતા હોય તે જ આ સાચવી શકે છે જેના
હૈયામાં ડોમળતા નથી, તે બિચારા કેદારની જેમ દુ ખી
ચાય છે

રત્નપુર નામનું નગર છે ત્યાં રત્નસાર શેઠ વસે છે
કેદાર નામે તેને પુત્ર છે શેઠ ખૂબ ધનવાન છે ધનવાનના

સત્તાનોર્મા બહુલતાએ વિનય વિવેક આવે તો આવે, પણ દુર્ગુણોને પઠિયો તો હોયજ બાપ આવા દુર્ગુણી દીઝરાને પણ બધું, સોપી કે પાચ પચીમ રૂપિયાની મૂડી મોપતા પણ તમે કેટલા વિચાર કરો છો? કેટલા ગુણવાળાને સોપો? પૈસા ન્યાધી પાછા આવે તેમ હોય તેને જ સોપો ને? જૂની પેટી લોય! હિસાબ જેના ચોખ્ખા હોય! સચ્ચાલકો સારા હોય! કેટલું જીવ્યો છો? અને દીકરામા આવું બધું કેમ નહિ જોતા હો? ત્યા બધા જ દ્રવ્ય એમ? દીકરો છે એટલે ગુણ જ હોય એવું ખરું ને? દીકરો કેદાર દુશુણે ચડેલો છે, છતા બાપને વિશ્વાસ છે કે ધીમે ધીમે લાઇન પર આવી જશે

ઘરમા કલાપડ નામે પોપટ છે દીકરા ઝગ્તાય બાપને પોપટ પર અધિક વિશ્વાસ છે બાપ ધીમે ધીમે દીકરાને કેળવના મહેનત કરે છે પણ નથી કેળવાતો પણ એણે પોપટને બરાબર કેળવ્યો છે અને તેનું પાજડ ઘરમા એવી જગ્યાએ મૂકાવ્યું છે કે ઘરમા ગુ થાય છે, ગુ ચાલી રહ્યું છે, એ બધી તેને બબર પટે ઘરમા સૌને એ પોપટ ગેકે

શેઠ એક દિવસ છોકરાને જોલાલીને સાત શિખામણો આપે છે પોપટનું પાજડ પણ પામે મૂકાવ્યું છે પોપટને કહે છે તું પણ સાલજાને એ સાત શિખામણો આપીને ઠોઝરાને કહે છે કે આ શિખામણો માનજે, ને ત્રીધી રીતે ચાલજે પોપટનું પણ ચોડુંક સાલજાને વિપત્તિમા તને બચાવનાર એ સાચો મિત્ર માનજે અને પોપટને કહ્યું કે તું આના પર દેખરેખ રાખજે

આ રીતે જન્મેને ધરનો ભાર સોપીને ચોઠ તો મરી
ગયા એ પછી થોડા દિવસ બધું-સીધું ચાલ્યું પણ પછી
તો સરખે સરખી નોઠી એવી મળતી હોય છે કે વાતાવરણ
બદલે અલ્લવે ફેરવાઈ જાય એ ચાર મિત્રો એવા મળી ગયા
છોકરો આડે રસ્તે ચડી ગયો નગરમાં કામપતાકા વેશ્યાને
ત્યા જતો આવતો થઈ ગયો

પોપટને ખબર પડી ગઈ ગઈ આવી ગઈ ઠેમકે
ક્યાંક જતા આવતા થાય એટલે ઘેર આવવામાં અનિય
મિતતા આવે જ

એમાં એક દિવસ એ વેશ્યાની દામી મદના સધ્યા
હજારા ઠેઠારના ઘેર આવી તેને જોતાવેત જ પોપટે પૂછ્યું
રે બાઈ! તું કોણ છે? ક્યાંથી આવી છે? દામીએ આમ
તેમ જોયું તો કોઈ માણસ ન દેખાયું ત્યાં તો ફરી પોપટે
પૂછ્યું દાસી સમજી ગઈ એ નવાઈ પામી મનુષ્યની ભાષા-
માં વાત કરતા પોપટને જોઈને એતો ગભરાઈ જ ગઈ
હવે ત્યાં શું બને છે? દાસી અને પોપટ વચ્ચે શી વાત
થાય છે? તે અંગે અધિકાર વર્તમાન જોગ

(૨) મીઠું ખાલજે

ગઈકાલે પહેલા અમૃત વાક્યમા કહેવામા આવ્યું હતું કે મનથી પણ કોઈનું અશુભ ન ચિતવાય તે ધ્યાન રાખવું મન અત્યંત કોમળ હોવું જોઈએ હૈયામા ધ્યાન અરણ્ય ન સૂકાઈ જાય તેનું ધ્યાન રાખવું કેમ કે જેવા વિચાર તેવો ઉચ્ચાર અને હૈયે તેનું હોઠે આવે

લગવત પણ ગૌતમસ્વામીને કહે છે ત્યારે હે ગાયમ ! એમ અત્યંત કોમળ શબ્દોમા કહે છે પ્રભુનું હૈયું એટલું બધું કોમળ છે કે જીવમાત્રનું હિત થાય એમ જ તેઓ અતરથી, હમેશા ઇચ્છે છે હૈયાની કોમળતા વાણીમા મીઠાશ લાવે છે જેના હૈયામા હળાહળ જેર જેવી કડવાશ લરી હોય, જેના હૈયે કોઈનું હિત નથી વચ્ચું, તેની વાણીમા કઠોરતા છે, એમ સમજવું વાણીની મીઠાશ એ લોકપ્રિયતાનું કારણ છે માટે જ મહાપુરુષ કહે છે કે હૈયું કોમળ રાખજો

ખીજી અમૃત વાક્ય છે “વચ્ સુમધુર” વચ્ -વચન-વાણી સુમધુર-અત્યંત મીઠી રાખજો મધુર એટલે મીઠું, છતાં એની આગળ ‘સુ’ કેમ લગાડ્યો છે ? “સુસ્વાગત” ના સ્વાગત શબ્દમા જ ‘સુ’ સમાયેલો છે ‘સુ-આગત = સ્વાગત,’ છતાં તેની આગળ ખીજે ‘સુ’ શા માટે જોડ્યો છે ?

તો દ્વિવદ્ સુવદ્ મવતિ-આકર્ષણ શાસ્ત્રનો નિયમ

છે કે એકની એક વાત બે વાર કહેવાય તો તે વાત દં
થાય છે એ માટે જ-સ્વાગતને દં કરવા માટે જ બીજો
'સુ' બોલીને 'સુસ્વાગત' કહેવામા આવે છે અહીં પણ,
'મધુર' ન કહેતા 'સુમધુર' શબ્દ પ્રયોગ કર્યો છે માટે
વાણી અત્યંત મીઠી રાખવી.

આ વાત બહુ મીઠીસરખા નથી પોદસનથી ભરપૂર
વાતો કહીને અંધને છેતરવા માટે વાણી મીઠી રાખવાનું
નથી કહ્યું "મુખમે રામ, બગવમે છુડી, ભગત ભયે હમ
દાનત ખૂરી" આવી વાણી નથી સમજવાની વગર મીઠાશે
બોલેલી વાણી તો આપણી ભરેલી લાગે છે એમા કાં
સાગ ન હોય

હેયાની કોમળતા જ વાણીમા મીઠાશ લાવશે હેયાની
કોમળતા જુદી જ વસ્તુ છે ભગવત પણ વાણીમા મીઠાશ
રાખે છે અને ગૌતમ સ્વામીને પૂછે છે "ગૌતમેન્દ્ર મૂતે !
ત્વ, સુખેનાગતયામસિ ?" હે ગૌતમ ! ઇંદ્રભૂતિ ! તમે મુખ
પૂર્વક તો આવ્યા છો ?" ભગવત સર્વેશ છે વીતરાગ છે
છતાં આમત્રણ આપીને મીઠાશથી બોલાવે છે માટે જીભને
બગાડશે નહીં

પ્રભુ તેના ટીલા ટપકાના આડળથી અંબને બોલાવે
છે એમ ન માનશો પણ વિચારે છે કે આનાથી ઘણા
પામવાના છે આ શાસનને ચલાવનાર છે, ચોખ્ખાવનાર છે,
એ માટે બોલાવે છે

આપણે તો કહી દઈએ કે "બેસ બેસ, ત્યારે તો

તુ મારા માટે કેવું જોલતો હતો ! હવે શું મો લઈને
આહી આવ્યો છે ?” લગવત બધું જ જાણે છે, છતાં કેવી
મીઠાશથી જોલાવે છે ! જીવનમા આ જ સાચવવા જેવું
છે જીલને બગાડવા જે-મી, નથી

શાસ્ત્રમા વાણીના આઠ શુભો કહ્યા છે એમા પહેલો
જ શુભ મુકયો છે ૧ મધુર, મધુરતા જોલતા પહેલા વિચાર
કરવો, ‘હું જોલુ છું તે વાણી કેવી છે ? મધુર છે કે કઠોર
છે ? હલકી નવી ને ? પ્રભુનો અનુયાયી હરહ મેશ મધુર
જ જોલે એટલે દીનતાથી જોલે એમ નહિ, એ પાછું મમજી
લેવાનું છે એ તો “આવો લાઈ ! બેના લાઈ ! તમને
કેમ છે ? કેવું લાગ્યું ? સાડ ને ?” આવું જોલે તમને
સારૂ લાગે એનું ખીનજો જોલનું જોઈએ તો પછી તમારું
કેવું જોલવું જોઈએ ? વિચારજો અરે, સામે તમારી મીઠી
વાણીથી આધીન થઈ જશે

૨ નિપુણ-નિપુણતા એ વાણીનો ખીજો શુભ છે હું
કહીશ તો માડ વચન રહેરો કે કેમ ? એમ વિચારી શકે,
જાણી શકે, અને એ રીતે જોલે મધુર વચન પણ હોગિયારીથી
જો-યા હોઈએ તો કાર્યસિદ્ધિ થાય મધુર વાણીની સાથે
કાર્યસાધક જોલીએ તો રામજાણી નીવડે છે મતલબ કે
મધુર અને અસરકારક જોલાયેવું હોય તો કાર્ય થકા વિના
રહે જ નહી મહાયુગે આપણને જોલતા શીખવાડે છે
“મધુર ને અસરકારક જોલો”

૩ જાંજી-સુનાતમ જોલણ, યાદુ જોલણ હાજુ
જોલણથી ઓતાને કંટાળે આવી ભય જેમ તેમ જોલણથી
વરણની કિમલ થઈ છે હમેશા આવનો વધારો કોનો
ધાય ? જોહી વરણનો ને ? આ ? મિતજાથી થયું

“વચન રતન ગુણ કોટડી, દૂધી તાણ દેવ”

ગીમની વરણને તિલ્લીમા મૂકેને ? મૂકવાન વરણ
જ હમેશા તિલ્લીમા મૂકાય પડે તેને તાજુ લગાવવાનું.
તેની ચાવી કળાટમા અને તેની ચાવી કેદ અને પડી ધડી
ધડી હાથ ક્યાં ભય ?

તો વાળી પણ એક રત્ન છે વચનરૂપ રત્નને માટે
ગુણ એ તિલ્લી જ તેને ચૂપડીનું તાજુ લગાવવાનું હોય
છે ચૂપ રહેવાનું તાજુ જે ચૂપ રહે તેને મો સામેથી જોતાવે
કે ‘જોડ ભાઈ, તારો મન શો છે ?’ માટે જરૂરી જોડો,
બિનજરૂરી ન જોડો માટે જ કદુ કે સ્નોવ-મિ-માળી થયું

૪ વાચનતિલ્લી-વચન મીઠું જોડે, નિપુણ જોડે યાદુ
જ જોડે, પણ એ પણ ક્યાં ? જ્યારે એમ લાગે કે ક્યાં
આવી પડયું છે અને જોડ્યા વિના છૂટકો જ નથી, તો
જ જોડે ક્યાં હોય તો જ જરૂરી-જરૂર પડતું જોડે
વિચાર કરે કે અત્યારે માટે જોડવા જેવું છે ? અવસર
છે ? એવું નામ જ કાયપતિત વચન

આપો તો ? જે સામસામા મળ્યા એટલે બસ !
પછી પૂરું જ નહિ ! છાપામા ન આવે એટલા મોઢે આવી

જાય ! અમુકની જોરી આવી નીકળી ! પેલાનો છોકરો
 ખરાબ પાક્યો ! ફાણી, છોકરી ભાગી ગઈ ! ચાલુ થઈ
 જાય વગર છપાયેલા તાબ સમાચાર લખવા હોય, તો
 ‘શુ ખબર છે ?’ એટલું પૂછવું એટલે ચાલુ ! કોઈકની નિંદા
 કરવી હોય ત્યારે મુખેથી જડી જ વરસે ! ખરેખર તો
 ‘ગાળ’ બોલવાની જરૂર નથી હોતી પણ તોય બે ચાર
 આપડાવે કોઈને, તો જ શાંતિ થાય ! કોઈનો અવર્ણવાદ
 બોલવો હોય, નિંદા કરવી હોય, આળ ચડાવવું હોય, તો
 વિચાર કરવાનીયે જરૂર નહિ ! જેડડ ચાલુ !

મહાપુરુષો કહે છે કે સમયાનુસાર-સમય બેડને
 બોલવું તેનું નામ કાર્ય પતિત

“અવમરપટિના ઘાણી ગુણગણરદિતાડપિ શોભતે
 પુતામ્” અવમરે બોલાતી વાણીમાં કોઈ અલ્પ કાં ન હોય,
 કોઈ શબ્દશબ્દગાર ન હોય, છતાં તે અવસરોચિત છે માટે
 શોભે છે બિનજરૂરી બોલાતી વાણીની કિંમત ન હોય
 સવારથી સાજ મુઠી બોલાતી તમારી વાણી કેવી છે ? તપાસી
 લેજો

૫ ગર્વરહિત-વાણીમાં નમ્રતા રાખવી “તમારી વાત
 તો સાચી છે પણ અત્યાગ્રે મને ખરાબર નથી લાગતી”
 કોઈની વાતને તોડી ન પાડીએ ને આવું કહીએ તો કેવું
 મધુર લાગે !

કેટલાક ઘમડથી બોલતા હોય છે “કેમ ? શું છે ?
 આમ કહે છે કે નહિ ?” એટલે જવાબ આપી દો !” પણ

આવું ધમકાંડ ન કરતા નમ્રતાથી બોલવું અભિમાનની દુર્ગંધ વચનમાં આવવા ન દેશે. બોરાકમાં કાદા લસણની દુર્ગંધની જેમ વચનમાં અભિમાનની દુર્ગંધ આવે છે માટે નમ્રતાથી બોલવું.

વાણીની નમ્રતા પણ બહુ જ જરૂરી વસ્તુ છે બિન-જરૂરી ન સમજ્યો. ગવ યુક્ત વચનથી દેવા તુકસાન થાય છે તે વિચારો. અંતે પહેલાં તો માનો માણસ વાત કંઈ આવતા જ વિચાર કરે કે “જવા દે ને ! એની પાને જઈશ તો ધમકાંડ ને અક્રાંતાથી જ વાત કરશે” આવું ન બને, સામો આપણાથી કટાણે નહિ, એ માટે પણ વાણીની નમ્રતા છત્રનમાં ઉપયોગી છે.

૬ અનુષ્ટ-વાણીમાં હલકાર્થ ન લાવ્યો, જરીકેતુઃજ્ઞા ન લાવ્યો. નાતુ બાગક પણ સાચી વાત કહે તો તેને બરાબર સાંભળીને તુઃજ્ઞતા ન વાપર્યો. કાર્થને માટે કદી અપશબ્દ ન વાપર્યો.

એક રાજાએ સસામા પ્રશ્ન કર્યો “એવું કયું માણી છે જે પોતાના પગની સખ્યા વધારે છે અને ઘટાડે પણ છે ? પહેલાં પ્રકરે ચાર પગ, બીજા પ્રકરે બે પગ અને ત્રીજા પ્રકરે એના નવું પગ હોય છે પણ જ્યારે બે પગ હોય છે ત્યારે એ અધિક શક્તિશાળી હોય છે આવું માણી કયું હોય ?”

સસામા એક રાદો મનુષ્ય બેઠો હતો એનો ઉત્તર

આપ્યો. “મનુષ્ય એ આવું પ્રાણી છે એ જન્મે ત્યારે ચાર પગ (૨ હાથ, ૨ પગ) હોય છે, યુવાન બને ત્યારે બે પગ હોય અને ત્યારે જ એ શક્તિશાળી પણ હોય અને જીવનની સધ્યાનો ત્રીજો પ્રહર-વૃદ્ધાવસ્થામાં લાકડી મળતા એ ત્રણ પગવાળો બને છે”

વાણી બોલો તો આવી રહ-ચમચ અતુલ બોલને, શબ્દોમાં હલકાર્થ ન વાપર્યો.

૭ પૂર્વમતિમ્બલિત-અહીં જરૂરી છે તો કેવું બોલવું જરૂરી છે તેનો પૂર્વ વિચાર કરીને, પછી ઉચિત લાગે એટલું જ બોલવું આ પણ વાણીનો એક ગુણ છે.

એક વખત મુસ્લા નસરદીન મુસાફરી કરી રહ્યા હતા દ્રુધનમાં બેઠા છે એમનો દુરમન પણ તે જ ડબ્બામાં થઈયો. બંને મળે એટલે એ ધુરકે, એવો એ ઈર્ષ્યાળુ-દ્રુધી દુરમન હતો. એ ડેટલાંક વખતથી લાગ ચોધતો જ હતો, એ આજે મળી ગયો. મુસ્લા સૂઈ ગયા પેલાએ જોયું કે બરાબર નિદ્રાધીન છે એટલે એણે મુસ્લાની પેટી જાંચકીને આવું દ્રુધને ફેંકી દીધી ચોડીવાળે મુસ્લાજી ભગ્યા. જોયું તો પેટી ન મળે! સમજદાર હતા, સમજી ગયા કે આ લાઈ માહિયનું કામ લાગે છે ધીમે રહીને તેને જ પૂછ્યું ‘લાઈ! મારી પેટી જોડ?’ જવાબ મળ્યો “એ તો ફરવા ગઈ છે! હમણા જ ગઈ” મુસ્લા શાત રહ્યા કાઈ જ ન કહ્યું ચોડીવાર પડી પેલો સૂઈ ગયો, મુસ્લાએ તકનો લાલ જીગવ્યો, પેલાનો બધો સામાન ફેંકી દીધો પેલો છઠીને જુએ તો સામાન ન મળ્યો પૂછ્યું “મુસ્લાજી! મારો

સામાન કયા ગયો ?” મુન્હાણે એવા જ કંઠે કહે ?
જવાબ આપ્યો “એ તો મારી પેટીને-એની સખીને
મોઢવા ગયો !”

તો ઘોડુક પણ એવું બોલીએ કે જે જરૂરી હોય
બોલજે ખરા પણ પરાપૂર્વનો વિચાર કરીને, ઉપજે એવું
છે કે કેમ, બોલવાથી મને લાભ કેટલો થશે, તુકસાન તો
નહી થાય ને, એવા વિચારપૂર્વકનું મોહનું

૮ ધમમયુત્ત-નિગ્ગણ બોલજે, કોઈને ન્યાય મળે તેવું
બોલજે કોઈનું અહિંત થાય તેવું ન બોલશે. પક્ષપાતવાદનું
ન બોલવું કોઈને ન્યાય આપવા જતા અન્યાય ન થા-
વતમ એવું ધ્યાન રાખવું. વાણીમા ઘોડુ ધ્યાન રાખીએ
તો આપણો મસાર જે ક્વેગમય છે તે સહેજે સરળ બન-
તમ મહાપુરુષો સરળ-સામાન્ય એવી વાતોને સરસ સમજાવે
છે. છવનમા આવી વાતોને બેતારએ અને અપનાવજો

જ્યારે બોલો ત્યારે તમારી વાણીને તપાસી લેજો ?
જે તમે કહેવા માગો છો તે સત્ય છે ? ભલે સાચું હોય
પણ એ શુભ છે ? એનાથી કોઈનું જનું થાય તેવું છે ?
તુકસાન ? એ કોઈનું અહિંતકારી તો નથી ને ? બચવું તે
નથી ને ? કેટલીક વખત વાણી સાચી હોય છે, પણ શુભ
નથી હોતી જેમા સત્યના હોવા છતાં શુભતા નથી, કોઈનું
હિંત નથી, એવી વાણીની જરૂર નથી, એ બિનજરૂરી છે

એક રાજા હતો તુકો સૂઝ્યો પડેશના ગામની પરીક્ષા
કરવાનું મન થયું કહેણ મોકલાવી દીધું “તમારા ગામમાં
મીઠા પાણીનો ફવો છે તે રાત્રને માટે મોકલી આપો”

ગામડિયા લોકો વિચારમા પડ્યા. ફૂવો કેવી રીતે મોકલવો ?
ઉપાય નથી સૂઝતો.

એવામા કોઈ બુદ્ધિમાનને ઉપાય મળી આવ્યો. એણે
જવાબ શોધી આપ્યો. એ પ્રમાણે ગામ લોકોએ રાત્રને
જવાબ કહેવડાવ્યો. “અમારો ફૂવો તો આવવા તૈયાર છે
પણ બિચારો શહેરનો અજાણ છે, ગામડિયો છે રસ્તાનોય
જાણકાર નથી તેથી તેની સોબન માટે શહેરના ફૂવાને મોકલી
આપો તો સાથે આવીને આને લઈ જાય.”

પેલો ફૂવો આવે નહીં. આ ફૂવો જાય નહીં. આનું
નામ જરૂરના સમયે જરૂરી વાણી આનું નામ સાર્થક વાણી

પેલો કેદાર ! પિતાના મર્યા પછી ઝણુ વર્ષ તો સારી
રીતે ગત્તાવ્યું પણ માનવ અલાવ જ એવો છે કે કદાચી
વિપરીત ન કરે ત્યાં સુધી એને ચેત જ ન પડે. એ
કામપતાકા વેશ્યાને ત્યાં જતો ઘર્ષ ગયો છે સમયસર ઘેર
આવતો નથી પોપટ જુએ છે કે છોકરો અનિયમિત ઘર્ષ
ગયો છે એ સમજે છે કે છોકરો અનિયમિત ક્યારે બને ?
આઠો અવળો ભટકતો ચયો હોય તો જ ! એમા વેશ્યાની
દાસી ઘરમા આવી છે એને જોઈને પોપટ પૂછે છે કે
બાઈ ! તું કોણ છે ?

ઘરમા કોઈને ન જોતી દાસી વિચારમા પડી ગઈ કે
આ કોણ બોલે છે ? આવા જુવો પોપટ જેવા પખીને
ક્યાથી જુએ ? જોતી જ નથી પોપટ ફરી બોલ્યો. “અને

બાઈ, તું આનુબાનુ શું જુએ છે ? મારી સાથે જો 'તારૂ' નામ શું છે ?”

“મારૂ નામ મદના છે, ચેઠને મળવા આવી છું કયા છે ચેઠ ?”

“શું કામ છે ચેઠનું ?” પોપટ પૂછ્યું

દાસી, “તારૂ શું ડહાપણ કરવાનું ? તું કોણ છે ?”

પોપટ “હું કેદારનો માલિક છું ”

દાસી “ઓહો ! આ તો ચેઠ કરતા વાણોતર ડાહ્યા !”

પોપટ “બાધી આની છે તું ?”

પોપટનો ગુસ્સો જોઈને ગભરાઈ ગયેલી દાસીએ કહી દીધું “શહેરમાથી આવી છું ”

પોપટ “ફરી આવીરા નહીં ભાગી જાવ અહીંની ”

દાસી હાથ ધસતી ભાગી ગઈ દાદરો જિતતીને રવાના થઈ ગઈ

થોડીવાર થઈ ને પેલો કેદાર આની પહોંચ્યો ઘરમા પગ મૂક્યો કે કલાપકે પૂછ્યું “કેમ મોટો આવ્યો ?”

એને ઠપકો તો અપાય નહિ, એટલે એ ચૂપ રહ્યો કાંઈ જાત્યો નહિ એ જોઈને કલાપકે ઘરમા બધા સામળે તેમ, ડખવ મોટા આવ્યા પૂછ્યું- “કેમ મોટો આવ્યો ?”

કેદાર કહે “ધીરજ રાખ, ઉતાવળો ન થા હમણા શાંતિથી એકલા તારી સાથે વાત કરીશ ”

પણ પોપટ તો આજે પૂરો ગુસ્સામાં હતો એણે તો કહી દીધું “જે જોડું જે તેને એકાત જોઈએ તને કોની શરમ છે? તું કોણ? તારો બાપ કોણ? એને જરા વિચાર તો કર! અંજા, જોડું કરતા શરમ ન આવી ને હરે મને જવાબ આપતા શરમ આવે છે? તું નહોતો ને ત્યારે, હમણા જ, એક બાઈ આવી હતી તું એમ ન માનીશ કે તારી વાત કોઈ નથી જાણતું!”

કેદાર મનમાં વિચારે છે કે આ તો બધું જાણી ગયો લાગે છે એ ગભરાયો એને થયું કે આ ક્યાક બધું જોલી નાખશે! એણે કહ્યું “ભાઈ કલાપક! જોલી નહિ હમણા થોડીવાર પછી બધું તને કહીશ”

પણ આવા ભૂતની તો ચોટલી હાથમાં આવી જાય ત્યારે જ એ હેઠા બેને પોપટ આવેલી તક ન જવા દીધી એ કહે છે “કેદાર! તારા બાપે મરતા પહેલા તને સાત શિખામણ આપી છે, તે પણ તું ભૂલી ગયો? એમાં પહેલી જ શિખામણ છે—“અજ્ઞાતેષુ ન વિશ્વમનીય” —અજાણ્યાનો વિશ્વાસ ન કરવો એ પણ તું ભૂલી ગયો?

જૃહમ્પતિ કહે છે કોઈનો પણ વિશ્વાસ ન કરવો
 જૃહમ્પતિર્વિશ્વામ ।

એક વાણિયો તેને એડનો એક દીકરો એ કેમ વધુ હોશિયાર થાય! એની વાણિયાને ચિંતા છે એ એને હોશિયાર બનાવવા માટેના લાજ શોધતો જ રહે છે ને એને ટપારતો રહે છે એક દિવસ એ બહારથી આવી રહ્યો છે

એણે જોયું તો ઊંકરો વડીપર ચડ્યો હતો વાણિયો ઊભો રહ્યો ને કહ્યું “અ’યા, આટલે બધે લાગે ચડ્યો ૩ તો ત્યાંથી પડતા આવડે છે ?”

ઊંકરો “હા બાપા ! પડતા તો આવડે છે પણ પડતા વાગે તો ?”

બાપે કહ્યું “પડતા વાગે તો હું ઊભો રહીશ”

“પણ તમે ખસી જાવ તો ?”

‘ના ના, નહિ ખસી જાઉં”

“પણ તમે ખસી નહિ જાવ એની શી ખાતરી ?”

ઊંકરાએ બાપાની ખાતરી માગી વાણિયાનો ઊંકરો છે ને ?

પેલો બાપ કહે ‘અ’યા વાણિયાનો ઢીકરો છે ને સગા બાપનોય વિશ્વાસ નથી ? ચાલ, હું ઊભો રહું છું મૂક પડતું”

ઊંકરો “સાડ બાપા ! તો વિશ્વાસ મૂકે છું તમારા પર” એમ જોલિતા એણે પડતું મૂક્યું એ જ પળે બાપ આબાહ ખસી ગયો ને ઊંકરો પટકાયો નીચે નીચે ધૂળ હતી, એટલે ઊંકરાને વાગ્યું તો નહિ, પણ તરત જ એણે બાપને કહ્યું “જસ ને બાપા ! વિશ્વાસ આપીને આવું જ કર્યું ને ?”

બાપ કહે “હીકરા ! આ તો મેં તને પહેલે પાઠ લખાવ્યો કે સગા બાપનોય વિશ્વાસ રાખવો નહિ”

નીતિકારો તો સગા બાપનોય વિશ્વાસ કરવાની ના

કહે છે, તો અનળગ્યાનો વિશ્વાસ તો કઈ રીતે થાય જ ?
 પેલો પોપટ પણ કેદારને એ જ સમજાવે છે ને કહે છે
 “કેદાર ! પેલી બાઈ આવી હતી, તેને તું ઓળખે છે ?
 કોઈ પાડોશી જુએ તો કેવું ખરાબ લાગે ? હવેથી કયાય
 જઈશ ”

આમ ઘણું ઘણું સમજાવતા એને થોડી અસર થઈ
 થોડા દિવસ મીઠું ચાન્ડુ પણ પછી પાછો મોઠો આવવા
 માડ્યો એટલે પોપટ એને બીજી સિખામણ ચાહ અપાવવા
 વિચારે છે એ બીજી સિખામણ કઈ છે ? અને પોપટ
 એને શું સમજાવે છે ? તેનું સ્વરૂપ અને અધિકાર

(૩) દષ્ટિ પ્રમત્ત ગણને

મહાપુરુષો કહે છે કે હયામા દયા રાખજો અને વાણીમા મધુરતા રાખજો કેમકે દયા તો મોક્ષના તાળાને ખોલવાની ચાવી છે અને વાણીની મધુરતા એ ચિત્તની કામળતાની સૂચક છે

હૈયુ નિમંજ છે અને વાણી મધુર છે તેની પરીક્ષા કેવી રીતે કરશો ? કગની વાણીમા પણ મધ છે, પણ તેથી તે દયાળુ અને મીઠાખોલો છે એમ સમજશો નહિ ધ્યાન રાખજો, “આપણે કોઈને છેતરીએ નહિ પણ કોઈથી છેતરાઈએ પણ નહિ”

જ્ઞાનના બે ફળ છે કોઈ પણ ક્રિયા નિષ્ફળ નથી હોતી દરેક ક્રિયાનું કાર્ષ ને કાર્ષ ફળ હોય જ છે જ્ઞાન પણ એક ક્રિયાસ્વરૂપ જ છે અને તેના પણ બે ફળ છે (૧) સત્મા પ્રવૃત્તિ કરવી અને (૨) ખોટાથી નિવૃત્ત થવું, જેથી ભાવી નુકસાન ન થાય આવો ઉત્તમ જ્ઞાનનો લાભ છે સત્માયમા જોડે અને દુષ્ટતાથી વિરામ પમાડે તેનું નામ જ્ઞાન કોણ કમ છે અને કોણ ખરેખર મીઠાખોલો છે ? દયાળુ છે ? તેનું પણ જ્ઞાન મેળવજો તો છેતરપિંડીથી અચ્છો એની પરીક્ષા કઈ રીતે કરવી ?

તો આશ્રિતિર્ગુણાન્ વચયતિ-આકૃતિ જ માણસના ગુણ

કહી દે છે આકૃતિ એટલે મુખારવિદ, તે ઉપરથી માણસના મનને વાચી શકાય છે .

આપણા શરીરમા ‘અર્ધામા રામ છે અને અર્ધામા ગામ’ છે શરીરના અર્ધ ભાગમા મુખ છે મનુષ્યનું મુખ એજ એની આકૃતિ છે અથવા તો મો એ જ મનુષ્યનું સર્વસ્વ છે

“ધયા પિતૃમુખી કન્યા ધન્યા માતૃમુખ સુત ।”

જે કન્યાનું મુખ બાપના જેવું હોય તે પ્રાય દુઃખી ન હોય અને માતાના મુખે ગયેલા-ના જેવા મોવાળા દીકરા પણ ભાગ્યશાળી હોય છે આ કવન મોટે ભાગે સાચું હોય છે એટલે ગુણ-અનુગુણ આકૃતિ દ્વારા વચાચ છે

યથા નેત્રે તથા શીલ યથા નામા તથાઽઽર્જયમ્ ।

યથા રૂપં તથા ચિત્ત, યથા શીલ તથા ગુણા ॥

જેવી આંખો હોય તેવો સ્વભાવ હશે જેવું નામ તેની સરળતા નાડ જેટલું વાકું એટલી સ્વભાવમા વફતા જેવું રૂપ તેવું ધન અને જેવો સ્વભાવ હશે, તેવા ગુણ કે અવગુણ પણ હશે

નિચોડ એ ઠ છે આપણે કેવા હીએ તે સ્વભાવ જ બતાવી દે છે અને એ સ્વભાવની ખજાર આપણી દષ્ટિ ઉપરથી-આપણી આખ ઉપરથી જ પડી જાય છે મોટે દષ્ટિ એ જ મોટી વસ્તુ છે એટલેજ મહાપુરુષે ત્રીજા અમૃત-વાક્યમા કહી દીધું કે “દૃષ્ટિ પ્રસન્નોઽવસ્થા-ચ્છિત્તે પ્રસન્ન રાજાન્ને, નિમળ રાજાન્ને” ,

જે મનુષ્યની દષ્ટિ પ્રસન્ન હોય તેના મુખ પર હંમેશા
આનંદ ઉલ્લાસ જ દેખાતો હોય

ચાલ રાખો, સસારમા કોઈનું ધાર્યું થતું નથી, માટે
થાય એટલું સાડ કરી લેવું પણ અકસોસ ન કરવો. આ
સસારમા કોઈનું ધાર્યું થતું નથી, થવાનું પણ નથી અને
હતું સુધી થયું નથી છતાં આપણે તો આપણું ધાર્યું
થાય એનો જ પ્રબળ પુરુષાર્થ કરીએ છીએ !

માટે નિરાશ થતું નહિ ઉદાસ રહેવું નહિ ધાર્યું
ન થાય તો હુ ખી થવું નહિ આતો “કયું લાઈ ઉદાસ ?
તો કોઈ ન મન્યા વિચાર” હુકાને બેસીને એક જ લગની
કે ક્યારે કોઈ આવે ને લાગમા લઉં ! પણ કદી વિચાર્યું
ખરૂં કે “મળવું ન મળવું કર્મને આધીન છે, ભાગ્યાધીન
છે, પણ મહેનત કરવી, પુરુષાર્થ કરવો તો તારે આધીન
છે ?” મેળવવાની પણ મહેનત કરવી ખરી પણ ખોટી મહેનત
ન કરવી ને અકસોસ ન કરવો

લગવ તે ત્રીસ વર્ષે સયમ લીધો, પણ કેવળજ્ઞાન તો
સાડા બાર વર્ષ પછી મેળવ્યું પણ લગવ તે કેવળજ્ઞાન ન
મળ્યું ત્યાં સુધી પોતાનો પુરુષાર્થ મૂકી દીધો નથી ચાલુ
જ રાખ્યો બાર બાર વર્ષ કઠોર તપ તપ્યું ઘોર ઉપસર્ગો
અને પરીવહો સહ્યા પરીવહમા દૈકાય બન્યા ઠમ્ ઝપાવવા
માટે સામેથી અનાય ભૂમિમા વિચર્યા ત્યારે એમણે કેવળ
જ્ઞાન મેળવ્યું છે !

પણ કોણ જાણે, માનવસ્વભાવ જ એવો છે કે તે

આવુ કેળવી શક્યો જ નથી એને તો મળે તો ઘણો
આનંદ થાય ને ન મળતા નિરાશ પણ ઘણો થાય. મહા-
પુરુષો કહે છે કે કોઈ વાતમા નિરાશ થવુ નહી, પછી
બલે મળે કે ન મળે ! વિકટ પરિસ્થિતિમા પણ મુખાકૃતિ
પ્રસાદ રહેવી જોઈએ ‘વદન મમાદમદન’

આનંદધનજી મહારાજે પણ કહ્યું છે “ચિત્ત પ્રસન્ને
રે પૂજન દ્વળ કહ્યું” હે પ્રભો ! તુ જ મારો આત્મા છે
તારા સિવાય આ સંસારમા માત્ર કોઈ નથી સાચુ કહેજો
કોઈ છે ? નથી ને ? પણ તો મનગમતી વસ્તુ મળતા જેવો
આનંદ થાય છે તેવો આનંદ પ્રભુ મળતા થાય છે ? પ્રભુના
દર્શન કરતા કે વેડવા હર્ષિત થઈ જવા જોઈએ પણ આ
કોણ કરી શકે ? આવુ કોને થાય ? જેની દષ્ટિમા પ્રસન્નતા
હોય તે જ આવુ કરી શકે પ્રસન્ન દષ્ટિ એ પ્રસન્ન ચિત્તની
સૂચક છે

એક વખત બાદશાહ અકબર, બેગમ ઉપર કોઈ
કારણસર ચિડાઈ ગયો ખૂબ ચિડાયો બેગમને કહી દીધું
કે “તારા પિયર આવી જા, હું તારુ મો જોવા માગતો
નથી”

બુઝ્યો, જેની પાસે સત્તા છે, સ પત્તિ છે, સુધાનવય
છે, પુણ્યનો ઉદય છે, એવા મનુષ્યનુ અભિમાન માત્ર નથી

એકવાર અભિમાને ચઢેલા બાદશાહે સલામા પૂછી
દીધું “અરે, ખીરખાત ! હું મોટો કે ઇન્ધર ?” સલામા
બેઠેલા નવેચ રત્નો વિચારમા પડી ગયા કોણ જવાબ

આપે ? કોનો લોગ લાગ્યો હોય કે ઇશ્વરને મોટો કહે ?
સૌ મૌન રહ્યા કોઈ જવાબ નથી આપતું

ત્યા અભિમાનનો ભાર હોય ત્યા દષ્ટિમા પ્રસન્નતા
ન હોય

બોદો પીરુ પળામેદ, માળા વિળવનામળા ।
માયા મિત્તાણિ નામેદ, જાદો સઘ્યવિળાસળા ॥

આમતો ચારે કપાય સરખા છે પણ એમા કોધ
કપાય બધે અજખામણો છે કારણ કોધનો અનુભવ બંદ
થાય છે અભિમાની માયાવી, લોભી, એ તરત કળાતા
નથી પણ કોધી તરત જ જણાઈ આવે છે એટલેજ ચાં
કપાયમા કોધ વધુ બોલાય છે ને આપણે પણ તેની ગણતરી
કરીએ છીએ બીજા નજીક કપાય કરતા તેનો અનુભવ આપણને
વધુ થાય છે માટે જ શ્રીદયર્પકાલિક સૂત્રમા કુમાબ્યુ
છે કે "કોધ પ્રીતિનો નાશ કરે છે અભિમાન વિનયનો
નાશ કરે છે માયાનુ સેવન મિત્રતાનો નાશ કરાવે છે
અને લોભ તો સવનો નાશ કરાવનાર છે" લોભીમા વિનય
શુદ્ધ હોય જ નહિ લોભી લે ખરો પણ આપે નહિ, એટલે
મિત્રતાનો પણ એ નાશ કરે છે

પણ ગમે તેવા સબધો પણ કોધથી તૂટે છે અહી
ખાદરાહં પણ અભિમાને ચડ્યો છે અને એ શુન્સે યાય,
એ લયે કોઈ એને જવાબ આપવા તૈયાર નથી સૌને
નિરુત્તર જોઈ ખાદ્યાહં બીરબલ સામે જોયું બીરબલને
જવાબ આપવા કહ્યું બીરબલ પાસે તો જવાબ તૈયાર જ

હતો ! એણે કહ્યું “સાહેબ ! આપ મોટા, ઈશ્વર નહિ કારણ કે આપ કોઈના પર ગુસ્સો કર્યો તો તેને દેશનિકાલ કરી શકો છો, પણ ઈશ્વર એવી શિક્ષા નથી કરી શકતો ! માટે આપ જ મોટા છો ”

ખીરબલે વાણીમા શું લાવીને મૂકી દીધું ? જોયું ને ? વગર માર માર્યે સોજા આવી ગયા બાદશાહને તો !

પણ આવા અભિમાનીની દૃષ્ટિમા પ્રસન્નતા ક્યાથી હોય ? બાદશાહની આજ્ઞા થઈ કે એવીસ કલાકમા પિયર જવાનું છે ને બેગમમાહેબા તો રહે છે, ખૂબ રહે એ શું વાક છે કે આવી સજા ? મનમા તો ઘણુંય છે પણ પૂજાની તાકાત ન હતી

છેવટે એક સમજી દામીએ બેગમને દિલાસો આપતા કહ્યું આપણે ખીરબલને બોલાવીએ એ રસ્તો બતાવશે ભાગ્યાના ભેડ બનજો, ખીરબલની જેમ જશ જોઈતો હોય તો સારા કામ કરજો

ખીરબલ આવે છે જોયું તો બેગમ ધૂમકે ને ધૂસકે રડી રહ્યા એ ખીરબલે પહેલા તો રડતાને રડી લેવા દીધું થોડીવાર શાત થયા એટલે કારણ પૂછ્યું બેગમે હકીકત જણાવીને ઉપાય પૂછ્યો ખીરબલે કહ્યું કે “હું કહું તેમ કરજો” બધું બરાબર સમજાવીને એ ચાલ્યો ગયો

બેગમને હવે ત્લાહ છે રક્ષણનો-બચાવનો ઉપાય

મળી ગયો છે દેવે નિશ્ચિત છે પિયર જવા લેવાનું થઈ ગયા બાંશાદને કહેવડાવ્યું કે “જેગમ પિયર જઈ નહીં છે પણ એક વાર આપને મળવા ચાહે છે” બાદશાહ આવ્યા પૂછ્યું ‘કેમ જોવા યોગ્ય ? જતા રહો” જેગમ કહે ‘જઈ રહી છું પણ જતા પહેલાં એકવાર આપના દર્શન કરવાની ઇચ્છા હતી”

બાદશાહ જરા ખુશ થઈ ગયો આ સાંભળીને કટી દીધું “જાન, તમને જે ગમે તે લઈ જાઓ” જેગમે રીમે રીમે એકાદ ગળત (૧) નો ખાલો પીવડાવી દીધો શરખત જરા વધારે તેજ હતું એન્થે બાદશાહને તો તરત ઘેન થઈ ગયું ત્યાં જ સૂઈ ગયો જેગમે ૬ ટોળી જેવા ત્રણેય કે ઘેન જરાબર ચડ્યું છે, એન્થે એમને એમ જ ઊપાડ્યા, ને મ્યાનામા નાખીને પિયર સાથે લઈ ગયા

સવાર પડી બાદશાહ ઊઠ્યો પણ જાડતા જ એને વ્યથિત કે હું ક્યા છું ? એલે પૂછ્યું “હું ક્યા છું ?” જેગમ પડખે જ બેઠી હતી એલે જોયું કે બાદશાહ ઠંટો પડ્યો છે ખુશીમાં છે સાચો જવાબ આપવામાં વાપા નથી એટલે એને કહ્યું “સુદાવિદા ! આપલો મારા પિતાના ઘેર છીજો”

તમને કેઈ જુએ તો શુકન માને એવું તમારું મોરણને મૂક એ જ મોગી વસ્તુ છે માટે મુખ પ્રમત્ત ગળાળે

૩૬૧ (સલામાથી) પણ મનની ચિંતા દબાવવા વિના મુખ પર પ્રસન્નતા ક્યાથી આવે, સાહેબ ? કેવી રીતે લાવવી ?

સમાધાન તેને માટે જ આ નવ અમૃત વાક્યો છે
 વ્યાખ્યાન સમાહન આયોજન આ હેતુ માટે જ થયું છે
 હૈયાની સગડીને સફવાડ્યોથી, આ નવ અમૃત વાક્યોથી
 ડારી ગદાય છે ચિંતા ઘણી છે એમ તેને ઠારવાના ઉપાયો
 પણ ઘણા છે

લોજરાજની મનામા પડિતોને ખૂબ આદર મળતો
 માન મળતું પડિતોને ગળ અઠગક દ્રવ્યનું દાન ઠરતો
 એ જોઈ મંત્રીને વિચાર થયો કે આ રીતે તો કુબેર લડારીનો
 લડાર પણ ખાલી થઈ જાય રાજની આખા ખોલવી પડશે
 મંત્રીએ રાજના સ્વાધ્યાય લવનમા એની નજરે પડે એ
 રીતે એક પદ્ધતિ લખી

“આપદર્થે ઘા રથેત-આપત્તિ માટે ધનની રક્ષા કરવી
 જોઈએ”

ખીજે દિવસે રાજ નિત્યક્રમ મુજબ સ્વાધ્યાય લવનમા
 ગયો પદ્ધતિ વાંચી સમજી ગયો કે મારા કોઇક શુભેચ્છકે
 આ લખ્યું જણાય છે ઠીક, લવે લખ્યું રાજ પોતે પણ
 મુદ્દિનાળી હતો એણે નીચે લખી દીધું

“માગ્યમાજા ક્વ ચાપદ ? -માગ્યશાળીને આપત્તિ
 કયાથી આવવાની છે ?”

પેલા મંત્રીએ આ વાચ્યું એને ક્યયું કે હવે કેમ
 સમજાવવું ? છતાં એણે પ્રયાસ કર્યો એ શ્લોકમા એણે
 ત્રીજું પદ ઉમેર્યું

“કદાચિત્ ક્રુપિતો દૈવ-પણ કદાચ ભાગ્ય રહે તો !”

રાજાએ આ વાચીને રવેાકની પૂતિ કરી

“મચિતમપિ નશ્યતિ-તો લેણુ કંટેયુ પણ નાશ
પામશે સ ધટેયુ પણ કોલસો થઈ જશે ” માટે ખોટી ચિંતા
કરવી નહી ને મૂડ ખોલો નહિ દષ્ટિ પ્રસન્ન રાખવી વધુ
નહિ તો ખીખ ખુશ થાય તેટલી ખુશી રાખીએ તોય ઘણું
ધણું !

પેલો બાદશાહ, ઊઠતાવેત પોતાની થઈ રહેલી સરભરા
લેઈને ખુશ થઈ જાય છે મૂડમા આવી જાય છે ને પૂછે છે-
“હું કયા છું ?” બેગમે જોયું કે બાદશાહ મૂડમા છે હવે
વાધો નથી એટલે કટી દે છે “મારા પિતાને ત્યા છીએ”

બાદશાહ “અડી મને કોણ લઈ આવ્યું ?”

બેગમ “હું લાવી”

બાદશાહ “કેમ લાવી ?”

બેગમ “ખુદાવિંદ ! આપે કહ્યું હતું કે તને જે ગમે
તે વસ્તુ લઈ જજે મને બાદશાહ ગમતા હતા એટલે હું
આપને અહીં લઈ આવી આપના સિવાય બીજી કંઈ વસ્તુ
અમારી છે ?”

ખોલો આટલું સાસળ્યા પછી બાદશાહનો ગુસ્સો
શમી જ જાય ને ? માટે મહાપુરુષ કહે છે કે ‘આવે પ્રસન્ન
નિરાશ ન થશો, ઉદાસ ન બનશો, પણ ચિત્તને પ્રસન્ન
રાખજો’ આનંદધનજી મહારાજ પણ એ જ કહે છે કે,

‘જેનું ચિત્ત પ્રસન્ન હોય એને જ પૂજા ફળ આપનારી બને છે અને જેના હૈયામા ભગવાન વચ્ચા હોય તેને પ્રભુ મળતા અનેાખી ખુશી થની હોય છે’

બાદશાહે પૂછ્યું “હવે શું કરીશું ?”

બેગમ “આપ ફરમાવો તે”

બાદશાહ “ચાલો આપણા ઘેર”

બંને પાછા આવી ગયા બાદશાહે પૂછ્યું “કેમ, ખીરબલ આજે હતો ?” બેગમ કહે “ના, મેં જ એને જોલાવ્યો હતો” બાદશાહ સમજી ગયો કે આ ખીરબલની ખુદ્દિનું જ કામ છે તેના વિના આવી રમત કોઈ ન કરી શકે

પણ ખીરબલ હતો તો બેગમનું રક્ષણ થયું તો બેગમનું કામ પત્યું એ ન હોત તો ? બાદશાહના શુસ્સાનો ભોગ અનવું પડત ને ?

માટે કહે છે કે, ‘હરહ મેશ મોહું પ્રસન્ન રાખજો, ચિત્ત અને દષ્ટિને પ્રસન્ન રાખજો પ્રસન્ન મનુષ્યને કોઈ કાઈ કરી શકતો નથી માન, માયા અને લોભ પણ કાઈ કરી શક્તા નથી ક્રોધની લાલાશ તેને દબાડી શક્તી નથી માનનો ડુંગર તેની સામે કદી ખડકાતો નથી માયાની કુટિલતા તેને મુઝવતી નથી લોભનો દરિયો એની આખોમા ડહોળા તો નથી’

પેલો કલાપક ! કેદારને જોડા રસ્તેથી પાછો વાળવા બાપની શિખામણ ચાદ કરાવે છે પહેલી શિખામણ હતી

હે “અન્તઃયાનો વિશ્વાસ ન કરવો” હવે એને બીજી શિખામણ કહે છે કે “અં કેદાર! તારા બાપની બીજી શિખામણ તો તને યાદ હશે ને ? “શત્રુણાડપિ સ્વત્તમુત્ત સ્વીકાર્ય-દુશ્મનની પણ સારી વાત હોય તો તે સ્વીકારવી તેનો અસ્વીકાર ન કરવો” રે કેદાર! તું મારુ તો ન માને તો કાઇ નહિ, પણ તારા બાપનું ચ નથી માનતો ? તો પછી તારા બાપાની આ ગિખામણ પ્રમાણે તું કયાથી વર્તવાનો છે ? જે બાપનું પણ નથી માનતો હિતેશ્વરનું પણ નથી માનતો, એ શત્રુનું તો રી રીતે માને ? પણ જો તું બાપનું કહ્યું માનીશ, તો તું પણ પ્રજ્ઞદત્તની જેમ મુખી થશિ”

કલાપક વિચારે છે કે ‘કેદારને વાતમા એવો ભેટી દઉ કે જેથી એ ન જવાની જગ્યાએ જાય ૪ નહિ’ બસ, કલાપકે આ એક જ ઇચ્છા છે એટલે એણે તો એક કયાના રસમા કેદારને ખેંચના પ્રયત્ન કર્યો એણે કહ્યું “કેદાર! પ્રજ્ઞદત્તની વાતો સાંભળ તું”

“એક પ્રાહ્મણી તેને પ્રજ્ઞદત્ત નામે એક દીકરો હતો ધરમા જે જ જણા મા અને દીકરો દીકરાએ ઢમાવા માટે પરદેશ જવા વિચાર કર્યો માની રત્ન માગી માતાએ પોતાના બહાલનોયા દીકરાને વિદાય આપતા થોડી શિખા મળે આપીને કહ્યું ‘તું કોની સાથે જઈશ ?’ દીકરો કહે ‘મા ! એકવો જ જઈશ મારી સાથે કોણ આવે ?’ ત્યારે માતા બોલી “દીકરા ! જ્ઞેન ધ્યાન, દ્વાખ્યા પઠન, ત્રિમિ પથા-તને જાણર નથી પણ ધ્યાન ધરનું હોય ત્યારે એકલા

રહેવું જોઈએ અધ્યયનમા-લણવામા-એ જણ જોઈએ, તો સારું લણાય અને મુસાફરીમા પણ જણાએ જવું જોઈએ માટે તું એકલો ન જઈશ ” ત્યારે દીકરાએ કહ્યું “પણ મા ! તું ૪ કહે, હું કેને લઈને જઉં ?”

પેલો કલાપક અહીં કેદારને ટપારે છે “જે કેદાર ! એડતા કયાય ન જવાય આ કથામા પણ એ જ આગ્યું પણ તારા જેવા સીના ચેલા જોયા નથી ” આ માલણીને કેદાર ડહે ‘હું બીનો ચેવો ?’ કલાપકે તરત જ કહ્યું “જે બાપનો ચેલો હોત, તો બાપનું ઘડું માનત ને ? ઘડે એકવો શેનો જાત ? અજણ્યાનો વિશ્વાસ ન કરત !”

આ અસારમા કેટલાક છુપો સીના ચેલા હોય છે એક શેઠ હતા તેની પાસે એક સિમ્લુ રાજ આવે શેઠ હમેશા બ્યવ્રતા બતાવીને ડહે કે કાચે આવળે ગાજ ‘કાલે આવળે’ એમ કહે ખરા, પણ દાન આપે નહિ એમ ડગ્તા છ માસ પસાર થઈ ગયા છતાં શેઠ આપતા નથી બન્ટે કટાણીને સિમ્લુકે એક દિવસ શેઠાણીને વાત કરી કે શેઠ મને આટા ખવડાવે છે હસ રૂપિયા માટે તો મારા હમ રૂપિયાના જોડા ધસાઈ ગયા પણ શેઠ આપતા નથી.

શેઠાણીએ તરત જ પોતાની નાંડની ચુની આપતા સિમ્લુકે કહ્યું “શેઠ તારા ચેલા નથી, મારા ચેલા છે લે આ માગી ચુની લઈ જા, વેચી ખાજે ” ચોટીવાગે શેઠ ઘેર આવ્યા, એટલે કહ્યું “મારી ચુની ખોવાઈ ગઈ છે ” તર્જન જ શેઠે સારામા સારી ચુની ડરાવી આપી બીજી.

પેલો બિહુક આંચો નવી ચુની બતાડીને શેઠાણીએ કહ્યું
 “જે, શેઠ મારા ચેલા કે તારા?”

ઝાહી પેલો કલાપક પણ એ જ કહે છે કે “હું કેદાર !
 તું પણ ખેરાનો જ ચેલો છું ખોટું ન લગાડીશ આપણે
 તો નાનપણથી જ સાથે ઉછરેલા આપણે તો ભાઈ કહેવાઈએ ”
 આમ મીઠું પણ કહું કહેતો જાય છે

“પેલો પ્રાણણનો દીકરા પ્રજાવત્ત ! તેણે પણ પોતાની
 માતૃ કહ્યું માન્યુ માતાએ કહ્યું કે કોઈને સાથે લઈને
 જા તો તેની સાથે જનાર કોઈ ન નીકળ્યું છેવટે તેની
 માતાએ એક શેળિયો પકડીને તેને સાથે લઈ જવા આપ્યો
 તેને સાથે લઈને પ્રજાવત્ત ચાલ્યો ચાલતા ચાલતા જ ગનમા
 આંચો મધ્યાહન થતા એક વૃક્ષ તળે પોતે સૂઈ ગયો
 શેળિયાને રમતો મૂક્યો છે

હરમ્યાનમા વૃક્ષની બખોલમાથી સર્પ નીકળ્યો પ્રજા
 વત્તને એ ડાળ મારવા જાય છે ત્યાં જ શેળિયાએ સપને
 પકડી લીધા ને પોતાના શરીરને ગોળ વાળી દીધું સાપ
 તેના શરીર સાથે વીટાઈ ગયો અને તેના શરીર પરના
 ઠાટામા ભરાઈને મરી ગયો

હતો તો એ શેળિયો-એક જ ગવી પ્રાણી પણ માતાએ
 સાથે આપ્યો હતો તે લઈને ગયો તો પ્રજાવત્ત પોતાના
 પ્રાણ બચાવી શક્યો માટે કેદાર ! પણ બાપનું કહ્યું
 માનજે બાપાએ તો ચતુની પણ સારી વાત માનવી એવું
 કહ્યું છે તો હું તો તારા ભાઈ છું, મિત્ર છું મારું માનીને

આ અનાણી સીઓનો વિશ્વાસ કરવો છોડી દે જોતા
માર્ગેથી પાછો વળી જાય”

આટલું કહીને કલાપક ઠેઠારને ત્રીજી શિખામણ યાદ
અપાવે છે એ ત્રીજી શિખામણ કઈ? તેનું શું સ્વરૂપ?
તે અત્રે અધિકાર

- (૪) શક્તિ હોય તો ક્ષમા ધરજો
 (૫) મતિ હોય તો નીતિ રાખજો
 (૬) લક્ષ્મી હોય તો દુ ખિયાના દુ ખો દૂર કરજો.

શાસ્ત્રકાર લગવતો કેવળ જીવમાત્રના ઉપકારને માટે જ પ્રવૃત્તિશીલ હોય છે ઉપનરીની મનોવૃત્તિ કેવી હોય? પોતાનું બધું જીવે અને પરતું માફ કેમ થાય, તે જ એમની મનોવૃત્તિ હોય છે એમનું મન હરહંમેશ્વર પ્રસન્નતા બનુ લવતું હોય

જેના મુખ ઉપર પ્રમ ના હોય, હૃદય દયામય-કોમળ હોય અને અમૃતનું ચ વાણી હોય, અને જીવનમાં પગપકાર સિવાય બીજું કાર્થ ન હોય, આવા મહાપુરુષો જગતને પૂજ્ય ને વહનીય બને છે

આ સંસારમાં ઉત્તમ અને અધમ એમ બે પ્રકારના મનુષ્યો છે આપણે શેમાં છીએ એ વિચારવાનું છે આજનું અમૃતનાકય છે-‘શતિ જ્ઞાન્નિયુતા-શક્તિ હોય તો ક્ષમા રાખજો’

હજેક મનુષ્ય પાને જીવી જીવી શક્તિ હોય છે માણસ ઉત્તમ છે કે અધમ તે બાજનું હોય તો એ પોતાને મળેલી શક્તિનો દેવો ઉપયોગ કરે છે તે જોઈ લેવું

“વિદ્યા વિવાદાય ઘ્ને મન્યાય, શતિ પરિણા પરિપીઢનાય ।
 ચક્રસ્ય, માધા વિપરીતમેતજ્ઞાનાય દાનાય, ચ રક્ષણાય ॥”

કોઈ મનુષ્યને વિદ્યા જૂઠા હોય પ્રજાજી બુદ્ધિ હોય, એ જોના ધાતે તેવો ઉપયોગ કરી શકે છે પણ વિદ્યા મ્વ-પરના જ્ઞાન માટે હોય છે કગ્વા જેવું કહે, કરવા દે અને ન કગ્વા જેવું કહે નહીં, કગ્વા દે નહીં, એનું નામ જ વિદ્યા પણ આપણે મળેલી બુદ્ધિનો-વિદ્યાનો-ઉપયોગ કેવો કરીએ છીએ? આપણી આ શક્તિનો ઉપયોગ આપણે લડવા ઝઘડના માટે અને વિવાદ માટે જ કર્યો છે, કરતા આજ્યા છીએ પણ યાદ રાખજો કે વિદ્યા વિવાદ માટે નથી, એ તો સવાદ માટે છે જરૂર પડ્યે સવાદ કરજો, વિવાદ ન કરજો.

ધન મદાય ધન પણ ન સારમા એક શક્તિ છે પણ જો મળ્યા પછી આપણામા શુ આવ્યું ? માન કે નમ્રતા ? ધન જેમ મળે તેમ શુ વધે છે એ તપાસતે જરા ! લક્ષ્મી કહે છે કે “હું દોષ ને નમ્રતા આવે તો મમજીને કે અન્ય કોઈ મારા મિવાયત્યા છે, મતલબ કે નમ્રતા અરાકય છે”

દુર્જન અને સત્જન-બંનેને શક્તિ મળી હોય છે પણ ઉલ્લખના નપગતમા વિપર્યાય છે સત્જન હ મેશા પગના ઉપકાર માટે શક્તિનો ઉપયોગ કરે છે એનું ધન દાન આપવા માટે હોય છે અને ગર્જન મળી હોય તો એ કોઈકનું વક્ષણ કરે છે, પણ પીડા નથી કરતા શક્તિ પણ સહનરાષ્ટ્રિવાળી હોવી જોઈએ શક્તિ હોવા છતાં સહન શક્તિ કેળવવી એ કોઈ સહેલી વાત નથી દુર્જનની શક્તિ વિવાદ માટે અને મનજનની શક્તિ સવાદ માટે હોય છે.

હુજાનને મળેલી શક્તિનો અહ કાર હોય છે સંજ્ઞાન મળેની શક્તિનું રક્ષણ કરી પરોપકારમા વાપરે છે અહી મહા યુરુષ કહે છે કે, ‘શક્તિ ક્ષાતિયુતા-શક્તિ મળી છે તો તે સહનશક્તિવાળી હોવી જોઈએ સહિષ્ણુતા હોવી જોઈએ’ કેપસૂત્રમા કહ્યું છે કે

‘મપત્તો નિયમ શક્તો મહત્તં ચૌત્તે વ્રતમ્ ।

દારિદ્ર્યે દાનમપ્યરપ મહાલાભાય જાયતે ॥’

સ પત્તિ હોય ને નિયમ કરે, શક્તિ હોય ને સહન કરે, યુવાન હોય ને વ્રતધારી હોય અને દરિદ્ર હોવા છતા દાનની રચિ થાય, આટલું મહાન લાભનું કારણ છે

ક્ષમા ધીરમ્ય ઋષણ-સમર્થ શુભે સહન કરવું જોઈએ આત્મા, બળ હોય ને સહન કરે તે ઓછું બને ભરત બાહુબલિનું સુદ્ર થયું તેમા કોનો વાક ? ઘણા ઝડપ મટી જાય, જે કર્મનો વાક કાઢીએ તો કર્મરાજ ભનસલાને સતાવે છે મહાપુરુષોને પણ કર્મરાજ મતાવે છે તો આપણા જેવા દુરુઠ માનવીની તી દશા ? અહ કાર એવી વસ્તુ છે કે તદ્દલપ્રભોક્ષગામીને મ સતાવે તો ખામરનું શુ ગળું ? બાહુબલિને લડતા લડતા વિવેક આવ્યો કે મોટા લાઈ સામે આ હું શુ કરી રહ્યો છું ? આ વિવેકે સમન્તવ્યુ પણ સાથે સાથે માન પણ આવ્યું કે મુઠ્ઠી ખાલી કેમ જાય ? આપવાવાળી મુઠ્ઠી ભરેલી હોય, એમા ચપટી દાણા પણ હોય પણ મારવાવાળી મુઠ્ઠીમા શુ હોય ? ખાલી હોય ને ? તેમા શુ આવ્યું ? ચપટી વાગ આવ્યા અરે, સાથે સાથે એમના કર્મ પણ ઊખડી ગયા !

સહન કર્યું તો સાધુપણ મેળવ્યું પણ, જરા આચરહી ગઈ હતી નાના ભાઈઓને કેમ વાડું ? પણ અહીં કહેવાનું એ છે કે જેનું જ્ઞાન ત્યાગ માટે નથી, ધન હાન માટે નથી વપરાયું અને જેની શક્તિ બીજાઓના પીડન માટે-પરપીડામાં વપરાય છે, તેને માટે તો મહાપુરુષો કહે છે કે 'તેષાં વૈષામિભૂતાના, મલિન્નાદમિત્થિયત' -તેઓ તેના ભાગ્યથી હરાયેલા છે તેમને માટે તો પાણીથી અગ્નિ ઉત્પન્ન થયો મમજવો એને કોણ બચાવી શકે ? માટે, સારી વસ્તુનો સારો ઉપયોગ કરવો જરૂર સમજી લેવો મનુષ્ય ભવ એક અધિકાર માળ્યો છે તેનો સદુપયોગ કરવો જોઈએ

એક રાજા હતો ખૂબ ભલો ને ભોળો પણ તેને મંત્રી ખૂબ લુચ્છો મળ્યો છે "સારાના પડખે ખોટા ચઢે તો સારા પણ ખોટા દેખાય માટે પડખા સાગ રાખવા" મંત્રીએ ધીમે ધીમે રાજાને ભોળ શોખમાં પાડ્યો રાજાને આખો દિવસ અતપુરમાં રહેતો ડગી દીધો અને પોતે પ્રજાને પીડે છે, મતાયે છે, ચૂસે છે પ્રજા ફરિયાદ કરે તો ફરિયાદ પણ પહોંચવા દેતો નથી

પ્રજા ત્રાસી ગઈ છે રાજ્યભરમાં અરાજકતા બ્યાપી ગઈ છે પણ કોઈ ઉપાય નથી આ અરાજકતા એક બાળકને ન ગમી પણ તેનું કોણ નાબળે ? એવું બે ચાર જણને વાત કરી, પણ કોઈએ તેનું સાલજયું નહિ

પણ ભાગ્ય અને બુદ્ધિ-આ બે હોય તો બધું જ કરી શકાય છે અભયકુમાર મોળ વર્ષની ઉંમરે મંત્રી થયા છે.

હિંદુનો એક પ્રધાન ચાવીસમે વર્ષે વડોપ્રધાન થયો હતો. આ છોકરો ૫૬૨ વર્ષનો છે. ગરીબ છે તેની પાને ધન નથી પણ બુદ્ધિ બળ અપૂર્વ છે. બુદ્ધિધનવાળા મનુષ્યના આદર્શો અને વર્તન ડિઝા હોય છે એ જુદા જ તરી આવતા હોય છે. યાદ રાખો, કાઠવથી જ કમગ જીએ આવ્યા છે, છતાં તે દેવને ચડે છે કારણ, એનામાં સહજ સુવાસ છે. સુહૃતા છે સમર્પીયતા છે. કમગ ચવા માટે કાઠવ પણ જરૂરી છે કૂલ બનવા માટે કાઠા વચ્ચે રહેવું પડે છે પણ તેમાં તેનું પોતાનું સ્વરૂપ જુદું છે તે છોડવું ન જોઈએ.

દુનિયામાં બધું જ ભેદ છે, ભેદી શકાય તેમ છે બખત પણ ભેદ છે પણ બુદ્ધિને ભેગી શકાય તેમ નથી, જો વાપરતા આવડે તો ! માટે સારી વસ્તુને ઉપયોગ કેમ અને કેવી રીતે કરવો તે સીખવા જેવું છે.

દુનિયામાં સૌને ખિદમત ગમે છે પ્રશસા સૌને પમદ છે કામગના કૂલમાં તો સૌદર્ય પણ છે જ્યારે આ પ્રશસાના પુષ્પમાં તો એ પણ નથી છતાં સૌને તે જ ગમે છે. આપણે બધા કામગના કૂલોથી ન લોભાઈએ, તેના કરતાં બધું વ્યતના કૂલોથી લોભાઈએ છીએ.

એક વખત ૨૮૧ વર્ષગાડનો દિવસ આવ્યો. રાજ સભા રાજતુ સમાન કરવા લેગી મળી છે બધા રાજાની અને રીતે પ્રશસા કરે છે 'અદ્વા રૂપે જદો ધ્યનિ-અરમ પરસની પ્રશસા' બધી જગાએ આ જ વેપાર બાજે ચાલે. "નફા થાય કે ન થાય પણ તુડસાત તો તજ થાય એવો કોઈ વેપાર હોય તો આ પરમ્પરની પ્રશસા છે."

પેવો, છોકરો !, એનું નામ બુદ્ધિધન રાખીએ એ પણ ત્યાં હાજર હતો લાગ જોઈને એ ધીમેધી જિભો વચે દીન છતાં તેજસ્વી છે, માદા વઝો છતાં સ્વચ્છ વેશમાં છે વાણી, વખ, આકૃતિ સુંદર છે સ્વચ્છ છે એ જોતે છે ‘મહારાજ ! આપ જેવા મહાન રાજા અને આવો સુંદર આપનો મંત્રી પગિવાર ! પણ છતાં હું ઘણા દિવસથી મુઝાયા કરું છું મારા એક પ્રશ્નનો જવાબ મળતો નથી આપ જેવા રાજા હોય ને આવા મહામંત્રી પાસે હોય ને છતાં માંગે જવાબ ન મળે એ કેમ બને ?”

રાજા પૂછે છે “તારો શું પ્રશ્ન છે ? કહે” રાજાએ તો આ ખુશ વર્ધને પૂછ્યું ને પેલા મંત્રીના હૃદયે તેજ રહાય છે શું હશે ? ને રાજા તો કહે છે, “મારી પ્રજા હુ ખી ન હોવી જોઈએ તને કયો પ્રશ્ન મૂકે છે ? એ કહે” મંત્રીને પણ કહેવું પડે છે “બોલ બોલ, શું પ્રશ્ન છે તારો ?”

છોકરો કહે “મારો પ્રશ્ન પ્રજાવાત્સલ્યનો પ્રશ્ન છે અને ધાય છે કે અકલ્પ રહે છે કયા ?”

રાજા વિચાર કરે છે પણ જવાબ ન સૂઝયો મંત્રીને જવાબ આપનાર કહ્યું મંત્રીને પણ મુઝાવળ થતાં એણે “આ તે કાઈ સવાલ છે ?” એમ કહીને વાતને ટાળવા માડી પણ પેવો છોકરો ઠોડે એમ નથી રાજા પણ બાગ્યદુર્નક મંત્રીને જવાબ આપવા કહે છે ત્યારે મંત્રી ઘણી રકઝકને અતે નિમેષો લાવે છે કે “આજે રાજ્યના ઘણાં લોકો છે અકલાડિયા પછી જવાબ આપીશું” છોકરો “”

લવે અડવાડિયા પછી પણ મને જવાબ તો આપશે ને ?”
નક્કી થયું બુદ્ધિધન તો જતો રહ્યો

મત્રી ઘેર ગયો વિચારમાં પડી ગયો જવાબ મળતો નથી એવું તો ખાવું પીવું હરામ થઈ ગયું ‘અછત કયા રહે?’ એ પ્રશ્ન જ સામે આવ્યા જ કરે છે પળવારેય ખસતો નથી રાત્રે જિંદગી પણ વેરણ થઈ જાય છે પૂરેપૂરું મુઝાયો છે ભુઓ, એક છોકરાની પણ બુદ્ધિ કેવી ? મત્રી જેવા મત્રીને પણ મુઝવણમાં મૂકી દીધો માટે જ કહ્યું કે બુદ્ધિ હોય તો ધાયું કામ કરવું શક્ય બને છે

એક રાત્ર હતો બેઠા બેઠા ખાઈ ખાઈને ખૂબ જાડો થઈ ગયો શરીર જિતારવાની દવા કરતાય ઘટવાને બદલે જીકતું એક રતન વધી ગયો રાત્રએ ઢઢેરો પીટાબો “મારા શરીરને જે ઘટાડી આપશે તેને અડધું રાત્ર્ય મળશે અને દવા કરતા ન ઘટાડી શકે તો ફાંસી મળશે ”

આ સાલગી એક વૃદ્ધ ડાસો તૈયાર થયો એને થયું, લાવ ને ઉપાય અજમાવું મરવાની અણી પર બેઠો છું ભાગ્યેઈય હશે તો છોકરા સુખી થશે ને નહિતર હું તો મરવાની તૈયારીમાં જ છું ને !

ભુઓ, મા ખાપ પોતાના છોકરાને સુખી કરવા માટે શુનીએ ચડવા તૈયાર થાય છે પણ આજના છોકરા મા ખાપને સુખી કરવા નથી

પેલા વૃદ્ધને તે વખતે પારિણામિકી બુદ્ધિનો ઉદય થયો જે, વયના પરિપાકથી ઉત્પન્ન થાય તે બુદ્ધિને

પાંચામિકી બુદ્ધિ ઢહેવાય છે વૃદ્ધ ડામો ઘેરથી નાની નાની
જોળીઓ ખનાવીને લઈ ગયો જઈને રાજ પાસે દસ્તાવેજ
કરાવે, પછીથી રાજ દરી ન જાય એ માટે રાજને ફગી
શરત યાદ કરાવી “જુઓ રાજન્ ! આપે મારી દવા
કરવાની શુભ થાય તો મને રાજ્ય મળે ન થાય તો મને
ફાંસીએ ચઢાવવાનો ” આમ નક્કી કરીને દવાની પડીકરીઓ
આપી રાજએ પૂછ્યું “ચરી શુ પાળવાની ?”

ડામો ઢહે “રાજશુ, તેલ-મરચુ-ખટાગ જેટલી
ખવાય તેટલી ખાવાની માલમિદાસ પણ ખાવાના પણ
ચરી એટલી કે દવા લેતી વખતે “જિટ” યાદ ન આવતું
જેઈએ જિટ યાદ આવે તો દવા ન લેવી આ ચરી ખાસ
પાળવાની ”

ડામો તો આટલું સમજાવી, દવા આપીને ગયો.
થોડીવારે રાજએ દવા લેવા પડીકરી હાથમા લીધી, ને
તરત જ જિટ યાદ આવી ગયું એટલે એણે દવા ન લીધી
પડીકું પાછું મૂકી દીધું આમ જ્યારે જ્યારે દવા લેવા જાય
ત્યારે ત્યારે જિટ યાદ આવ્યા જ કરે એમ દવા અને જિટમા
ચોવીમ કલાક થયા, પણ જિટ ભૂલાયું નહિ ને દવા લેવાઈ
નહિ આમ ને આમ ૬ માસ વીતી ગયા

પેલો ડામો છ મહિને આવ્યો પૂછ્યું “કેમ રાજશુ !
ઠેમ છે ?” રાજ કહે “સારું છે પણ જિટ ભૂલાતું નથી ”
“હાલી ચાલી શકાય છે ?” ડાસાએ પૂછ્યું રાજએ હા

કરી ડાસો કહે, “વારુ, હજી બીજા છ માસ જવા દો દવા લો, પછી વાત” એ તો ચાલ્યો ગયો.

ખારમહિને એ પાછો આવ્યો જોયું તો રાજાનું શરીર ઊંટ ભૂલાતું નથી’ એ ચિંતામાં ઘડું ઘટી ગયું હતું ડાસાએ ખુદિથી ગળાતું શરીર ઊંટાચું રાજાની જેમ તમે પણ ધમસ્થાનમાં બેસે જાઓ છો પણ સસારની ઉપાવિતું જાંટ સાચું ને માસુ બટકાયા કરે છે

ડાસાએ પૂછ્યું “કેમ છે?” રાજા કહે “ઘણું સાડું છે પણ પેટું જાંટ ભૂલાતું નથી” ડાસાએ કહ્યું “ભલે ન ભૂનાય, પણ છે તો સાડું ને? હવે માડું રાજ્ય લાવો”

રાજા “અવ્યા! મેં તારી દવા જ ક્યા કરી છે તે રાજ્ય માંગે છે?”

ડાસો “રાજા! તમે ભલે મારી દવા ન કરી પણ તમારી ચિંતા મારી દવાએ જ ઉત્પન્ન થઈને? બધા ન કહે તેવી ચિંતા મેં ઉત્પન્ન કરાવી તો જ શરીર ઘડી શક્યું છે ને? માટે મારું અધું રાજ્ય લાવો” આમ ડાસાએ રાજ્ય મેળવ્યું ને રાજાએ આપ્યું પણ ખરું એનું નામ ખુદિનો પ્રભાવ

આ બાબત પેલો મત્રી ઘેર રહ્યો રહ્યો ચિંતામાં છે ડાસી જમવા બોલાવવા આવી, જમના બેઠો પણ પ્રશ્ન જ સામે આવ્યા કરે છે, “અફવ ક્યા રહે?” આમ છ દિવસ પસાર થઈ ગયા હવે એક દિવસ બાકી છે દરબારના

સમયે મત્રી રાજદરબારે બેઠે રહ્યા હતા, ત્યાં સામે બુદ્ધિ
ધન મળ્યો. એટલે મત્રી એને સમજાવીને ઘેર લઈ ગયો.
ધીમે ગૂંઠીને પેલા પ્રશ્નનો જવાબ પૂછ્યો. ઓકરો કહે, “૫૦૦
સોનામહોર આપવી પડશે” મત્રીએ તરત જ આપી,
એટલે ઓકરાએ કાનમા મત્ર કૂંડી દીધો. “જોગબધધા
આમ જ ચાલે”

બીજે દિવસે સૌ ગજસલામા એકઠા મળ્યા. મત્રીએ
ઓકરાને બોલાવ્યો. ભાગે શાસ્ત્રી પૂછ્યું “તું પ્રશ્ન કે
તાગે?” ઓકરાએ પ્રશ્ન ઠહો ત્યાં મત્રી ગ્રહ “મારી
નાની ઓકરી પણ જવાબ આપી દે એની તારી વાત છે”

ઓકરા મનમા વિચારે છે, ‘માટે જ તો તમે ૫૦૦
સોનામહોરો બગાડી ને સાત દિવસ બગાડ્યા!’ તમાગી
ગણિતનો સદુપયોગ કરજો, નહિ તો આવા મળી જશે

મત્રીએ પ્રશ્નનો જવાબ આપ્યો. “અદ્ધલ રહે છે
પચમા-પાય ડહા માણુમના પચમા’ ઓકરાએ કહ્યું
‘જવાબ બરાબર છે પણ તે અદ્ધલ ખાય છે શું? એ
વિચારવા જેવું છે બોલો મત્રીશ, આનો પપ્પ જવાબ આપો”

રાજાએ મત્રીને જવાબ આપનાનું કહ્યું. મત્રી વિચારે
છે કે આ ઓકરો ગતકરા કાઢ્યા કે જે ને મારે ગજનના
ઘણા કામ છે. મનમા તો થાય છે કે જ્ય તો સારું પણ
કહી કેમ શકે? એટલે પહેલાની જેમ ફરી સાત દિવસની
સુદત માગી લીધી.

મત્રી પગ ફરી ચિંતા આવી પડી. એકવાહિયાના છ

દિવસ તો અઢવ ખાઈ ગઈ જવાળ ન મળ્યો ચિતામા
 સૂકાઈને એ કાટો થઈ ગયો છે. એ દિવસે પાછો પેટ્રો
 છોકરો મળ્યો બોવા-ચો ખવગબ્યુ સત્કાર કયો કહ્યું
 “તારા પ્રશ્નનો જવાબ કહી દે “છોકરો કહે “મફત ન
 કહેવાય’

કોઈની મામે લડ્યું હોય તો આપણી શક્તિ તેના
 કરતા સવાઈ હોય તો જ લડ્યું

મત્રીએ પૂછ્યું “કેટલી આપુ ? “છોકરો કહે “ચાર
 ગણી કરી નાખો’ મત્રીએ બે હજાર સોનામહોરો આપીને
 જવામ બાણી લીધો સાતમે દિવસે સભામા મત્રીએ જવાબ
 આપ્યો “અઢવ તો ગમ ખાય’ બુદ્ધિશાળી કહી તાડૂકે
 નહિ અનસર બોધને ગમ ખાતા શીખી જપુ, ઘણા હો
 તો વગો કહે છે, ‘કમ જ્ઞાના ઔર ગમ જ્ઞાના’ એાણ
 ખાવાથી તબિયત બગડતી નથી અને ગમ ખાવાથી પરતાવા
 નો સમય આવતો નથી

બાળકે ત્રીજે પ્રશ્ન કયો “અઢવ કને ગુ ?” મત્રી
 ગભરાય છે રાજ ભવો છે પાછી મુઠત પાડી પહેતાની
 જેમ છ સાત દિવસે છોકરો મત્રીના ઘર પાસેથી નીકળ્યો
 મત્રી બોલાવી જવાબ પૂછે છે છોકરાએ કહ્યું, “આનો
 જવાબ તો રાજઠરબારે આપીશ તમારા કપડા મને આપો”

મત્રી કહે, “લલે એમ”

આઠમે દિવસે સભા મળી છે ઠોકતની તપાસ કરી-

ન મળ્યો પૂછ્યું મત્રીને, છોકરો કયા છે ? મત્રીએ છોડરા-
ને દેખાડતા કહ્યું “રાજન્ ! તમારી બાળુમા જ બેઠો
છે એ”

રાજા “ઝાહો ! આ મત્રીના પોપાડમા ડયાથી ?”
મત્રી “પેલા પ્રશ્નનો જવાબ એ આપશે”

છોકરો ઠલો થયો એણે કહ્યું “મહારાજ ! આ
પ્રશ્નનો જવાબ હું આપીશ અશ્વત્થ શુ કરે છે ? તો અશ્વત્થ
અધિનાર મેળને છે એટલે શુ ? ણિનઅધિકારી આવીને
બેસી જાય તે અધિકારીને ખચેડે છે અને અધિકાર મેળવી
ને જ જ પે છે”

બાળકના મુખેથી જવાબ સાલળીને રાજા પૂછે છે
“મત્રીએ કેમ જવાબ ન આપ્યો ?” બાળક કહે છે “રાજન્ !
પેલા પ્રશ્નના પલ્લુ મે જ જવાબ આપ્યા હતા” રાજાએ
પૂછ્યું કે “તો મત્રીએ શુ કયું ?” રાજાએ કહે “મત્રીએ
તો પૈમા ખવગવ્યા “અને પછી મત્રીના બુલમોની બધી
વાત માટીને કરી દીધી રાજાએ તેજ વખતે મત્રીને જેલમા
પૂગવ્યો ને પેલા છોકરાને મત્રી બનાવ્યો

આમ અશ્વત્થથી છોકરો મત્રી થયો ને ઘણી શક્તિ
મળી છતા ક્ષમા અને ઉદારતા નહોતી તેના પરિણામે
પેલા મત્રીને જેલ મળી માટે જ કહ્યું કે શક્તિ ક્ષાતિયુતા-
શક્તિ કેવી હોવી જોઈએ ? તો ક્ષાન્તિયુતા-ક્ષમા અને
સહિષ્ણુતાવાળી હોવી જોઈએ

“મતિ ચિત્તનયા” આ પાત્રમુ અમૃતવાક્ય છે મતિ-
મા ન્યાય અને નીતિ હોવી જોઈએ

અને ઠરુંડું અમૃતવાક્ય છે, “ધીર્દીનદૈ યાપદા”-લક્ષ્મી
દીન દુ ખિયાના દુ ખને હાવવા માટે યાપજો પેલા કેદાર
ની જેમ ધનનો હુરુપયોગ ન કરવો

પેલો કથાપક પોપટ કેદારને બાપની શિખામણ યાદ
દેવરાવે છે એ કહે છે ભાઈ કેદાર ! તારા બાપાએ તને
ત્રીજી શિખામણ આપી કે કે ‘તારીપુ મજો ન પ્રગ્તિય
સીની આગળ ખાનગી વાત કરવી નહીં’ સીની આગળ
ખાનગી વાત કરનારા પેલા ગેઠની જેમ દુ ખી દુ ખી થઈ
જાય છે સાબળ એ રોઠની વાત

પોપટને તો કેદારને વાતોમા ગાફી રાખવો હતો
એવે એણે વાર્તા માડી ને વાર્તા આવી એટલે કેદારને
પણ રસ પડ્યો પોપટ કહે છે

એક શેઠ હતા એની શ્રી બહુ મુદર એ વખત જતા
એક દુજન સાથે આઠો વહેવાર રાખવા માડી પતિ
ખિચાગે લોળો ને ભરિંડ હતો એને કશી ખબર નથી એ
તો શ્રીને સતી માને છે એ શેઠે એક વખત એક સન્યા
સીની ખૂબ સેવા કરેલી એના બળ્લામા મન્યામીએ એને
એક ખીજતુ પડીકું બાપ્યુ હતું એના-એ બીજમા એવી
બદ્ધ કરામત કે એને પાણીમા નાખો તો અડવા કલાક
મા ૧ કાકડીનો છોડ થાય કાકડી થાય આ વાત શેઠે
કેઈને ન કરેલી, પણ એકવાર પોતાની સીને કહી દીધી

એટલું જ નહિ પણ એ પોટલી પણ તેને સોપી દીધી ને કહ્યું કે 'આ કિંમતી વસ્તુ છે માટે સાચવી રાખજે, સ્ત્રીએ એ વાત તેના જીરવપુરુષને કહી દીધી

ગેઠ અને જીરવપુરુષ બંને રાજાના સન્માન્ય હતા રાજસભામાં પ્રતિષ્ઠિત વ્યક્તિઓ હતી એક વાગ ડોર્ડ પ્રસંગે રાજા પામે વાત નીકળી કે કોની પામે શું નવીન છે ? શેઠે ખીજની વાત કહી ને સૌને નવાઈ પમાડ્યા

પેલા ચાર કહે ખોટી વાત છે એવું બંને જ નહિ એભે આ વાતની સામે એવેજ ફેકો 'જે શેઠ સભામાં ખીજ ઊગાડી બતાવે, ખીમાધી તરત જ ઠાકડી થાય તો હું મારું બધું ધન આપી દર્શન નહિ તો હું બે હાથે પહેલું જે લઈ જઉં તે મારું "

શેઠે ગરત લગાવી દીધી ખોટા વ્યસનો સારા નથી જાણ્યે અજાણ્યે પણ તમે ફસાઈ જતા હો છો અને જાળજો ઉપર તેની માઠી અમર પડે છે

ચાર અને ગેઠ શરત લગાવીને દુગ પડ્યા પછી શેઠે કોઈ ઠામે બહાર ગયા ને ચાર તુરત જ ઘેર પહોંચી ગયો અને સ્ત્રી પામેલી પેલા ખી લઈ ને બીનું પડીકું એને આપી દીધું

જે છુવો અદરના ખોટા છે તેને આવું ઠરવામાં જ મજા આવતી હોય છે ચાર વિચારે હું, હવે શેઠનું કાસળ નીકળી જશે હાથ ! હવે છાતુ છપતુ નહિ કરવું પડે

સ સારમા કેવી વિચિત્ર ઘટનાઓ ઘટે છે તે તો અનુભવે તેને જ ખબર પડે આ તો “લક્ષ્મણ લાડુ ખાયેગા વો ભી પછતાયેગા, નહી ખાયેગા વો ભી પછતાયેગા,” એવું છે આ પક્ષિ સાબળી તો હશે પણ હકીકત નહિ બાબત હો.

એક સુધારે લાકડાના ઝેલના લાડુ બનાવ્યા સારો મસાનો નાખીને જૂઝ સુદર બનાવ્યા બજારમા વેચવા ગયો રૂ ૧૦૦નો એક લાડુ એમ ખૂબ કિમતે વેચ્યા આવા ઠિમતી તો ધનવાનો જ ખરીદી શકે ને ? ધનનાનોએ ખરીદ્યા અને ઘેર જઈને ખાધા તે પસ્તાયા જે ન ખરીદી શક્યા તે પણ ન ખરીદ્યા તેથી પસ્તાયા એટલે આ કહેવત પડી ગઈ

ગતનું પણ આવું જ છે આપો સાચા હોઈએ તો પણ ફસાઈ જઈએ માટે શરતો લગાવવી નહિ

શરત મુજબ સભામા ચેક બી જિગાડના ગયા પણ બી તો બંદી નાખેલા છે, બનાવટી છે, ક્યાથી ઊગે ? શેઠની હાર થઈ હવે શું થાય ? શરત મુજબ ચોરે બીજે દિવસે શેઠના ઘેર જવાનું નક્કી કર્યું શેઠ મુઝાયા સમજી ગયા કે મારી સ્ત્રી સાથે આનો કાઈક સંકેત છે સ્ત્રીને ઉપાડી જશે તો છુપવા જેવું નહિ રહે

શેઠ પોતાના મિત્રને વાત કરી મિત્ર બધું સમજી ગયો એણે શેઠને કહ્યું કાલની વ્યવસ્થા મને સોંપી દે તુ ચિંતા છોડી દે

મિત્ર શેઠને ઘેર ગયો. એણે ચાલાકીથી ઓને કોઈ વસ્તુ લેવાને બહાને મેડા પર ચડાવી ને પાછી નીચેથી નીસરણી મતાડી દીધી. સમય વયો ને ચાર પુરુષ આવ્યો. રાત્રી અને પચ પછ સાંઘે છે. ચારને જોઈને સ્ત્રીએ ઉપરથી ખોખાશે ખાધો. એને ઉપર બેઠેલી જોઈ એટલે યાગપુરુષે ઉનાવળમાં આવી જઈ ઉપર ચડના માટે નીસરણી બે હાથે ઊપાડી.

તરત જ શેઠ બોલી બેઠ્યા, “બસ બસ, આપણી રાત્રી પૂરી થઈ ગઈ તમે પહેલી બે હાથે નીસરણી લીધી. શરત પ્રમાણે એ નીસરણી તમારી હવે કોઈ વસ્તુ નહિ લઈ શકો.” પછી શેઠે રાત્રી પામે બધો ખુલાનો કયો સાચી વાત રજૂ કરી રાત્રીએ એને સખત શિક્ષા કરી. દેશનિકાલ કરી દીધો.

એલે સીને ખાનગી વાત કરવામાં શેઠને વકલીફમાં મૂકવું પડ્યું. માટે હે કેદાર ! તું પછી ઓને કોઈ દિવસ ખાનગી વાત કહીશ નહિ તારે અજાણી સ્ત્રીઓનો વિશ્વાસ ન કરવો જોઈએ.

અને બુદ્ધિ મળી હોય તો શેઠના મિત્રની જેમ બચાવવા માટે ઉપયોગ કરજો. કોઈ ને ફદામાં પાડવાનો ઉપાય ન શોધશો.

સ સારમા કેરી વિચિત્ર ઘટનાઓ ઘટે છે તે તો અનુ-
ભવે તેને જ ખબર પડે આ તો “લકડડકા લાડુ ખાયેગા
વો લી પછતાયેગા, નહી ખાયેગા વો લી પછતાયેગા,”
એવું છે આ પક્ષિ સાલગી તો રશે પણ હકીકત નહિ
જાણતા હો

એક સુધારે લાકડાના ઝેનના લાડુ બનાવ્યા સારો
મસાવો નાખીને ખૂમ સુદર બનાવ્યા બજારમા વેચવા ગયો
રૂ ૧૦૦નો એક લાડુ એમ ખૂબ કિમતે વેચ્યા આવ્યા
કિમતી તો ધનવાનો જ ખરીદી શકે ને? ધનવાનોએ
ખરીદ્યા અને ઘેર જઈને ખાધા તે પસ્તાયા જે ન ખરીદી
શક્યા તે પણ ન ખરીદ્યા તેથી પસ્તાયા એટલે આ ઠહે
વત પડી ગઈ

શરતનું પણ આવું જ છે આપણે સાચા હોઈએ
તો પણ ફસાઈ જઈએ માટે શરતો લગાવવી નહિ

શરત મુજબ સખામા શેઠ બી જિગાડવા ગયા પણ
બી તો બંની નાખેલા છે, બનાવટી છે, વ્યાથી ભજે? શેઠની
હાર થઈ હવે શું થાય? શરત મુજબ ચોગે બીજે દિવસે
શેઠના ઘેર જવાનું નક્કી કર્યું શેઠ મુઝાયા સમજી ગયા
કે મારી સ્ત્રી સાથે આવે કાઈક સંકેત છે સ્ત્રીને ઉપાડી
જશે તો છત્રવા જેવું નહિ રહે

શેઠ પોતાના મિત્રને વાત કરી મિત્ર બધું સમજી
ગયો એણે શેઠને કહ્યું કાલની વ્યવસ્થા મને સોંપી દે
તું ચિંતા છોડી દે

મિત્ર શેઠને ઘેર ગયો. એણે ચાલાકીથી સ્ત્રીને કોઈ વસ્તુ લેવાને બહાને મેઘ પર ચડાવી ને પછી નીચેથી નીસરણી સતાડી દીધી. સમય થયો ને ચાર પુરુષ આવ્યો. રાત્ર અને પથ પણ સાચે છે ચારને બેઠને સ્ત્રીએ ઉપગ્રથી બોખારો ખાવો. એને ઉપગ્ર બેઠેલી બેઈ એટલે ચારપુરે ઉતાવળમાં આની જઈ ઉપર ચડવા માટે નીસરણી બે હાથે ઊપાડી.

તરત જ શેઠ બોલી ઊઠ્યા, “બસ બસ, આપણી શરત પૂરી થઈ ગઈ તમે પહેલી બે હાથે નીસરણી દીધી. શરત પ્રમાણે એ નીસરણી તમારી હવે કોઈ વસ્તુ નહિ લઈ શકે.” પછી શેઠ રાત્ર પાસે બધા ખુલાનો કયો સાચી વાત રજૂ કરી રાત્રએ એને સખત શિક્ષા કરી દેશનિકાલ કરી દીધો.

એણે સ્ત્રીને ખાનગી વાત કરવામાં શેઠને તકલીફમાં મૂકાવું પડ્યું. માટે હે કેદાર ! તું પણ સ્ત્રીને કોઈ દિવસ ખાનગી વાત કહીશ નહિ તારે અજાણી સ્ત્રીઓનો વિશ્વાસ ન કરવો. બેઈએ

અને બુદ્ધિ મળી હોય તો શેઠના મિત્રની જેમ બચાવવા માટે ઉપયોગ કરજો. એઈને દુદ્ધમાં પાડવાનો ઉપાય ન શોધશો.

(૭) ૩પને ગીલથી શોભાવજે

મહાપુરુષોના વચનો સાભળીને મનન કરવું જોઈએ. ચિંતન કરવું જોઈએ આપણા જીવનમાં એમાંથી શું, કંઈ ગીતે કેટલું ઉપયોગી છે? તે વિચારી જીવનમાં આચરણમાં લેવારું જોઈએ રાહિણિયા ચોરે પ્રભુનું વચન સાંભળ્યું તો અભયકુમારના છટકામાંથી છટકી ગકચા કચારે ઘેર વાત ઉપયોગી નીનડશે તે કોઈ જાણી શકતું નથી

દુઃખાખાને જવાની કોઈની મુશ્કેલી હોતી નથી પણ રોજ આવે તો શું ધાય? જવું પડે ને? ઇચ્છા હોય કે ન હોય પણ ડોક્ટર ડહો એમ ડરતું પડે છે તો લગવાન લનડપી શાગને મટાડનાર છે માટે પ્રભુની વાણી તો જરૂર સાંભળી જ એ જરૂર શુદ્ધ કરે અને કહે જ

મહાપુરુષો ડહો છે કે સસારી જીવોને મુખનો ઉપાય જરૂર ખતાવજો તેઓને હુ ખી થવા ન દેશો, અદ્ય પ્રવચન માતાનું જ્ઞાન હોય એટલે ચાલતું, ઘોલતું, જેસતું, પરડવતું વગેરેનું જ્ઞાન હોય અને સંસ્કૃતઓનો સનાતન હોય તો જરૂર આત્મા તરી જાય

રાહિણિયો ચોર, પગમાં લાગેલો કાટો કાઢવા જતા અનાયામે-અનિચ્છાએ પ્રભુવાણી જ લાગાઈ ગઈ,

“દેવોની આજો મટકું માગે નહિ, અનિમેષ હોય,

દેવો જમીનથી ચાર આગળ હોયે નહે છે, એટલે
 દેવોની બનાવટ થઈ શકે છે પણ દેવ થઈ શકાતું નથી,
 દેવોની પુષ્પમાળ કદી કરમાતી નથી,
 દેવોને પરમેવો થતો નથી”

અભયકુમાર સમજે છે કે આ જ રાહિયોથી ચાર
 છે પણ બરાબર આવધાન લાગે છે પણ પરિણામ તો
 આનંદ ? બીજાનું લઈને આવનારો ઠોડવા ભેડો ચોગ્નો
 હૃદયપથને થઈ ગયો પરાણે પણ સાલજેલી વસ્તુ કેટલી
 બધી ઉપયોગી થાય છે ? તેનો આ દાખલો છે મહાપુરુષો-
 નો ઉપદેશ એટલે હિતનું શ્રવણ કરવા મળે તે જોના વડે
 જીવ અહિતથી નિવૃત્ત થાય એવોજ એમનો ઉપદેશ હોય
 માટે મહાપુરુષોનો ઉપદેશ અચૂડ સાલજવો આપણે પણ
 મહાપુરુષોના અમૃતનાકથો સાલજીએ છીએ

(૧) હયાને કોમળ ગળજે (૨) વાણી મીઠી ગળજે,
 કઠોર ન બનાવશે (૩) દષ્ટિ પ્રસન્ન રાખજે મુખનો ભાવ
 પ્રસન્ન રાખજે અપ્રસન્ન રહેશે નહિ કેમકે બધું જ કર્મો
 ધીન છે

“મુખદુષ્કાર સરજ્યા પામીએ કે, આપદ મપદ હોય,
 લીલા દેખી પરતાવી જે ગેય મ ધરજો કોય રે,
 પ્રાણી મિત્ર ન આણો વિખવાદ,
 એ તો કર્મતણા પરમાદ ર પ્રાણી”
 આપણે નવા કર્મોનું સર્જન કર્યું હોઈ”

જ સુખદુઃખ આવે છે નૈયાયિકો પણ કહે છે, ‘અનુ-
વદનીય સુખ, પ્રતિકુલવદનીય દુઃખ’-અનુકૂળતા એ જ સુખ
છે પ્રતિકૂળતા એ જ દુઃખ છે સુખ અને દુઃખ આપણે
જ કમાઈને લાવેલા છીએ કર્મની સ્થિતિ વિચિત્ર છે
માટે સુખના ક દુઃખના કારણોમા લગભગ કે નીચો ન પડીશ
સમભાવ રાખજો પણ જીવ સુખમા હમે છે, અને દુઃખમા
રહે છે મહાપુરુષો કહે છે, એકે વાતમા “હાય હાય”
કરવા જેવી નથી, “હોય” કવા જેવું છે

(૪) શક્તિની ગોભા સહન કરવામા છે, દુરુપયોગ
કરવામા નહિ માટે શક્તિનો સદુપયોગ કરજો (૫) બુદ્ધિમા
ન્યાય અને નીતિ રાખજો બુદ્ધિને બગડવા ન દેશો દુનિયા
આજે બુદ્ધિના બગાડાથી પીડાય છે બુદ્ધિની વિકૃતિ અત્યાગ
જેવી ક્યારેય ન હતી બુદ્ધિનો વ્યાયામ એવો કયો છે કે
તમને સારુ લાગે, એમનું સારુ ધાય-સારુ મળે, એમા
જ એ પ્રવર્તે કહો, આવું કરવામા તમને શો આત્મિક
લાભ ? માટે મતિને ન્યાય નીતિવાળી રાખજો અન્યથા તેના
ગેરલાભ એટલા જ થશે (૬) અને મળેલી લક્ષ્મીનો એવી
રીતે ઉપયોગ કરજો જેથી અન્યના દુઃખદારિદ્ર્ય ટળે

‘ચત્વારા ધનદાયાદા ધર્મોન્નિરાજતસ્કરા ।’

લક્ષ્મીના ચાર વારમંત્રો છે, ધર્મ, અગ્નિ, રાજા
અને ચાર તેમા પહેલા દીકરાનું જે અપમાન કરે એટલે
નાના ત્રણેય તેના પર ત્રી પડે વર્મ ન કરે તેનું ધન શેષ
ત્રણેય નષ્ટ કરે સર્વહરિ પણ કહે છે કે

દાન મોગો નાશસ્તિશ્ચો મતયો મયન્તિ ચિત્તમ્ય ।
યો ન દદાતિ ન મુક્ત, તમ્ય ત્તીયા ગતિર્મયતિ ॥

લક્ષ્મીના ઉપયોગ ત્રણ છે દાન, લોગ અને નાગ-
ને આપતો નથી, લોગવતો નથી, તેની ત્રીજી ગતિ-નાશ
થાય છે

એક દિવસ ઈદ્ર મહારાજ લક્ષ્મીને પૂછે છે કે “તુ
કયા રહે છે ? શસ્વીરને ત્યાં ?”

લક્ષ્મી ‘ના, ત્યાં નહિ કેમ કે ત્યાં તો મને વૈધવ્ય
આવે એ રણુમા મરી જાય તો હું વિધવા થઉં ।’

ઈદ્ર “તો કયા પહિને ત્યાં રહે છે ?”

લક્ષ્મી “ના ના, ત્યાં તો મારી શોડ્ય સરસ્વતી બેઠી
છે ।”

ઈદ્ર “તો દાતાને ત્યાં ?”

લક્ષ્મી “ના, તે તો મને કાઢ્યા જ કરે છે, કાઢી
મૂકે છે એ આજણે આવેલા યાચકને ખાલી હાથે પાઠે
જવા જ ન દે મને માનથી એ નથી રાખતો ત્યાં મને
ન ગમે ”

ઈદ્ર “તો તુ રહે છે કયા ? એળનાવ ”

લક્ષ્મી “હું તો કબૂસને ત્યાં રહું છું એ મને
સ ધરી રાખે છે ”

માટે લક્ષ્મીનું સ્થાન ઇચ્છતા હો તો જ કબૂસ થયું.
જેણે લક્ષ્મીને વળગી પડ્યા છે તેણે માટે

ધવાનુ નક્કો જ છે પણ મહાપુત્રવો કહે છે કે અન્યના દુ ખ અને દીનતા ટાળવી એમા જ મળેલી લક્ષ્મીની સાર્થકતા છે

એડ શેઠને ત્યાં લક્ષ્મીનો સરાવો ઘઇ ગયો, શેઠ મોટા દીકરા ભોળાને બોલાવ્યો ને પૂછ્યુ આટલી બધી લક્ષ્મીને કરશુ શું ? રાખવી કયા ? દીકરો પૂછે છે, બાપા ! ડેટયુ હશે ? ખતાવો જોઇએ જોયુ, ને છક થઈ ગયો અરે બાપા ! આટનુ બધુ ધન છે ?

બાપ દીકરો ધન જુએ છે ને વિચાર કરતા જાય છે પણ તેમને ખબર નથી કે તે જ વખતે ઘરમા પેઠેલો કોઈ ચોર પણ આ બધુ જુએ છે ને માબજે છે થાદ રાખો, તમે કંઈક પણ કરો ત્યારે કોઈક પાળળથી જોતુ હોય છે

બાપ “દીકરા, આ ધન ઘરમા રાખી મૂકવા જેવુ નથી શુ કરીશુ ?” દીકરાએ ઉપાય પૂછ્યો એટલે બાપ કહે “રમશાનમા દાટી આવીએ”

રમશાનમા આમ તો રાત્રે જતા બીક લાગે પણ આવુ સાહસ ઠગુ હોય તો લડવીર થઈ જઈએ કેવી દશા છે !

પેલો ચોર વિચારે છે સાડ સાડ લલે ધન દાટવા જતા મારે અહીથી ઉપાડી જવુ મળ્યુ ત્યાં મને ખાડો ખોદતા તરત જ તૈયાર મળી જશે

શેઠે સાર સાર વસ્તુઓનો ડબ્બો લયો ને બાપ નીકળે રમશાને ચાલ્યા સાથે ચપ્પુ, લાકડી, કોદાળી વગેરે

સ પૂર્ણ સાધનો લીધા છે પણ એમને ખબર નથી કે કોઈ આપણા પરછાયે પડછાયે આવી રહ્યું છે

લક્ષ્મી બ્યા હોય ત્યા તરત જણાઈ આવે કે દેખાવ-થી ન દેખાય તો લક્ષણથી દેખાય છે લક્ષ્મી કોઈને માટે જોણતી હોય છે કોઈને માટે સુગંધ મૂકતી હોય છે ભલે એનો માલિક કબજા હોય, પણ એ છૂપી નથી રહેતી

બાપ દીકરો મધરાતે સ્મશાને પહોંચ્યા તપાસ રાખી-ને ચાલતા હતા, છતા ચોર દેખાયો નથી, એ તો ચૂપકીથી પાછળ પાછળ ચાલ્યો જ આવે છે

શેઠ ખાડો જોઈએ એ જોઈને ચોર વિચારે કે સરસ જગા ગોધી છે પાછા વળે એટલી જ વાર !

કેટલાક છવો પારકા માટે જ ડમાતા હોય છે અને લોકો કહે છે કે, પૈસાની વાતમા સાચુ બોલે તે વાણિયો નહિ એ તો બધ ત્યારે કહે કે આટલુ ગયુ પહેલા તો ઢીલુઢીલુ ખાંચા કરે ઠીક છે, ઘણ રાટલો નીકળે છે, એમ જ કહે

શેઠ દીકરાને કહે છે, “હવે જરા આનુભાનુમા તપાસ કરી ટ્યો કે કોઈ જોતુ તો નથી ને ?” આ સાબળીને પેયો ચોર લાગો થઈને ગળની જેમ સૂઈ બાય છે જુઓ એક પૈસા બચાવવા પ્રયત્ન કરે છે ને બીજો પૈસા પડાવવા પ્રયત્ન કરે છે જો હાથે લક્ષ્મીનો સંપર્ક ન કર્યો તો બીજા દુરપયોગ કરી નાખશે, જો ‘બીજાના હાથમા ચડી

તો ! માટે સદ્બચ કરજો આપ હીડરને તપાસ કરવા મોકલે છે કે જોઈ આવ, આટલામા કોઈ નથી ને ?

હીકરો ફરતો ફરતો ચોર સૂતો છે ત્યા આવે છે જુઓ છે ખાતરી કે છે કે આ રાખ જ લાગે છે જઈને આપને કહે છે આપ કહે, બરાબર ખાતરી કરવા માટે ફરી જઈ આવ, આ હડો લઈને જો ચાર ઠોકી આવ

ચોર મજબૂત રહે છે પોતાની જાતને સહન કરવા માટે સમજાવે છે જુઓ, ધર્મ માટે ગુન પાસે જઈએ છીએ પણ ધન માટે ગુન રાખવા પડતા નથી ત્યા તો જાત જ સમજાવે છે બરે છુવ ! ચોડુ વધારે સહન કરી લે નહિ તો હાથમા આવેલો દંભો જતો રહેશે કેમ કે ત્યા તો મગવાનું છે ને !

એક જગ્યાએ મળે છે જ્યારે બીજી જગ્યાએ-સુપાન દાનમા તો આપણુ પડે છે ધધામા તો મેળવવાનું હોય છે અને ધર્મમા આપવાનું હોય તે પણ આ સમજણ-આ માન્યતા બરાબર નથી ધર્મમા આપવાનું નથી, પણ લાલ લેવાનો છે માટે જ ગુરુભગવતો પધારે ત્યાં કહ્યો છે ને કે “લાલ આપો, લાલ દેજો”

મુનિઓને આપવામા લાલ માન્યો હોય તો યાદ રાખજો કે ધર્મક્ષેત્રમા ખરચવામા લાલ જ છે અન્ય ક્ષેત્રે લાલ તો નથી દેખાતો કદાચ દેખીતો થોડોડ લાલ હશે, પણ અણદેખ્યુ નુકસાન તો પડેલું જ છે જ્યારે અહીં આડુ ખર્ચીને લાલ વિશેષ લેવાનો છે

દીકરાએ પેલા સૂતેલા ચોરને જે ચાર દડા માર્યા
પણ ચોર જરાય ચસડતો નથી લોભે-લાલચે સમર્થ મનુષ્યો
પણ માર ખાય, આપણે તપણ, સસારમા, લોભ ને લાલચથી
ડાલે પગલે માર ખાઈએ છીએ

દીકરો પાછો આવ્યો બાપે પૂછ્યું કેમ બરાબર છે ?
દીકરાએ હા કહી એટલે બાપ કહે તું પાછો જા, અને
એને ઉચકીને જમીન ઉપર પડાડ

એને પાછો આવતો જોઈને ચોર વિચારે છે કે હવે
ન મારે તો સારું અન્ય સ્થળે મળ્યો હોત તો તો ઠાર
કરી નાખત અહીં તો હવે મૂંઝે મોઢ નિશ્ચય થઈને સહન
કર્યે જ છૂટકો છે દીકરાએ ચોરને પછાડી જોયો પાગ
બાપ પાસે ગયો બાપે કહ્યું ફરી એકવાર જઈ આવ
અને નાક કાન બન્ને કાપી લાવ

કેટલાકના ધન ગયે કાન-નાક જાય અને કેટલાકના
ધન મેળનવા જતા કાન-નાક કપાઈ જાય ધન જતા આગર
જાય એટલે કાન નાક જાય ને ? ચોર પણ વિચારમા પડ્યો
પણ પેસાના લોભે બધું સહન કરવાનું નક્કી કરીને પડી
રહ્યો છે દીકરો જરી લઈને આવ્યો ૥ક કાન ઠાપીને
લઈ ગયો બાપે જોઈને કહ્યું મટકું છે છતા આમાથી
લોહી કેમ ટપકે છે ? ચાલ, આપણે પેસો દાટવો નવી
બન્ને પાગ ગયા

આવા કેજૂસને ત્યા જ લક્ષ્મી રહે પણ એમા
લક્ષ્મીની સાર્થકતા નથી લક્ષ્મીની સાર્થકતા કરવી હોય

તો મળેલી લક્ષ્મીનો દીન હુ ખિયાના હુ ખને દૂર કરવામા વ્યય કરજો

હવે સાતમુ અમૃતવાક્ય છે “રૂપ શીલયુત” અત્યંત સુદર રૂપ મળ્યું હોય પણ એ બીજાને દસાવવા વાપર્યું તો તે નકામું છે રૂપ તો શીલયુક્ત જ ચોલે માટે મળેલી સુદરતાને શીલાચારમા વાપરજો શીલમત મહાન વસ્તુ છે મહારત્ન સમાન છે મોટામા મોટો મત્ર છે શીલ અલેષ છે ચક્રવર્તી જેમ જ ખડને છતે છે તેમ જગત માત્ર ના શત્રુઓને છતવા માટે શીલમત ચક્ર જેવું સમર્થ છે શીલ કોઈનાથી છતાતુ નથી શીલને સુરક્ષિત રાખજો

શાસ્ત્રમા સુ-શન શેઠનું દષ્ટાંત આવે છે અબયારાણી દસાવવા માટે ઘણા પ્રયત્નો કરે છે પણ શેઠ મતધારી છે શેઠે વાત વાતમા રાણીની મુરાદ બાણી લીધી અને પોતાનું મત કહી દીધું એકદા પરિવાર સાથે રથમા બેસી ઉગ્રાનમા જતી હતી માર્ગમા શેઠને જોયા તરત જ દાસીને પૂછ્યું આ કેણ છે? મુદ્દશન શેઠ છે ને? મને કહ્યું હતું કે મતધારી છુ અને આ સી પુનઃ પરિવાર તેનો છે? રાણીના મનમા વૈર બળ્યું ને રાજાને કહેવરાવી, ખોટું આજ ચઢાવી તેને સજા ફટકાવરાવે છે પણ શીનના પ્રભાવે શેઠનો જથ ધાય છે

પેનો કલાપક કેદારને કહે છે કે હે કેદાર શીલ તો રત્ન સમાન છે તે ચત્રથી રક્ષણ કરવા ચોખ્ય છે એ પણ તુ ભૂલી ગયો, કે જેથી આવી અબાણી સીઓમા તુ દસાઈ ગયો ?

વળી, તારા બાપની ચોવી શિખામણ પણ તું ભૂલી ગયો? તારા બાપાએ તને કહ્યું હતું કે “મહાજનો રંજનીય – મોટા પુરુષોને ખુશ રાખવા, જેથી કોઈ ક્યારે ફસાયા હોઈએ તો છૂટવા કામ લાગે” એ વાત તને યાદ નથી રહી ?

એક વખત બાદશાહ અકબર જમીને બેઠો છે ખૂબ પ્રસન્ન હતો એવામાં બીરબલ આવ્યો બાદશાહે પૂછ્યું “બીરબલ ! રી ગણા કેવા ?”

બીરબલ “કેમ, આજે શાક ખાધું છે ?”

બાદશાહ “હા”

બીરબલ “રી ગણા તો ખૂબ સરસ લાગે, સાહેબ ! જુઓને, એના ડીલ પર જામલી રંગના તો જામા હોય છે ને માથે વળી લીલો મુગુટ ! રી ગણા તો શાકોનો રાજા છે રાજા !”

રી ગણાના આટલા બધા વખાણ સાંભળીને બાદશાહ તો રોજે રોજ રી ગણા ખાવા લાગ્યો એટલે વાચકા પડી ગયા થોડા દિવસમાં જ ડટાળીને બીરબલને કહે “અરે બીરબલ ! રી ગણાનું શાક તો ભાઈ બહુ ખરાબ”

બીરબલ “હા સાહેબ ! ખરી વાત છે, રી ગણા તો સાલા ખૂબ ખરાબ નયો વાચકા”

બાદશાહે આશ્ચર્યથી પૂછ્યું અટ્યા ! તે દિવસે મેં વખાણ કર્યો ત્યારે તો ખૂબ વખાણ કરતો હતો અને આજે મેં ખરાબ કહ્યા તો તુયે એને વખોડવા લાગ્યો ! આવું કેમ ?”

બીરબર “સાહેબ! હું તો આપનો સેવક છું, રીંગણાનો નહિ આપને રાજી રાખવા એ જ માત્ર કામ. મારે ને રીંગણાને શું લેવા દેવા?” ને બાદમાં હસી પડ્યો.

આની જેમ, પેલો કલાપક કેદારને સમજાવે છે કે તારે પણ આવી હાનિ પહોંચાડે એવી બાબતોથી પાછા હટીને મહાજનોને ખુબ રાખવાનો ને શીલનું રક્ષણ કરવાનો યત્ન કરવો જોઈએ.

આ રીતે કલાપકની અસમજ વાતો સાંભળવામાં એને એવો તો શ્વસ પડી ગયો કે ત્યા જતો-વેશ્યાને ત્યા જતો બધ થઈ ગયો. પેની કામપગાહા વિચારે છે કે આ કેમ નથી આવતો? દાસીને તપાસ કરવા મોકલી દામીએ આવીને જોયું તો કલાપક અને કેદાર-બન્ને વાતો કરી રહ્યા હતા. પણ દામીને જોતા જ પોપટ બોલી ઊઠ્યો “જે જે, તે દિવસે આ જ બાઈ આવી હતી કાઢ કાઢ એને.”

બમ, દામી ભાલી ગઈ કે આ પોપટ જ એને ચલાવે છે એણે જઈને એની સ્વામિનીને વાત કહી હવે વેશ્યા આ પોપટને મારવાનું વિચારે છે એને થયું કે આ પોપટ હરો ત્યાં સુધી કેદારને અટી આવવા નહિ દે માટે પોપટનો નિકાલ પહેલા કરવો પડશે પણ એનો શો ઉપાય કરવો? શો રસ્તો કરવો? એ વિચારમાં દિવસો વડી ગયા એનામાં એક દિવસ કેદાર વેશ્યાને ત્યાં જઈ ચડે છે હવે એ વેશ્યા કેદારને કઈ રીતે વચનથી બાધી લેશે અને પોપટના હાલ કેવા થશે? તે કઈ રીતે? તે અગ્ર અધિકાર

૧૮) જ્ઞાન મેળવજો, અભિમાન ઊતારજો

જનનમા કઈ કઈ વસ્તુ-કયા કયા સમ્પત્તિ મેળવવાની જરૂર છે તે મહાપુરુષો આપણને જણાવતા કહે છે કે જીભ મા-વાણીમા અને હૈયામા કૌમળતા રાખવી કઠોરતા લાવવી નહિ. ગૌતમસ્વામીના રાસમા પણ કહ્યું છે કે પ્રભુ કેવા શોભે છે? તો “જિમ ઉત્તમ મુખ મધુરી ભાષા”-ઉત્તમ જનના મોમા જેમ મધુરી ભાષા શોભે તેમ પ્રભુ ચોખી રહ્યા છે. મુખની શોભા મધુરી ભાષામા છે. ફાગીના તો વેચાતાય મગશે પણ આવા ઉત્તમ ગુણો તો મેળવીશુ તો જ મગશે. માટે હરહંમેશ કૌમળતા રાખજો.

મુખમા એક જ અંગ એવું છે, જેમા એકેય હાડકું નથી કોને? જાખર છે? “જીભ”ને દત્તા તેનામા બે વિરુદ્ધ ગુણ છે. ૧ કેટલાક એને કુહાડી જેવી અને કાતર જેવી ખતાવે છે. ૨ અને કેટલાક જેવી એ નરમ છે એવી જ નરમાશ વાપરે છે. હૈયાની કૌમળતા વાણીની મધુરતાનું કારણ છે. આપણે ત્યાં જ્યારે છે કે ‘હૈયે તેવું દોઢે’

કેટલીક વાતો રિપીટ થાય છે પણ ઉપદેશની વાતમા બે ચાર વખત થાય તો વાધો નથી. વધુ જલદી સંસ્કાર પડે નવકારવાળીમા જુઓ, પહેલા મણકાથી માડીને ટેલા મણકા સુધી એક જ મત્ર ગણવામા આવે છે. શું કારણ? તો દંડતા લાવે એ જ હેતુ છે.

‘જપાત્ત મિદ્ધિર્જપાત્ત સિદ્ધિર્જપાત્ત મિદ્ધિર્મદ્ય’ ।

જેમ જેમ જપ વધતો જાય તેમ તેમ સિદ્ધિની નજીક પહોંચાય

જે હું મેથા ખુશમિજાજ રહેતો હોય તે જ મધુર વાણી બોલી શકે દેવાને કઠોર ને નહોર હોય તે બોલી જ ન શકે તેના સ્વભાવ કરતાં તો વાઘ ને સિંહ પણ સારા લાગે, માટે સદા પ્રસન્ન રહો દષ્ટિ અમીભરી રાખજો-
શક્તિઓ મળી છે તો એને સમાયુક્ત રાખજો

દમાગ્નઃકરે વસ્ત્વ શત્રુસ્તસ્ય કરોતિ વિમ્ ! ।

અનૃણે વતિતો વહ્નિ સ્વયમેવાપશમ્યતિ ॥

સમા કેપી ખડ્ગ જેના હાથમા છે, તેને શત્રુ કાઈ જ ઠરી શકતો નથી જેમ ઘાસ વગરની જગ્યાએ અગ્નિના તણુખવો પડે તો તે તેની જાતે જ ઠરી જાય છે

આગ જોકે જે ઘર થઈ તે પહેલું ઘર બાળે,
જળનો જોગ જો નવિ મળે તો, પાસેનું પરજાળે

કડવા કૂળ છે કોપના

જે ઘરમા આગ લાગે તો પહેલું ઘર તો બાળે જ છે પણ જો પાણીનો જોગ ન મળે તો પાસેનું પણ બાળે છે માટે જ્યાં કોપ ઉત્પન્ન થાય ત્યાં સામાને ઠારવા કરતા પહેલાં આપણે જ ઠરવાની જરૂર છે માટે શક્તિઓને સહન-શક્તિમા ફેરવી નાખજો સહિષ્ણુ બનજો, અસહિષ્ણુ ન બનશો. જો દષ્ટિ ફેરવશો તો જ તત્ત્વ શુ છે તે સમજાશે. તેને માટે પ્રસિદ્ધ કથાત છે

પાડવો અને કૌરવો ગુરુ દ્રોણાચાર્ય પાસે ભણે છે એકસો ને પાંચ કુમારો ભણી રહ્યા છે ગુરુ શસ્ત્રવિદ્યા શીખવે છે સાથે ગાત્ર પણ શીખવે છે સમજે છે કે જો શાસ્ત્રનો મર્મ નહિ સમજે તો શસ્ત્રથી લડી મરશે ગત્રો ઉગામતા વાર નહિ લાગે માટે તત્ત્વ શીખવે છે

એક દિવસ ગુરુએ સૌને તત્ત્વજ્ઞાનનો પાઠ ગ્રીખવ્યોઃ
“ક્રોધ માં કુરુ ક્ષમા ચ કુરુ-ક્રોધ ન કર, ક્ષમા કર”

આ પાઠ સૌએ મોઢે કરવા જેવો છે જીવનમાં બિના-રવા જેવો છે આમાં વચ્ચે મા છે જે છોકરા લડતા હોય તો વચ્ચે મા આવે એમ દયાડપી માતા વચ્ચે આવે તો ક્રોધ ન થાય યાદ રહે તેવો છે ને ?

ગુરુ ક્રમશઃ દરેકને બોલાવે છે ૧૦૪ બોલી ગયા એક ન બોલ્યો પહેલો નખર ફરી પૂછ્યું તો પણ ન બોલ્યો ગુરુએ પૂછ્યું “યુધિષ્ઠિર ! તને આવડ્યો છે કે નહિ ?” યુધિષ્ઠિર બોલ્યા “ના, નથી આવડ્યો” “સારું, આવની-કાલે કરી લાવજે” ગુરુએ કહ્યું

જેને ગાથા ન ચઢતી હોય તેણે ગાથાની માળા ફેરવવી માળામાં ૧૦૮ વાર ગાથા ગણે એટલે ૧૦૮મી વાર ગાથા તમારી આવડી જશે

ખીજે દિવસે પણ ‘નથી આવડ્યું, એમ કહ્યું ગુરુજીએ કપડાંઓ અને એક લગાવી દીધી ગાલ ઉપર પછી ખાનુ પર બેસાડીને પૂછ્યું “હવે આવડ્યો ?”

યુધિષ્ઠિર “હા, આવડયો.”

ગુરુ “હવે કેમ આવડી ગયો ? મારની બીકે ?”

યુધિષ્ઠિર “આપે કોધે ભરાઈ મને તમારો માર્યો, ત્યારે જ હું ક્રોધને કાબુમાં લઈ શક્યો છું એટલે હવે મને પ્રતીતિ થઈ કે મને પાઠ આવડ્યો છે ‘ક્રોધ કરવો નહિ’ એવો નિષ્ક્રય મેં કર્યો છે.”

અને મતિ ચિત્તમયા-બુદ્ધિમાં જોડો પશુપાત ન આવી જાય તેનો પણ ખ્યાલ રાખવો જોઈએ સાચું સમજીએ, સમજાવી શકીએ, બરાબર માપમાં રહીએ, મધ્યમ્યતા જાળવીએ, તોજ બુદ્ધિ મળી સાર્થક ત્રાજવામાં કિંમત કોની ? ત્રાજવામાં વચલી ધરી જ મુખ્ય છે જન્મે પડલા ઢળે, તેમ છતાં કયા જુઓ છો ? કાટા ઉપર ને ? તો અહીંયા કેમ નીચે જુઓ છો ? જે ભિચી દષ્ટિ રાખી શકે છે તે સમતોલ પણ જાળવી શકે છે જે નીચી દષ્ટિ રાખે છે તે ક્યારેય સમતોલપણ જાળવી શકતો નથી માટે મતિમાં મધ્યમ્યભાવ રાખજો.

ધીર્દીનદૈયાવહા-લક્ષ્મી મળી છે તો તેનો સદુપયોગ કરજો જેથી દીનદુષ્કિયાના દુખ મટે ચાહ શાખો, વપરાતો પૈસો જ બીજાને બચાવે છે પડેલો પડતર પૈસો કોઈને કામ નહિ લાગે દાનવીર જગદૂશાહે દુકાળમાં ત્રણ વર્ષ સુધી પોતાના નાણાનો સદુપયોગ કરી ભારતની પ્રજાને રક્ષાપુષ્પોપણ આપ્યું હતું.

અને જેમો દેહરાણી ! આપાનેરનું મહાજન ટીપ કરવા

નીકળ્યું' છે, ત્યારે ૧૫૦ દિવસ એણે નોંધાવી દીધા છે
લક્ષ્મીનો કેવો સફળ્યય ! સઘનુ-મહાજનનુ નાંક રાખે છે !

આજનુ આપાનેશ અને પાવાગઢ એ મો વર્ષ પહેલા
આપણુ તીર્થ હતુ આજે તો ત્યાના નવેનવ દેરાસરો
દિગ્ગભગેતા હાથમા ગયા છે મહાકાળીનુ મદિર છે તે
શાસનરક્ષિકા અધિષ્ઠાચિકા દેવીનુ છે તર્પગચ્છ માટે માણિ
સદ્ર અને અચલગચ્છ માટે મહાકાળી દેવી એ મહાકાળી
દેવી પાવાગઢની છે તેમના આચાર્યોએ પથપ્રસ્થાનની
આરાધના પાવાગઢ જઈને કરી છે

એ આપાનેશનો સઘ નીકળ્યો છે સઘ હડાળા થઈને
નીકળ્યો ત્યા દેદરાણી ને તેનો દીકરો બને છે દોમ દોમ
સમૃદ્ધિ છે પણ ગામડામા રીતસર રહેવાય એહિક રીતે
માચીએ તેમા આવે છે એ ઉપરથી તો લાગે કે શાલિસદ્ર
જેવી તેની સમૃદ્ધિ હશે !

મહાજનને ઊણુ રાખે છે મહાજન એને જોઈને માને
છે કે ચાલુ સ્થિતિના મનુષ્યો છે, કઈ માગતા હશે, એટલે
કહે કે અમારે ઉતાવળ છે અમને જવા દો અમારે, મોટું
કામ છે બન્ને કહે છે “ગરીબતા, ખોરડે આપ્યા, વિના
જવાય નહિ મહાજન અમારે આગણું ક્યારે ? હંતુ અ
મારે આગણે રોટલા, ખૂચા નથી પધારો, સહુ મારા
વાના થશે”

મહાજન વિચારે છે કે આ રકબકમા સમય

એ કરતા કરવા જેવું કરી લઈએ તેની વિનંતિને માન આપીને સઘ તેના ઘેર ભય છે

ઘડિયાળનો ઉપયોગ વખત સાચવવામા છે નો ટાઈમ ન સચવાય તો કાંડે બાધે ની અને દીવાલ પર લટકતી બન્ને સરખી છે ખેમાએ ઝડપથી તૈયારી કરી સઘને જમવા બેસાડ્યા પીરસી દીધું મહાજન તો રસોઈ અને એ કરવાની ઝડપ બોઈને તાબુબ થઈ ગયું કોણ શું છે ? તે તો અનુભવે જ ખબર પડે છે ! 'સોતું બોઈએ કસીને માણસ બોઈએ વખી' મહાજનને ખૂબ આશ્ચર્ય પૂવઠ જમાડ્યા મહાજન પણ મનમા વિચારે છે અરે, આવા ઉત્તમ મનુષ્યને હીનદ્રષ્ટિએ ભેળા ? મનમા થયું, કોઈનેય ક્યારેય સામાન્ય દ્રષ્ટિથી ન ભેળા કેમ કે

“स्विया चरित्रं पुदुषम्य भाग्य, देवो न जानाति
कुतो मनुष्य ?”

શ્રીનુ ચરિત્ર અને પુરુષનું ભાગ્ય એ બે કોઈ ભણી શકતું જ નથી

બાપ દીકરો સામસામે ભેળા કરે છે, અને કંઈક કહેવા વિચારે છે મહાજન માને છે કે હમણા કાંઈક માગશે ખાધાખોરાકીનું ભાડું માગશે એટલામા જ તેઓએ પૂછ્યું “મહાજન ! શા કારણે નીકળ્યા છો ?”

મહાજન “અમે તિથિ નોધવા નીકળ્યા છીએ”

ખેમા “તમારું જોગિયું (ટીપ્પુ કાગળ) બતાવો તો ખરા !”

મહાજને ઝોળિયુ આપ્યું એ જોઈને બોપ દીકરો
ખન્ને સામગ્રામુ જુએ છે બાપે કહ્યું “દીકરા ! શું વિચારે
છે ? પૂઝ કરી નાખ” જેમાએ જટતા તમામ દિવસો પોતાના
લખી દીધા

મધ વિચારમા પડ્યો એ જોઈને કહે છે “જગથ
ગભરાયો નહિ, મહાજન ! ચાલો મારી સાથે ” એમ કહીને
સઘને નીચે ભોયરામા લઈ જઈને પોતાની ઋદ્ધિ બતાવે છે
કેટલી ઋદ્ધિ હતી ? એમજ લાગે લાગે કુબેરનો ભડાર !
મહાજન પણ ચકરાવે ચડી ગયું કે આ ગામડામા આ
જીવો પાસે આ અમૃદ્ધિ ?

કપાળ તો મારા ને તમારા ખન્નેના સરખા દેખાય
છે, છતાં જુદા છે મહાજન પાછું વળ્યું બાદશાહને દિવસો
ભરાઈ ગયા તે બતાવ્યા મુક્ત પહેલા બધી રકમ ભરપાઈ
કરી દીધી બાદશાહ પણ ખુશ થઈ જાય છે માટે જ પહેલો
શાહ વાણિયો અને બીજો શાહ તે બાદશાહ કહેવાયો

મળેલામા કોઈની તાકાત નથી કે એક મોય જેટલું
પણ સાથે લઈ જાય ! એ કરતા હાથે વાપરજો દીન દુ ખિ-
યાના દુ ખને દૂર કરવા માટે જ લક્ષ્મીનો ઉપયોગ કરજો

અને આપણુ માતમુ અમૃતવાક્ય હતું “રૂપં શીલયુત”

મયણા સુદરી પિતાની સમગ્ર પૂરી કરે છે સમગ્ર
એટલે ચોથું પદ કહે અને ત્રણ પદ આપણે પૂરા કરવાના
હોય છે રાજાએ પૂછ્યું “પુણેદિ રમ્મદ્ ઘર્દિ” મયણા
પ્રતિ કરે છે

“વિનય વિવેક પ્રસન્ન મન, શીલશુ નિર્મળ દેહ
સંગતિ ગુરુ ગુણવતની પુણ્યેહિ લખ્યછ એહ’

(૧) વિનય (૨) વિવેક (૩) ચિત્તની પ્રસન્નતા (૪) શીલથી
નિર્મળ દેહ (૫) અને ગુણવત એવા ગુરુલગ્નવ તોનો સમા
ગમ આ પાઠ્ય વસ્તુ પ્રખ્યાત પુણ્યાનુબધી પુણ્યથી મળે છે

ત્યારે સુરસુદરી ઠહે છે

“સુરસુદરી ઠહે ચિત્ત ચાતુરી, ધન ધોવન વર દેહ,
મનવત્પદ મેલાવડું, પુણ્યેહિ લખ્યછ એહ”

પણ આ બધી વસ્તુઓ પાપાનુબધી પુણ્યથી મળે
છે પુણ્યાનુબધી પુણ્યથી નહિ તો મયજ્ઞા સુદરીએ પણ
ઠહું કે શીલથી નિર્મળ શરીર પુણ્યાનુબધી પુણ્યના ઉદયે જ
પમાય માટે શીલવત કેળવે

અને હવે આઠમું અમૃત વાક્ય છે, “શ્રુતે ગતમર્દ
જ્ઞાન ગર્વશ્ચિત્ત હોનુ ભોધએ

મૃતો મૃત્યુર્જરા જીર્ણ,

વ્યાધયો વ્યાધિતાં વિનુ, કુપ્યન્તિ ચદમી જના” ॥

ગર્વ તો કેણુ કરી શકે? જેણે મરણના ભયને ઠર
કયો હોય, જેનું ઘડપણ જરી ગયું હોય અને જેના રોગો
જ રોગાતુર થઈ ગયા હોય તે જ ગર્વ કરી શકે આપણુ
મરણ જતું રહ્યું છે? ના મરણ મરી ગયું છે? ના રોગ
આઘ્યા ગયા છે? ના તો નથી આપણુ મરણ મર્યું, નથી
ઘડપણ જતું રહ્યું આપણીઓ માથે ભમે છે તો પંથુ

હવે શા કારણે ગર્વ કરે છે ? મનુષ્ય અસાની છે માટે જ
ગર્વ કરે છે પણ ચાહતો રાખો,

સર્વે ક્ષયાન્તા નિચયા પતનાન્તા મમુચ્છયા ।
સયોગા વિપ્રયોગાતા મરણાન્ત દિ જીવિતમ ॥

આપણે જે-કાંઈ સમજેલું છે તેનો અત ક્ષયમા છે,
નાશમા છે એટલે તે એક વખત પડવાનો છે ગમે તેવી
પદ્ધતિ-અધિકારને પામ્યો હોય તો પણ એક વખત તો
પડે જ છે જ્યાં જ્યાં સયોગ છે ત્યાં ત્યાં વિયોગ છે જ
અને હવેનનો અત મરણ છે છતાં હવે જિવિતનો ગર્વ
કરે છે પણ કઈ વસ્તુ કોનું ભૂખણ છે ? એ સમજી લેવા
જેવું છે

દાનં પ્રિયવાક્મદિત જ્ઞાનમર્ગ્ય ક્ષમાન્વિત શૌર્યમ્ ।
ત્યાગમદિત વ ચિત્ત દુર્જનમેતચતુર્ભદ્ર ॥

દાનનું ભૂખણ મધુર વાણી છે, જ્ઞાનનું ભૂખણ ગર્વ-
રહિત પદ્ધતિ છે શક્તિનું ભૂખણ ક્ષમા છે અને ધનનું ભૂખણ
ત્યાગ છે કટ્યાણકારી આ ચાર વસ્તુઓ મળવી છે ભદ્ર !
ફૂલભ છે

ભગેલાને માન ન આવે તો જ વિનય વિવેક જાગે
અને એવા જ્ઞાનીની ગોષ્ઠીમા મળે પણ અનોખી હોય છે

ધોળકાનો રાજા વિરાજદેવ અને મંત્રી વસ્તુપાળ
હતા એમની સલામા અનેક પરિતોને માન મળતું
વસ્તુપાળને માટે 'લઘુસોજરાજા' થઈ વપરાયો છે, એવા
તો એ વિદ્વાન અને દાનવીર હતા તેમની સલામા

પડિતો હતા એમા એક હરિહર નામે પડિત હતા હરિ
હર એટલે મહાદેવ એવો અર્થ થાય

એક દિવસ આ પડિતોની સલામા એક પરદેશી
પડિત મદન નામના આવે છે મદન એટલે કામદેવ હવે
હરિહર પડિત જરા ગર્વછ છે હરિહરે-મહાદેવે કામદેવને
ખાળ્યો છે સમાન રીતને સખ્ય હોય એમ ક્યારેક શત્રુતા
પણ હોય સસ્કૃતમા કહેવત છે કે—

મિશ્રુકો મિશ્રુક વૃષ્ણવા શ્વાનવદ્ ગુરુગુરાયતે ।
એક લિખારી બીજા લિખારીને જુએ, એટલે કૂતરાની જેમ
ધૂરક્રિયા કરે પડિતો માટે પણ આવું જ કહેવાય છે એક
પડિત બીજા પડિતને જુએ કે ધુરધુરાટ શરૂ અહીં પણ
જે પડિત હરિહર અને મદન લેગા થયા એટલે અલિખા
નના ધૂરક્રિયા શરૂ થઈ ગયા મદન પડિત હરિહરને ॥ છેડે છે
'હરિહર' પરિહર ગર્વ કવિકુલગજાગામકુશો મદન ।'

“હે હરિહર ! તું તારા ગવને ઓડી દે કે તું જ
પડિત છે કેમ કે કવિરૂપી હાથીઓના અકુશ જેવો આ
મદન પડિત આવી પહોંચ્યો છે ”

એટલે હરિહર કહે છે

‘મદન પ્તજાદય થદન દરિદરેણ વૃત્ત કિં નહિ સ્મરસિ ? ।’

“અવ્યા મદન ! તું શું બોલે છે ? અરે, હરિહરે
શું કયું એ તને ખબર નથી ? હરિહરે તો કામદેવને
ખાળી જ નાખ્યો છે, એય તને યાદ નથી ?” આમ કહી

હરિહર મદન પડિતનુ મોહુ બધ કયુ મોહુ બધ કર-
વાની પણ આવડત જોઈએ !

ધનપાળ પડિતે ધારાનગરીમા કોઈ કારણે શુસ્તે
થઈને માધુએને આહાર વિહારાદિ બધ કરાવ્યુ હતું
શુરુ પાસે ફરિયાદ આવી કે તમે તેમના લાઈને દીક્ષા
આપી પણ મુનિએને તો ત્રાસ છે એ બધ કરાવો શુરુએ
શોભન મુનિને-ધનપાળના લાઈને મોકલ્યા એમને રમ્તામા
જ ધનપાળ સામે મળ્યા બંને લાઈઓ પડિત છે ધન
પાળ એમને ઓળખતો નથી એટલે મુનિએ પ્રત્યેના દ્વંધી
ઓલે છે

ગર્દમદન્ત ! મદન્ત ! મમસ્તે !

હે ગધિડાના જેવા દાતવાળા ! તને નમસ્કાર

શોભનમુનિના દાત જરીક આગળ હતા એટલે એણે
આવી મશકરી કરી પણ ઇંટનો જવાબ પત્થરથી ન આપે
તો પડિત કહેવાય કયાથી ? શોભન મુનિએ જવાબ આપ્યો

મવટકાસ્ય ! વયસ્ય ! સુખ તે ? !

હે વાદરાના જેવા મુખ વાળા ! તને સુખ છે ને ?

ગર્વ નીકળી ગયો, જવાબ સાલળીને શોભનમુનિને
પોતાને ઘેર લઈ જાય છે રાખે છે વિરોધી-વૈરી જીવનો
પણ, મુનિની આવડતથી ગર્વ ઊતરી જાય છે

અહી પેલા મદનને હરિહર પૂછે છે ,

ત્વ કોડસિરી-ન કોણ છે ?

મદન અદ્દ જ્ઞાનપટાડમ્મિ-હું જ્ઞાનપટ-જ્ઞાનને। પટેા હુ-
હરિહર ચદિત્વં જ્ઞાનપટાડમ્મિ તદિં અદ્દ મુદ્ગાડમ્મિ ।
એ તુ જ્ઞાનપટ છે તો હું મુદ્ગ ૫૩, ધગને ફાડી
નાખીશ.

મદના ચદિત્વં મુદ્ગાડમ્મિ તદિં અદ્દ વદિતમ્મિ ।
તો હું અગ્નિ ૫૩ લાકડાનુ મુદ્ગ ૫૩ ખડી જશે.
હરિહર ચદિત્વં વદિતમ્મિ તદિં અદ્દ મૈયાડમ્મિ ।
તો હું મૈયા ૫૩-વરસાદ ૫૩ અગ્નિને ફારી ફરશ.
મદન ચદિત્વં મૈયાડમ્મિ તદિં અદ્દ વપતોડમ્મિ ।
તો હું પવન ૫૩, વરસાદને બીજેરી નાખીશ.
હરિહર ચદિત્વં વપતોડમ્મિ તદિં અદ્દ મર્પાડમ્મિ ।
તો હું સપ ૫૩, પવનને ખાઈ જઈશ સર્પ વાયુ
બક્ષી મનાય છે

ગર્વિષ્ઠ એવા પણ જ્ઞાનીની વાન સાબળવા જેવી હોય
છે જ્ઞાનીની વાતોમા એક એકથી વધીને વાતો નીકળે છે
ગવધી એ બરેલ હોય તો પણ એમા જાણવાનુ મળે છે
એક કોળી હતો કોઈ પ્રસંગે આસરે જવાનુ થયુ
ગયો માસઁ અનેક વાનગીઓ જમણુમા પીગસાઈ તેમા
વડા બનાવ્યા હતા કોળીને તો એ જ સારા લાગ્યા,
એવે બધુ ઊઠીને વડા જ ખાધા કયાં તેનુ ત્યમ જતા
જતા પૂઁ લીધુ ને ઘેર ખાધા જતા રસ્તામા બોલતો
બોલતો જાય છે ‘વડા, વડા’

માર્ગમા નેળિયુ આવ્યુ પાણી હતુ તેથી વિચાર
કયો કે પગ ખગડે તેના ડગ્તા લાવ, ફદી જાઉ એમ
વિચારી ફૂધો આ ફૂદવાના વિચારમા 'વડા' ભૂલી ગયો ને
ફૂધો ફૂધો એમ ગોખવા લાગ્યો. ઘેર ૪૬ પોતાની સ્ત્રીને
કહ્યું, 'તારી માએ 'ફૂધો' ખનાવેલ એનુ તુ પણ ખનાવ
પેલી સ્ત્રી મમજતી નથી એટલે કોધે ભરાઈ તેને માર મારે
છે ખુબ માર માયો તેવી તેના શરીર પર તીમડા લાડી
આવ્યા

ભૂમખરાડા સાબળીને પાડોગીઓ ભેગા થઈ ગયા
એક પાડોગણથી આ જોડને ન રહેવાયુ તે જોલી અરે જ,
ખિચારીને કેટલો માગ માયો છે ! ઢીમડા તો વડા જેવા
થઈ આવ્યા છે ! તરત જ કોળી જોલી લકયો, હા, વડા
વડા ! એ વડા જ ખનાવવાના હુ કહેતો હતો હવે વડા
ખનાવ

આ વડા એમને એમ નથી ખનાવાતા ઘણી મુશ્કેલી
મહેનતથી ખનાવી શકાય છે વગ કેની રીતે બને, એ ખબર કે?

પહેલે એ હમ મર્દ, મર્દસે નાર કહાયે
ઠર ગગામે જ્ઞાન મેવ સળ દર હગાયે
ઠર પત્યગ્સે યુદ્ધ ઘાવ બરછીકે ખાયે
ઠતર ભાયે જળ પાર તળ હમ ખડા કહાયે

પહેલા અમે મગ હતા-પુરુષડપે તેમાથી દાળડપે

બનવું પડયું એટલે નારી કહેવાયા દાળને ધોવામાં આવે
 છે એટલે ગંગામાં સ્નાન કરાવી મેલ દૂર કરાવ્યો દાળ
 પલાળીને વાટવામાં આવે છે અગર તો ઘટ્ટીમાં પીસાવ
 વામાં આવે છે માટે પથ્થર સાથે યુદ્ધ કરાવ્યું તળવા
 માટે જીથાનીયા કરના અંગે લઈ તેને કડાઈમાં દેરવવામાં
 આવે છે એટલે બરછીના ઘા મહન કરે પછી જ્યાં બહાર
 કાઢે ત્યારે પાર ઊતર્યા-વડા કહેવાયા

આવું જ જ્ઞાન અને અનુભવમાં વડા બનવામાં સમ
 જવું જ્ઞાનમાં વડા બનવું હોય તો પણ એમ ને એમ
 નથી બની શકાતું ઘણી મુશ્કેલી વેઠવી પડે લણવાની મહેનત
 કરવી પડે શરીરનો મોહ છોડવો પડે ત્યાર જ્ઞાન મેળવાય
 જ્ઞાન મેળવ્યા વિના જવાબો એમને એમ નથી અપાતા
 પણ આ જ્ઞાન ગવરહિત હોય તોજ શેલે છે 'જ્ઞાનમર્ગ' !
 આપવડાઈ વગળી મોટાઈ રાખજો પેવો મન પડિત
 હરિહરને આગળ જવાબ આપે છે

यदि त्व सपोऽस्मि तर्हि अह गच्छोऽस्मि ।

જો તું સર્પ હો, તો હું ગરુડ છું સપનેય ખાઈ
 જવાનો

हरिहर यदि त्व गच्छोऽस्मि तर्हि अह विष्णुरस्मि ।

તો હું વિષ્ણુ છું ગરુડ પર ચળી બેસીશ

भक्त यदि त्वं विष्णुरसि तर्हि अह मुकुटाऽस्मि ।

તો હું મુગટ છું વિષ્ણુને મગકે રહીશ

હરિહર યદિ ત્વ મુકુટોડસિ તર્હિ અહ કમલમસ્મિ ।

તો હું કમળ છું મુકુટમા રહીશ

મદન યદિ ત્વ ત્રિણુગસિ તર્હિ અહ બ્રમરોડમ્મિ ।

તો હું ભમરો છું કમળમા રહીશ

હરિહર યદિ ત્વ બ્રમરોડસિ તર્હિ અહ સૂર્યોડમ્મિ ।

તો હું સૂર્ય છું સૂર્ય આયચ્ચે કમળ બીડાઈ નાચ

મદન યદિ ત્વ સૂર્યોડસિ તર્હિ અહ રાહુરમ્મિ ।

તો હું ગાહુ છું સૂર્યને ગળી જઈશ

હરિહર યદિ ત્વ રાહુરમ્મિ તર્હિ અહ દાનમસ્મિ ।

તો હું દાન છું 'દીયે દાન હૃદે ધરાણુ (અહણુ)'

અહણુ પૃથ આપ ત્યારે દાન દેવાની પ્રથા છે

મદન યદિ ત્વ દાનમસિ તર્હિ અહ મતોયોડમ્મિ ।

જો તું દાન છે, તો હું સતોપ છું હું લઉં તો
તું દાન આપી રાકશે ને? હું સતોપ રાખીશ તો તું દાન
કેાને આપીશ ?

જ્ઞાનીની કેવી રમત છે !

અતુરાર્ધકી ખાત મે ખાત ખાત મે ખાત,

જેમે કેલેકે પાતમે ખાત પાત મે પાત

જ્ઞાનીને જ્ઞાની મળે તો વાતમાથી વાતો નીકળ્યા જ
કરે છે જેમ કેળાના પાનમાથી અદર અદરથી પાદડા
નીકળ્યા જ કરે, નીકળ્યા જ કરે તેમ

પણ આ જ્ઞાન કેતુ હોવું જોઈએ ? તો 'અગર્વ'
અવંરહિત હોવું જોઈએ

(૯) આપવડાં ઓળે

મરનાન બનાવે તેનું નામ અમૃતવાદ્ય અમર બ'વતે.
ફનાવે હ કે અપજ્ય હવન અમૃતમય જની લય, આનંદ
વે જે નાશ પામી લય આદ્યોગી પન્થ હવને બનાવ

નવહવન આપે તેનું નામ અમૃતવાદ્ય આપણા અં
પરતા હવનને અમૃતનુષ્ય બનાવવા માટે મહાપુરુષોએ નવ
અમૃત વાક્યો ફનાવ્યા છે ૨ । નવ અમૃત વાક્યોને
હવનમા વધતે જોઈએ અથો રત્નારીસે તા હવન અમૃતમય
બનાવી આપ મહાપુરુષો દેવો ઉપકાર ફની જ્ઞા છે ।
ધણા જ આનંદનો વિષય છે આ અમૃત વાક્યોની વાતો
સામાન્ય જ્ઞાતા ધર્મી મહાસ્વની છે હવન સ્પર્શી છે આપણ-
માટે આ જોધ જડું જડગી છે

૧ હેધાને કૌમળ રાખલે

૨ વાળીમા મીઠાશ રાખતે

૩ આખમાધી અમી વરસે એવી દષ્ટિ રાખલે.

ધનપાળ કવિ પ્રભુની સ્તુતિ કે તા કહે છે

મનમગ્નિમગ્ન નૃદિયુગ્મં મનમગ્ન

વચનમલમલ વામિનીમલમલ ।

વચનમલમલિયતે વામિનીમલમલમલ

તદ્વમિ જગતિ લેયા લીતરાગમ્યમલ ॥

હે પ્રભો ! આપ કેવા છો ! ત્રીજા ભવે જીવમાત્રની ભાવદયા ચિતવનારા અપૂર્વ કરુણાળુ હે ભગવત ! તમારુ વહન કમળ કેવુ છે ! 'પ્રમત્ત' પ્રમત્ત છે જ્યારે જીવો ત્યારે અપૂર્વ ગાતિ અને સમતા ત્યા વિવમતા હોય ત્યારે જ તે જીવમાત્રને કટ્યાણનો માર્ગ બતાવ્યો ને ! અને પ્રભુની કરુણાળુ દૃષ્ટિ ! રાગ દ્વેષ રહિત અને સંપૂર્ણ મધ્યસ્થભાવ વાળી જેના ઉપર એ પડી એતુ જીવન ધન્ય બની જાય જાણે અપૂર્વ એવો શાત મુધાગ્રસ હોય, અને તેતુ Cહભવ મ્થાન પ્રભુની કરુણામય અમૃતમય દૃષ્ટિ છે જેના ઉપર આ દૃષ્ટિ પડી જાય, તેની અપ્રમત્તતા ચાલી જાય એ સંપૂર્ણ પ્રમત્ત થઈ જાય ઘડી બે ઘડી પ્રભુ સામે જોવાની આપણી દૃષ્ટિ પણ એવી જ પ્રમત્ત બની જાય

પણ દર્પણમા આપણુ મોહુ મેલુ હોય એમા દર્પણુ નો શો વાક ? પ્રભુ સારા ન લાગે તેમા વાક જાનો ?

આપણે તો મોહુ ને દર્પણુ જોય સ્વચ્છ રાખવા જોઈએ મોહુ ચોખ્ખુ હોય ને દર્પણુ મેલુ હોય તોય ન ચાલે મોહુ મેલુ હોય ને દર્પણુ ચોખ્ખુ હોય તોય ન ચાલે બન્ને શુદ્ધ-સ્વચ્છ-નિર્મળ જોઈએ

વીતરાગ પ્રભુ જેવો નિર્મળ આત્મા સમારમા ઠયાય જોવા મળે એમ નથી પણ આપણી દરેક પ્રવૃત્તિ વીતરંગના અમરણ્ય મુક્ત હોવી જોઈએ આપણે એના જેવુ બનવા માટે એમની વાણી અતરમા બેતારવી પડશે વિષયકપાય થડશે તમે કોના અનુયાયી છો ? એ ધ્યાનમા

શીતરાગનું સ્મરન થોડી શીતરાગમ્યમનુષ્ય ।

શીતરાગનું સ્મરણ મનાવે શીતરાગપણ તેજવે ॥
આપણે શીતરાગના અનુયાયી પોઈએ તો આપણને કેવું
હવન થોભે ? એ વિચાર્યું તો જ આપણા અનુયાયી બની
ગયાએ

અને 'શામિતીગતગ્રન્થ' પ્રબુને બોલો-પણુ ભુલો
ત્યાં રાગનું કાલુ નથી પણે માર્ગ શી આદિને પરિપ
નથી, એવે નિષ્ઠા : છ રાગપણ નથી જો ન આદિને
લાયમા મળે નથી એવે કથ પડી નથી કાલુ પાપુય
ખાતી છે આમ આપણા બંને પાપા ખાલી છે, માટે
જ છે પ્રભુ ! તમે શીતરાગ છે આપણે પણ શીતરાગ ! બનુ
છે પણ બનાવ કયાં ? કયાં તે મહાપુરુષોનું પદ્મ-આવરણ
લઈને આપણે ત પ્રવૃત્તિમા ભેટીએ ત્યાં માટે દિને
સરક નેશ પ્રવૃત્તિ રાખે

એ દિવસથી આ જ વાતો રિપીટ થઈ કહો ૧૩,
કસાનવા માટે (૪) શક્તિ હોય તો વલન કરવાનું ગીખળે
મુનિઓ તોય ક' તેમા શુ છે ? ત્યાં શક્તિનું માપ નીકળે
છે કર્મનિર્જલ છે એક વાળ ખેચાય છે તો પીગ થાય
છે તો બીજા હવને કેટલી પીકા હશે ? આનું વિચારતા
ખાલુ તપ સાધે આભ્યતર તપ સ્વરૂપ ધ્યાન પણ આવી
ભય છે લોચ આમાય વસ્તુ નથી ત્યાં હવ સહન શક્તિ
કેળવે છે વાળ બેતારવા માટે જગનમા બીજા અનેક
સાધનો ॥ છતાં આમ લોચ કેમ કરવો પડે છે ? એકાને

કોઈ વાત લેશે નહિ બધી બાબતમા અપનાદ હોય કે
કલ્પમૂલમા આવે છે “લોપ વા મુદે વા કયરે વા” લોચમા
સહન શક્તિ કેળવાય છે

(૫) બુદ્ધિ ન્યાયયુક્ત ગણને આપણાવી કોઈને
પણ અન્યાય ન થાય તે ધ્યાન રાખને બવા ઉપદેશનો સાર
એવ જ છે જે કાઈ પણ તને સાડ મળ્યુ છે, તેને સારા
ઉપયોગમા લેજે, ખોટામા નહિ, મારાથી જ સાડ મળ્યુ
છે બન્યુ છે એટલે તેનો ખોટામા ઉપયોગ ઠરી જ નહિ

(૬) અને દીન દુ ખિયાના દુ ખને દૂર કરવામા એ
લક્ષ્મીનો સદ્-અય કરજે લોક પોતાના માટે તો શાંધે જ
એ પણ પારકા માટે શાંધે તે શાંધેનું કહેવાય

‘अन्ये दिवसं कुर्यात्, दानाध्ययनकर्मसु ।’

દાન અને અધ્યયનથી તારા દિવસને મજા બનાવજે
જે દાન નથી આપતો અને જે ભજતો નથી તેનો દિવસ
વાઝિયો કહેવાય એ માટે ભણનાનું પણ ગણજે

તમે શું રાખ્યું છે ? ભણવાનું કે ભણાવવાનું ? આ
દુનિયામા બવાનો તોળે હશે પણ માન્તરનો વ્યાય કદી
તોટો નથી દુ-તમે-મૌ માન્તર છીએ કેટલાને ભણાવ્યા
આપો ?

(૭) તને મળેલું જે રૂપ છે તેને શીલની વાડમ
રાખજે મર્યાદાની વાડમા રક્ષણ આપજે

(૮) મળેલું જે જ્ઞાન છે, તેનું અભિમાન ન રાખીશ નમ્રતા કેળવજે નિરભિમાની બનજે

હવે નવમું અમૃત વાક્ય છે—“સ્વામિત્વ ઉત્તમેયતા નિમુક્ત” કોઈ પણ જાતની મોટાઈ-વડાઈ મળી હોય તેને આપનડાઈથી દૂર રાખજે તને મોટાઈ તારી પુર્યાઈથી મળી છે તને માન મળ્યું તે તારી પુર્યાઈથી મળ્યું છે આ સંસારમા બધું જ બને છે કોઈક શેઠ છે તો કોઈક વાણીતર છે એક બુદ્ધિશાળી છે તો બીજો મૂર્ખ છે એક ગરીબ છે બીજો નીરોગી છે એક રહે છે બીજો હસે છે

એકવાર એક જિજ્ઞાસુ છત્ર મુનિ પાસે જઈ ચડ્યો બંને વચ્ચે વાતચીત ચાલી સંજ્ઞાનોની વાતમા સંજ્ઞાનતા હોય છે દુર્જનોની વાતમા દુર્જનતા હોય છે જેને અનુશુભ જોવાની દેવ છે તે કોઈના શુભો જોઈ શકતા નથી સમારમા દુર્યોધનની દષ્ટિનાળા ખત્રી દોય છે અને યુધિષ્ઠિરની દષ્ટિ વાગા પણ હોય છે યુધિષ્ઠિરને બધા જ શુભવાળા દેખાય છે અને દુર્યોધનને બધા જ અવશુભી દેખાય છે દષ્ટિ યુધિષ્ઠિર જેવી રાખજો

આપણે અત્યારે જ પ્રયોગ અજમાવીએ એક અડધો ભરેલો ખ્યાલો છે બધાને બતાવો કોઈ તેને અડધો ભરેલો કહેશે, તો કોઈ તેનો અડધો ભાગ ખાલી જોઈને અડધો ખાલી કહેશે જેવી દષ્ટિ તેવી રૂઢિ આપણે શું જોઈ રહ્યા છીએ તેની આપણી વાણીથી બજાર પડે છે આપણે જે બોલ્યા હોઈએ તે જ જોયું દોય છે જે જોયું હોય છે તે

જ મોટ્યા હોઈએ છીએ પણ સારૂ જોનારે જ સારુ
જાલે છે અને જોડું જોનારે જોડું જોઈને જોડું જાલે ૭

યાદ ગજો, મોટા વડુ અને ઊંચા વડુ એ જોમા
ધણે જ ફેર છે મોટા-લાળા થયું સહેલું છે, પણ તેથી
કાંઈ ઊંચા નથી થઈ ગઈતું

નેપોલિયનનું નામ સાલજ્યુ છે ? એના જેવો અધ્યય
નનો શોખીન બીજો કોઈ નહિ મળે યુદ્ધ કરવા જાય ત્યારે
રણમેદાનમાં પણ પુસ્તકો ઊંચડનારા ખચ્ચરો તો સાથે જ
હોય

તમારા પોકેટમાંથી શું નીકળે ? નો વેલ ને ? અથવા
તો માનશોખના સાધનો, ટપકા, કાતો કોઈ મેગેઝીન
તત્વજ્ઞાનનું પુસ્તક તો નીકળે જ નહિ એ પુસ્તકને તો
ઊધર્ધ વાચતી હોય !

પણ યાદ રાખો, સારા પુસ્તકો જેવો મ સારમાં
ઘોઈ મિત્ર નથી મ મ્હુતમાં તો કહેવન છે કે 'પુસ્તકો પંડિતો
મર્ચેન્ડ' - પુસ્તકવાળો પડિત થઈ ગયે છે પણ વેચનારો નહિ
હો ! એ તો સેલર છે

એ નેપોલિયન એકવાર લાયબ્રેરીમાં જાય છે તેનો
અગરક્ષક સાથે છે પણ એ જૂળ લાગે છે નેપોલિયન
પુસ્તકો વાચતા વાચતા બીજું પુસ્તક લેવા હાથ લખાવે^અ
છે પણ તેનો હાથ પહોંચતો નથી એ જોઈને પેલો અ
ગરક્ષક કહે "સાહેબ ! હું તમારા ઠરતા જીવો"

આપુ ?” નેપોલિયને તરત કહ્યું “જિયો નહિ, લાગે.
હુ, એમ કહે ”

તમે પણ જિયા થવાની મહેનત કરજો લાખા થવાની
નહિ

પેવો જિજ્ઞાસુ સતને પ્રશ્ન પૂછે છે કે કર્મ ખાય
શુ ?” સતે જવાબ આપ્યો “સ સારમા કર્મ ખાતુ હોય
કાઈ તો તે મનુષ્યના અભિમાનને ખાય છે મનુષ્ય ગમે
તેવો મોટો હોય પણ આપવડાઈ કંઈ તો તે એક દિવસ
પડે છે કર્મે ચલાવેલો પણ ગર કરનારો એક વિવસ
પડતો હોય છે

કથન તજવો સહેજ હૈ, સહેજ હૈ સીઆ નેહ
માન બડાઈ ઈર્ષ્યા તુલસી દુર્લભ તજવા એજ

તુલસી ! સજ પપુ કહે છે મનુષ્ય પોતાનું માન,
આપવડાઈ, ઈર્ષ્યા સહેવાઈથી તજ શકતો નથી પેસો તજવો
સહેવો છે સીનો મનેહ તજવો પણ સહેવો છે

પણ કર્મ ભલભવાના માન ગાગી નાખ્યા છે કર્મ
રાત્રને રક અને રકને ગત બનાવે છે દાતારને બિખારી
અને બિખારીને દાતાર બનાવે છે

જિજ્ઞાસુએ બીજો પ્રશ્ન પૂચ્યો “કર્મ રહે છે કયા ?”

સતનો જવાબ મળ્યો “કર્મ, ચીઢ રાજલોકમા
સર્વ રહે છે જુઓ, ધ્યાનમા લેજો આ વાતને સામાન્ય
ન સમજશો જીવ જો જરાક ચૂકે, તો કર્મવગણા-કર્મની

વળગણા તૈયાર જ છે વળગી જશે લીના કપડાને રજોટી
જલદી લાગી જાય છે તેમ આપણો આત્મા રાગ દ્વેષ ઇર્ષ્યા
આદિ કપાયની લીનાશયી લીનો છે તેને કર્મની રજોટી
લાગ્યા વિના રહેતી જ નથી તમને પણ કર્મ રજોટી વધુ
ન લાગી જાય તે જોને વિષય ઈપાસને છોડો એમ મહા
પુરુષો મિવાચ કોઇ નહિ કહે તેમને હુંયે ઉપકારબુદ્ધિ વમી
છે માટે કહે છે

નિશામુએ ત્રીજો પ્રશ્ન કર્યો ‘હુનિયામા ખૂરામા ખૂરી
વસ્તુ કંઈ?’

‘એકાત એ ખૂરામા ખૂરી ચીજ છે’ સતે તન્ત જ
જવાબ આપી દીધો વગર ટીકાટિપ્પણે આ શબ્દો સાલજવા
જેવા છે જીવનમા બિતારવા જેવા છે

નિશામુએ ગોથો પ્રશ્ન પૂછ્યો ‘હુનિયામા એવી કંઈ
વસ્તુ છે જે પાણીના રેલાની જેમ ચાલી જાય?’

સતે કહ્યું “લક્ષ્મી” એને મેળવતા એડીવી ચોટી
સુધી મહેનત કરી પરસેવા પાડ્યો હોય, પણ એને જતા
વાગ લાગે છે? એના કરતા જવાની હોય તેને ઠાઠા ને?
મહામહેનતે આવેલી એ વસ્તુ-લક્ષ્મી જવાની હોય ત્યાં
ચાંચે બાનુધી પાણીના રેલાની જેમ ચાલી જાય છે

કરી નિશામુએ પાચમો પ્રશ્ન પૂછ્યો “ખધામા ઉદાર
કોણ? ખધાનુ મહન કરે એવું કોણ? ખધા શુના માફ
કરે એવું કોણ?”

સતે ઉત્તર આપ્યો “સર્વ સહા-ક્ષમા-પૃથ્વી સર્વનું”

અધુ જ સહન કરનાર કોઈ હોય તો તે પૃથ્વી છે માટે
 ૪ તેનું નામ ‘સર્વસહા’ પડ્યું છે એ પણ ક્યારેક
 અસહિષ્ણુ બને છે દુષ્ટિયો જીવ પાપનો પશ્ચાત્તાપ કરે
 ત્યારે બોલે છે આ પૃથ્વી કાટી જાય તો સારુ, હું એમા
 સમાઈ જાઉં !

પાપીને પશ્ચાત્તાપ હોતો નથી દુષ્ટિયાને પશ્ચાત્તાપ
 હોય છે પાપી જે દિવસે પશ્ચાત્તાપ કરે ત્યારે તે પાપી
 હોતો નથી કપડું મેડું હોય તો ધોવાનું હોય છે પણ
 ધોવાયા પછી તે મેડું રહેતું નથી

જિજ્ઞાસુએ છઠ્ઠો પ્રશ્ન કર્યો ‘દુનિયામા એની કઈ
 વસ્તુ છે જેનું ભવિષ્ય આપણે ન ભાળી શકીએ ?’

સત “૧ વર્ષો, ૨ મૃત્યુ, ૩ મોઘવારી આ ત્રણની
 ભવિષ્યવાણી ઠીક શકાતી નથી” નથી જાણતા તે આપણા
 માટે સારું છે અન્યથા હાથવોથ થઈ જાય, બે મૃત્યુ
 જાણીએ તો

એક રાજા હતો એના ગામમા એક સત પધાર્યા
 આ જાણ્યું તેથી રાજા પણ એક દિવસ સત પામે ગયો
 સત તો પોતાના ધ્યાનમા હતા રાજાને મનમા થયું કે
 સત તો મારી સામે જોતા પણ નથી !

જુઓ, રાજાને સતની રાહ જોવી પડે છે સતને
 રાજાની રાહ ન જોવી પડે રાજા સત પાને જાય છે સત
 રાજા પાસે નહિ ત્યાગી રાગીને ન શોધે, રાગી ત્યાગીને

શોધે છે મહાપુરુષો પાસે તો રાજા ને રક જાધા જ સરળા છે આજનો મહાન કાલનો અપ હોઈ શકે છે અને આજનો અપ આવતી કાલનો મહાન પણ હોઈ શકે છે પણ મહાપુરુષો પાસે આ અપ ને આ મહાન એવો લે ન હોય આચારાગમા કહ્યું છે

જદા પુણ્યસ્ત કમ્વદ તદા તુન્દન્મ કત્યદ્,
જદા તુન્દન્મ કત્યદ્ તદા પુણ્યમ્ન કત્યદ્ ।

જેવું ઉત્તમને કહે છે તેવું જ તુચ્છને પણ કહે છે અને જેવું તુચ્છને કહે છે તેવું જ ઉત્તમને પણ કહે છે

રાજા મતનું ધ્યાન પૂરૂ થાય એની રાહ ભેતો બેઠો છે સમય થતા સતે આખો ડઘાડી સત જોયા “રાજા, તું બંદો આવ્યો” રાજા કહે “મહારાજા! મને થયું કે હું કોઈ દિવસ તમારી પાને આવ્યો નથી તો લાવ, જઈ આવું પણ આપે સસાર છોડ્યો છતાં આટલો બધો ધર્મ કેમ કંઈ છો?” મતે કહ્યું “રાજા! તને ખબર નહિ પડે કોઈક દિવસ આવજો, સમજાવીશ”

ચાર મહિને ગળા સત પામે ફરીવાર ગયા એને આપતો બેઈ સત ઉદાસ થઈ ગયા રાજાને થયું રાજ પ્રસન્ન રહેવાવાળા સતજી આજ કેમ ઉદાસ છે? પૂછ્યું “કેમ ઉદાસ છો?” સત “રાજા! પૂછીરા નહિ કહેના જેવું નથી” રાજાએ આગ્રહ કર્યો ‘સતજી! કહો તે ખરા! શું છે?’ સત “તારા હાથે દુઃખી-”

છુ ” આ સાલણીને રાજાને ચટપટી બાગી એલો અપદતા
ડરવા આગ્રહ કર્યો એની જિજ્ઞાસા બેઠને સ તે અપદતા
કરી “આજથી સાતમે દિવસે તારુ મરણ છે”

રાજા મહેલે ગયો જઈને પદગમા ફસડાઈ પડ્યો
ખાવુ પીવુ દરામ વઈ ગયુ શુ ખાધુ શુ પીધુ એનુ ચે
ભાન નથી રહ્યુ મરણુ મરણ રી રહ્યો છે મરણુના ભયથી
જ અધીં તો લેવાઈ ગયો છે

મરણનો ભય આવો હોય કે માટે જ વેલો ઝોકટરો
આશા આપે છે કે ‘ઠીક છે, વાધો નહિ આવે’ નહિ તો
છુનને હાય લાગી જાય’ પણ બહાર નીકળીને કહે ‘જરા
આને સાચવજો’

સાત દિવસ આ ભયમા જ પૂરા થઈ ગયા ને આઠમે
દિવસ આવ્યો રાજા છુનતો રહ્યો છે ગયો સત પાસે

સત “આવ રાજન્ ! બેમ”

રાજા “કેમ જોડુ જોડ્યા ?”

સત “તા ના, સાચુ જોડ્યો છુ તે પૂછ્યુ હતુ
તેનો મે આ જવાબ આપ્યો છે”

રાજા “કેવી રીતે ?”

સત “તે પૂછેતુ એક વાર કે તમે સમાર જોડ્યો
છતા આટલુ બધુ ધર્મ ધ્યાન કેમ કરો છો ? એનો આમા
જવાબ હતો જો તુ સાત દિવસના મરણના ભયમા કેવો

ચિતાતુર થઈ ગયો ? તો પછી મારું મૃત્યુ ક્યાં છે ?
એની મને ખબર નથી, એટલે હું સદા ભયભીત છું, માટે
હું ધર્મરાધન કરું છું”

નાટે જ ધર્મધ્યાન હું મેંશા કરતા જ રહેવું હર
હું મેંશ મૃત્યુ જીવનની ચોટની પકડીને બેઠું છે, ગૃહીત જ
વૈદોષ મૃત્યુના ધર્મમાચરેત. માટે ધર્મ કરતા રહેજે સાધી
લેજે

નિશાનુએ સાતમો પ્રશ્ન કર્યો “આપણું સાચું કુટુંબ
કોણ ?”

સત “ક્ષમા એ આપણી માતા છે સત્ય એ પિતા
છે જ્ઞાન અને ધર્મ એ બે આપણા ભાઈ છે દયા આપણી
દાની છે, જે આપણને પાળે છે, પોષે છે હંયામા દયા છે
માટે જીવો રક્ષાય છે, એટલે દયા તો આપણી ધાવમાતા
સદૃશ છે શાંતિ એ મી છે, અને સત્કર્મ એ પુત્ર છે આ
જ આપણું સાચું અને આપણી સાચું આવનારું કુટુંબ છે
પેલું કુટુંબ તો અહીં પડી ગયેલાનું છે છતાં મોહ કોનો
રાખીએ છીએ ? આપણી તો મુલ્લાજી જેવી દશા છે

એક મુલ્લાજી હતા ઉવરાણીએ નીડળ્યા છે રમ્તામા
લૂટારા લૂટી ન જાય એ માટે એક હાથમાં લાડલી, બીજા
હાથમાં બટક ને કોટે તલવાર લટકાવી છે અને ચાલ્યા
છે ગામડિયા સસો દેખી ગલરાયા અને જે હાતુ તે બધું
આપી દીધું મુલ્લાજી ઉવરાણી લઈ આગળ ચાલ્યા રમ્તા .

જે વૃંદાવન મંત્રા મુજાને કહ્યું 'ત્રિભા રાંડા જાણુ મૂંડી
 દો' મુજાજી જોત્યા "નર્મલ રમેશ, દેખતા નહિ મે"
 કાંઈમે જાણી નહતાં. ઔર બહુક દે ?' વૃંદાવન
 જવાનમાં એક ઠાણી લગાડી રીધી મુજાજીએ બહુ મૂંડી
 દીધુ પળાઓ વૃંદાવન જતા વા મુજાજી પર જઈને
 રમન અનાજે કહ્યું 'તું તો વૃંદાવન જ્યો' પરનાં
 પૂજ્ય 'કેડી રીને વૃંદાવન પા ?' મુજાજી 'મારા બન્ને
 કાંઈ રમણેના જા, કેડી રીને બચાડ ?'

સોમ તમે પણ કહો છો કે અમારા કાંઈ પગ રા.
 દેખી જામણેના છે. ધર્મ તો રીને કીએ ?

કહેવાનું શું છે ? અમિગ નથી દૂર રહેલો આપનાઈ
 ન કરશે

બહુ બહુક ના કરે, બહુ ન જોવે બોલ
 દીધા મુજાને ના કહે, તાજ કમાગ મોલ

આપણામા સત્ય જો તો આપમળે જ લોકો વખાલ
 કરશે અન્યાય વખોજો માટે આપપ્રથમથી દૂર રહેજો

"તપુતામે પ્રભુના વમે, પ્રભુતાસે પ્રભુ દર
 કીડી મીમરી જાન ને કાંઈ કાંઈ ધૂ"

જ્યા તપુતા છે, નમતા છે, વિનય છે, ત્યા જ પ્રભુતા
 છે, સ્વામિપણ છે અને જ્યા મોગાઈ તપી છે, તેનાથી
 પ્રભુ દૂર રહે છે માટે વ્યય મોગાઈ ન રાખી

ચેડો કેદાર ! પોપા એને સિખામણ આપે છે જ્યા

તેની વાત લક્ષ્યમાં લેતો નથી આ પોપટ વળી મને કહે-
નારો કોણ ? ’ એમ મનમાં મગડરીથી ગણુગણે છે

દરમ્યાનમાં કામપતાકાની દામી બે ત્રણ વખત આવીને
જોઈ ગઈ કે પોપટ કેદારશેઠની સાથે ખાઈ રહ્યો છે ને વાતો
કરી રહ્યો છે શેઠ આપણે ત્યાં આવે એમાં પોપટ જ આડો
આવે છે અને આવી શિખામણુ પણ એજ આપ્યા કરતો
લાગે છે માટે કંઈક કરવું જોઈએ

એકવાર કેદાર જમવા બેઠો છે પોપટ પણ ઠાઠમ
ને મરચા ખાઈ રહ્યો છે હોશિયાર છે, પણ ખાવામાં
મગ્ન બન્યો છે તેને આગળ પાછળનું અત્યારે ધ્યાન
નથી પાછળ કોણુ આગ્યું તેનો તેને ખ્યાલ ન રહ્યો
પેટી દામી પાછળથી આવીને કેદારને કહે છે “શેઠ !
તમારા હોશિયાર, સમજી પોપટની પ્રશન્ના માગી શેઠાણી
એ નાભળી છે તેને પોપટ જેવાનું મન છે અડધો દિવસ
માટે પોપટ ન આપો ?”

પોપટ ચોટી ઠાક્યો પણ કેદારે તરત જ જવાબ
આપી દીધો “તારી શેઠાણી ખુશ થતી હોય તો પોપટને
ખુશીથી લઈ લ” રાગાધ મનુષ્ય માટે કાઈ અકાર્ય નથી
એ બીજાને ખુશ કરીને ખુશી ખુશી થાય છે પણ એમાં
પોતાને કેટલું નુકસાન થાય છે તે જોતા નથી પોપટ
બોલતો રહ્યો કે ‘મા’ મોહુય નથી જોવું તારી શેઠાણીનું,
છતાં દાસી તો પાજરૂ બ્રાહ્મણીને ચાલતી જાય

હાલનું વેર જ ખરાબ છે સારા માટે કગ્વા જાય
તોય ખોટું થાય છે પોપટ વિચારે છે હવે આવી બન્યું
ચૂ કે આ કરવા જેવું નથી છતાં મગજ ને મનને શાત
રાખે છે આપત્તિ ને વિપત્તિ તો આવી પડે છે જ પણ
ત્યારે મનને બગડવા ન દેવું

ધન જાય તો જવા દેલો પણ ખુદિને જવા ન દેશો
ખુદિ હશે તો ધન પણ કમાઈ શકાય છે ખુદિ ગઈ તો
ધન જશે ખુદિ હશે તો ગયેલું ધન પાછું વાળી શકાશે
માટે ખુદિ બગાડ્યો નહિ ખુદિ સુમાવ્યો નહિ

એક નગરશેઠ હતો ઘરમાં ઢોરને માટે તાલો જ
ખોળ આવ્યો એ જોઈને શેઠને ખોળ ખાવાનું મન થઈ
ગયું, અને મોઢામાં મૂકી પણ દીધો ઘરમાં દીકરાની વહૂઓ
હતી તેમાં નાની વહૂ જરા ટાટી ને સમજી તેણે આ
શેઠની-સસરાણીની દુશ્વેષી જોઈ લીધી એને થઈ ગયું કે
'આવી અધમ વૃત્તિ આવે ત્યારે મમજવું કે ખુદિ બગડી
છે એ સિવાય ગોળ ખાનારને ખોળ ખાવાનું મન થાય
નહિ' તેણે સસરાને કહી દીધું આજથી છાણ વાસીદુ હું
દરીશ

રાજ છાણા થાય છે પણ તેના છાણા કોઈનાથી
લેવાય નહિ એક દિવસ કોઈ ગ્રસ ગ બનતા રાત્રને કોઈએ
'ચાડી' કૂકી દીધી રાત્રએ શેઠનો બધું જ છોડીને દેશ-
વટે જવાનું કહી દીધું આ... : ટલે નાની વ'

પાસે ગઈને વિનંતિ કરી કે “મારા છાણા મને લઈ જવા દો, બાકી બધું લેશે તમે લઈ લ્યો.”

વહૂની આ બાલિગતાથી ઘરમા બધા અકળાય છે બધાને થાય છે, માગીને આ છાણા માગવાના? બેગની બુદ્ધિ પગની પાનીએ, તે આનું નામ !

મમનું અકળાતો નવી અપમમનું અકળાય છે મમનું પેતાના ભાગ્યનો ભાગ્યનો છે અણમમનું ભાગ્ય નો ભાગ્યનો નવી ઘરવાળા બધા આળા રન્તે કંઠળાટ કરે છે નાની વહૂના નામનો ઠથવાતે મને બધા પરદેશ ગયા એક મારા ગામમા એમણે રહેવાનો વિચાર કર્યો વહૂને હતું “મમરાજી ! મારામા સારું થઈ પડે બાડે આપીને પણ લઈ લ્યો” ની વિચારે છે, બાવાના કાફા છે અને આ ડાહ્યાની પાચમોનું વગ લેવાનું ને છે ! ‘હુનિયા ને ડાહ્યા અગા, ડાહ્યા દીવાના લાગે,’ એવી વાત છે

શેઠે ઘર ભાડે લીધું, તો વહૂ જો મારા છાણા પહેલા ઉપર ચડાવે

વહૂની ચતુરાઈ કોઈ બાજુ નવી એટલે કોઈ તેને સહકાર પણ નથી આપતું મમારના અબાણુપણાનું હુ ખા મોટું છે માટે બાણુકાનું થએ વહૂ તો મમને છે કે આ બધા બાણુતા નથી માટે આવો જતાવ કરે છે પણ પછી બધા આમુથી માગ પગ ધોશે

વહૂએ છાણા ચઢાવ્યા બધા કચકચ કરે છે વ

તેને એક ઝોરડામા ધાવ્યા પછી ધીમે રહીને સસરા પાસે
એક છાતુ તોડાવ્યું સસરાએ છાતુ તોડતાની સાથે જ
મોતીઓ નીકળ્યા સસરાએ પૂછ્યું એકમા જ મોતી છે
કે બધામા છે ? વહુ કહે જે એકમા છે તે બધામા છે
સૌ આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયા વહુની ચતુરાઈની વાત ચોમેર
ફેલાઈ ગઈ રાજાને ખબર પડી ખુશ થયા સન્માન કર્યું
માટે આપત્તિ વેળાએ ખુદિ ખોશો તહિ ઠેકાણે રાખજો

પેની દામીએ પોપત્તુ પાજડ કામપતાકાને સોંપ્યું
કામપતાકાએ એને પૂછ્યું “કેમ ભાઈ ! સુખી છે ને ?”

પોપટ “હા માતાજી ! તમારા પ્રતાપે ”

કામપતાકા “હવે તને પૂરો જ કરી દઉં ”

એણે રનોડામા જઈને પોપટને પાજરામાથી બહાર
કાઢ્યો એના પીછા કાઢ્યા છરી શોધે છે પણ મળતી
નથી એટલે પોપટને નીચે મૂકી છરી લેવા જાબી થઈ એ
લાગ જોઈને પોપટ ખાળમા ભરાઈ ગયો પેલી ભઈને
આવી તો પોપટ ન મળ્યો એણે વિચાર્યું કે કાગડો ઉપાડી
ગયો હશે

પોપટ ખાળમા છ માસ સુધી રહ્યો ત્યા જમ્યા
પછીના વાસણ ધોવાય તેમા ભાતના દાણા ખાળમા આવે
તે ખાઈને પોપટ પોતાનો નિવહિ કર્યો એ પોપણ પામીને
તેને પાખો ફરી આવી ગઈ

જે સાચ્યથી જાગતા છે તેને જીવવા માટે વાધો નથી લાગ જોઇને એક દિવસ પોપટ ઊડી ગયો કામપતાકાની પ્રવૃત્તિ ‘એ મદિગે જાય છે, પૂજા કરે છે’ વગેરે જીજ્ઞે છે હવે તે વેળ્યાને ક્યાવવાનો લાગ શોધે છે ઉપાય વિચારે છે

એક દિવસ પોપટ મદિગીની બહાર ટોડકા પર લપાઇને બેઠો છે, અને વેશ્યાના આવવાની ગડ જીજ્ઞે છે સમય ધયોને એ આવી પૂજાપાઠ પતાવીને એ જેવી બહાર નીકળી, ત્યાં પોપટ બોલ્યો “હે કામપતાકા ! હું તારા ઉપર ખુબ પ્રસન્ન છું હું તને સ્વદેહે વંકુઠ લઈ જવા ચાહું છું હું દેવ છું આ આખા નગરમા મારી ખરી ભક્તિ ઠરનાર તું જ છે, માટે તને વંકુઠમા લઈ જવી છે”

કામપતાકા “સાચે જ લઈ જશો ?”

જીજ્ઞે, કપટીને કપટી મગી જ રહે છે કામપતાકા બરાબર ફસાઈ ગઈ

પોપટ “તને સાચે જ લઈ જઈશ હું આવતી દશમે આત્રીશ સામે માળાના વૃક્ષ પર વિમાન લઈને આવીશ તું તૈયાર રહેજે”

વેળ્યા તો ભાઈ ફૂલાઈ ગઈ પૂછે “તમે આવ્યા હો તોની ખાતરી ગી ?”

પોપટ “આખાના આડ પર એક પોપટ બેઠેલો હશે

વેળ્યા “ત્યા મુધીમા મારે તૈયારી શી કરવાની?”

પોપટ “તારા સગા વહાલાને બધુ જ આપી દેવાનું તારે પડી પડેયે” કપડે માથુ મૂકીને સમયગર આબાના વૃદ્ધ પાસે આવી જશે”

વેળ્યા ઘેર આવી ખુશખુશાલ છે એ બધાને ભેગા કરી બધુ જ આપી દે છે એમ કરતા દશમનો દિવસ આવી પહોંચ્યો માથુ મૂકીને બાવા વચ્ચે પહેરીને એ મહિજે પડોચી ગઈ

લોકો પૂછે છે આને શું છે? ત્યારે એની પગિચારિકા જણાવવાળે કે “કામપતાકા આને -વહેલું વૈકુંઠ મિધાવે છે”

લોકોને માનની આશ્ચર્ય થયું સૌ વિચારે છે, વેશ્યા તો જતી હશે તો જશે પણ દેવતા તો આપણને જોવા મળશે ને! આમ વિચારી મૌ આખા પામે આબ્યા, ને વિમાનની રાહ નેતા જિભા

વેશ્યા આકાશ તરફ જુએ છે બધુ ખરાબર છે સમય ચાલુ ગયો છે દત્તા હજી દેવ કેમ ન આન્ધા? હજી વિમાન કેમ નથી દેખાતું?

તેવામા આખા પર પોપટ દેખાયો એને નેતા જ વેશ્યાને થયું હા, જો, પોપટ તો દેવના કહ્યા મુજબ આવી ગયો હવે નક્કી વિમાન આવવાનું સૌને કહે છે હવે સ્વદેહે વૈકુંઠ જઈશ

એ સાલળીને પોપટ જોત્યો “શડ ! તે મને ન
જોળાખ્યો ? જે આપણને હેરાન કરે તેનો પ્રતિકાર ન કરીએ
તો ન ચાલે તે મારી પાખ તોડી નાખી, તો મે તારૂ
માથુ મૂડાંચુ !

ત્યયા મે લુચિતોં પક્ષોં, મયા મુળ્હાપિત શિર ।

વેશ્યા “તુ કાણુ ?”

પોપટ “હુ ચેલો કલાપક પોપટ છુ ”

વેશ્યા રખડી પડી

માટે જીવનમા દયા ગળજો પક્ષી જોડે પણ વેર ન
કરશે। મોટાઈ આવે તો આપવડાઈ કરશે। તહિ,

